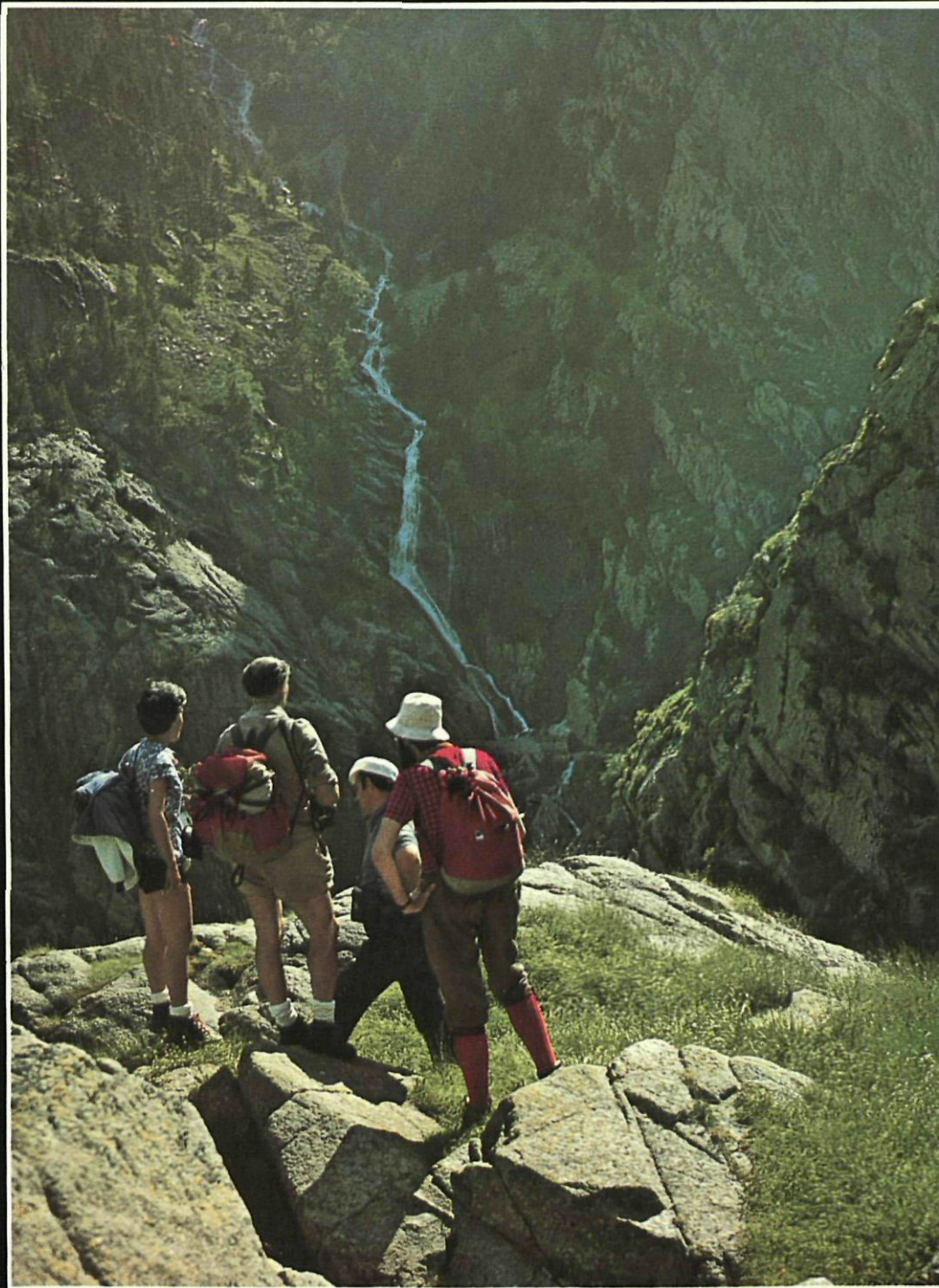

L'EXCURSIONISME

A

CATALUNYA

1876-1976

Cent anys del
Centre
Excursionista
de Catalunya

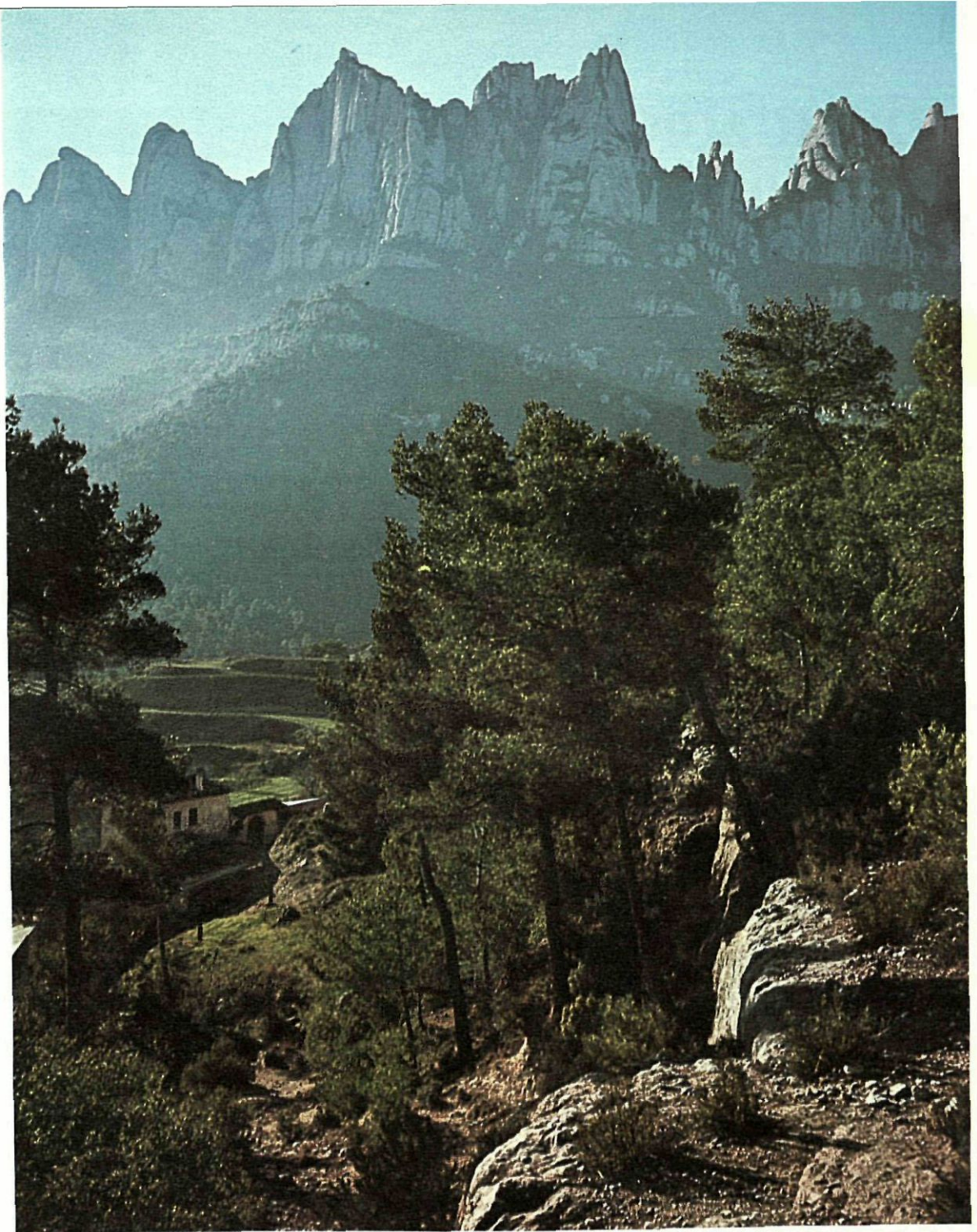

FUNDACIÓ
CARULLA · FONT

BON NADAL
I ANY NOU
als nostres amics

Nadal del 1975

*Lluís Carulla i Canals
Maria Font i Bernaus i fills*

Montserrat. La muntanya símbol (Foto Josep Llaudó)

"Montserrat és el miracle català. És allò nostre que no té igual i que sembla fora de les lleis de la natura... I així és el Montserrat que de lluny vos semblarà de vegades un núvol blavós de retalls fantàstics i, segons per on vos hi acosteu, s'avança enfora com un castell de gegants amb centenars de torres; mes, així que hi sou al peu, s'aixeca eixamplant-se i llançant cap al cel ses agulles envellades per la boira que corre com fum d'encens entremig d'elles, i llavors el Montserrat, més que tota altra cosa, és un altar, és un temple."

Joan Maragall

"Montserrat deixaria d'ésser allò que és si no continuava essent, si no fos, cada dia més explícitament, el llampurneig més elevat de l'espiritualitat d'un poble que venera la Moreneta i que es troba lligat a Montserrat no pas solament per vinculació geogràfica, sinò pels antics llaços de la consanguinitat, de la continuació, per les arrels de la perennitat... Sentim que el Montserrat que portem a la sang és el nostre esperit."

Josep Pla

L'EXCURSIONISME A CATALUNYA 1876-1976

DEDICACIÓ D'AQUESTES NADALES

1967 JOAN I EL CAÇADOR
(1.200 exemplars) 17 x 22

Dedicat al "Rei Amador de la Gentilesa"

1968 PAU CLARIS
(1.200 exemplars) 36 pàg. 19 x 24

Mossèn Sanabre acabava de descobrir, a la Biblioteca Nacional de París, el parlament que va pronunciar el dia 11 de setembre de 1640, tot just ocorregut el Corpus de Sang, el canonge Pau Claris a l'Assemblea dels Tres Braços de la Generalitat de Catalunya, institució de la qual Claris era president en aquella hora tràgica de la història de la nostra terra.

1969 FERRAN SOLDEVILA
(6.000 exemplars) 44 pàg. 21 x 27

"Gentilesa de Ferran Soldevila", **Lluís Carulla**.
"Breu notícia biogràfica de Ferran Soldevila", **Ramon Aramon**.
"Al llarg de la meua vida", **Ferran Soldevila**.
Extracte de les Memòries, llavors inèdites, que Edicions 62 publicaria després amb el mateix títol.

**1970 CENTENARI DEL NAIXEMENT
D'ENRIC PRAT DE LA RIBA**
(10.000 exemplars) 44 pàg. 21 x 27

"En el Centenari de Prat de la Riba", **Lluís Carulla**.
"Biografia essencial de Prat", **J. M. Poble**.
"Cronologia de la seva vida" i "Obra col·lectiva de Prat", **Josep Benet**.
"Prat de la Riba vist pels homes del seu temps", **J. M. Ainaud**.

**1971 NORANTA-CINQUÈ ANIVERSARI
DE PAU CASALS**
(13.000 exemplars) 104 pàg. 20 x 24

"El nostre homenatge a Pau Casals", **Lluís Carulla**.
"Aspectes de la vida i de l'obra de Pau Casals", **Joan Alavedra**.
"Catalunya també opina":
R. Muntanyola, J. Trueta, F. de B. Moll, J. Pont i Gol, J. Rubió, Pau Vila, A. Tàpies, A. Badia i Margarit, Cassià M. Just, Joan Oliver, P. Domingo, Oriol Martorell, S. Espriu.
"Oliba, apòstol de la Pau", **M. Coll i Alentorn**.

**1972 500 ANYS DEL PRIMER LLIBRE
IMPRÈS EN CATALÀ (1474-1974)**
(16.393 exemplars) 138 pàg. 21 x 27

"Dos motius de joia", **Lluís Carulla**.
"La paraula i el llibre", **Jordi Rubió**.
"L'aventura del llibre català", **Joan Fuster**.
"El llibre manuscrit en llengua catalana", **Pere Bohigas**.
"Assaig de cronologia", **J. M. Ainaud**.
"El llibre en català i els seus editors": **J. M. Cadena, J. Fauli, T. Garcés, D. Guansé, A. Manent, G. Mir, J. Miracle, R. Pla, J. Porter, J. Rius, J. Triadú**.
"Cloenda", **Joan Oliver**.

**1973 LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER
en el 50è. aniversari de la seva mort.**
(18.392 exemplars) 144 pàg. 21 x 27

"Una faceta poc coneguda", **Lluís Carulla**.
"Domènec i Montaner, arquitecte modernista", **Oriol Bohigas**.
"El polític i la seva època", **Josep M. Ainaud de Lasarte**.
"Lluís Domènec i Montaner, teòric i erudit", **Francesc Fontbona**.
"L'home". Textos de **Francesc Guàrdia**, gendre i col·laborador de Domènec i Montaner.
"Cronologia de Lluís Domènec i Montaner 1850-1923".
"Bibliografia de Domènec i Montaner".
"Antologia de textos de Lluís Domènec i Montaner", **Josep Benet**.
"Documents".

1974 ÀNGEL GUIMERA (1845-1924)
(18.482 exemplars) 136 pàg. 21 x 27

"Guimerà en el meu record", **Lluís Carulla**.
"1974, any de commemoracions a Catalunya", **Joan Oliver, Joan Triadú, Josep M. Poble, Antoni Comas, Miquel Dolc, Albert Manent, Josep Massot, Enric Jordi, Agustí Montal, Josep M. Ainaud, i Joan Alavedra**.
"Algunes bases crítiques per a una possible reestructuració dramàtica de l'actual teatre de Guimerà", **Ricard Salvat**.
"El teatre d'Àngel Guimerà, trajectòria i significació", **Xavier Fàbregas**.
"Breu antologia de Guimerà poeta", **Ferran de Pol**.
"Guimerà polític i patriota", **Miquel Coll i Alentorn**.
"Maria, l'amor d'en Guimerà", **Ferran de Pol**.
"Projecció internacional d'Àngel Guimerà", **Jan Schejbal**.
"Cronologia d'Àngel Guimerà", **Josep M. Ainaud de Lasarte**.

1975 L'EXCURSIONISME A CATALUNYA (1876-1976)
(22.176 exemplars) 112 pàgs. 21 x 27

"Centenari del Centre Excursionista de Catalunya", **Lluís Carulla**.
"Presència de l'excursionisme dins la cultura catalana", **Josep Iglésies i Fort**.
"Assaig de cronologia", **Josep M. Ainaud de Lasarte i Andreu Morta**.
"L'excursionisme esportiu", **Josep M. Sala i Albareda**.
"Breu antologia literària", **Albert Jané**.
"Comemoracions als Països Catalans", **Josep M. Ainaud de Lasarte, Lluís Albert, Josep Benet, Miquel Coll i Alentorn, Albert Manent, Josep Perarnau, Josep M. Poble i Josep Pont i Gol**.

MOT DE GRÀCIES

Col·laboracions que hem d'agrair per haver fet possible la publicació d'aquestes Nades, en les edicions aparegudes des de 1967. Els anys indiquen els de la Nadala en què es féu la col·laboració.

Josep M. Ainaud de Lasarte (1970 a 1975)	Albert Manent (1972, 1974 i 1975)
Joan Alavedra (1971 i 1974)	Josep Massot (1974)
Lluís Albert (1975)	Oriol Martorell (1971)
Ramon Aramon i Serra (1969)	Gregori Mir (1972)
Antoni M. Badia i Margarit (1971)	Josep Miracle (1972)
Josep Benet (1970, 1973 i 1975)	Francesc de B. Moll (1971)
Oriol Bohigas (1973)	Agustí Montal (1974)
Pere Bohigas (1972)	Andreu Morta (1975)
Josep M. Cadena (1972)	Ramon Muntanyola (1971)
Miquel Coll i Alentorn (1971, 1974 i 1975)	Joan Oliver (1971, 1972 i 1974)
Antoni Comas (1974)	Josep Perarnau (1975)
Miquel Dolc (1974)	Ramon Pla i Arxé (1972)
Pere Domingo (1971)	Josep M. Poble (1970, 1974 i 1975)
Salvador Espriu (1971)	Josep Pont i Gol (1971 i 1975)
Xavier Fàbregas (1974)	Josep Porter (1972)
Josep Fauli (1972)	Josep Rius (1972)
Lluís Ferran de Pol (1974)	Jordi Rubió (1971 i 1972)
Francesc Fontbona (1973)	Josep M. Sala i Albareda (1975)
Joan Fuster (1972)	Ricard Salvat (1974)
Tomàs Garcés (1972)	Josep Sanabre (1968)
Domènec Guansé (1972)	Jan Schejbal (1974)
Francesc Guàrdia (1973)	Ferran Soldevila (1969)
Josep Iglésies (1975)	Antoni Tàpies (1971)
Albert Jané (1975)	Joan Triadú (1972 i 1974)
Enric Jordi (1974)	Josep Trueta (1971)
Cassià M. Just (1971)	Pau Vila (1971)

JUSTIFICACIÓ DEL TIRATGE

ÍNDIX DE TEXTOS

	Pàg.
Dedicació d'aquestes Nades	4
Justificació del tiratge	5
Efemèrides entranyables, Lluís Carulla	6
Presència de l'excursionisme dins la Cul- tura Catalana, Josep Iglésies	9
El sorgir de la primera entitat excursionista	11
A frec dels capitells de les columnes romanes	15
Descoberta excursionista del Montseny i el Pirineu	18
El desdoblament d'entitats	18
La defensa del patrimoni artístic i natural	21
L'Associació d'Excursions Catalana	24
Les publicacions	26
L'excursionisme i la meteorologia	27
La fusió de les dues entitats	28
El Centre Excursionista de Catalunya	28
La presidència de César August Torras	31
El setè centenari de la naixença de Jaume I	33
La defensa de l'heretatge monumental i cultural	35
Les publicacions	36
Del 1915 al 1936	37
Les altres entitats excursionistes barcelonines del període 1900-1936	41
L'excursionisme comarcal fins al 1936	43
La Federació d'entitats	47
Els darrers trenta-sis anys	49
Cloenda	52
Assaig de cronologia, Josep M. Ainaud i Andreu Morta	53
L'excursionisme esportiu, Josep M. Sala i Albareda	85
Breu antologia literària, Albert Jané	93
Escola en català	103
Commemoracions als Països Catalans	106
Pep Ventura i Juli Garreta (Lluís Albert)	106
El VII Centenari de la mort de Jaume I (Miquel Coll i Alentorn)	107
La Paralula Cristiana (Albert Manent)	107
Sant Ramon de Penyafort (Josep Perarnau)	108
Terçer centenari del Rector de Vallfogona, home fidel (Josep Pont i Gol)	109
Francesc Cambó (Josep Benet)	109
Atlas Cresques Abraham	110
Cinquanta anys de la Mancomunitat de Catalunya (J.M. Ainaud de Lasarte)	110

De la nostra Nadala s'han tirat
22.176 exemplars, repartits així:

- 755 a vells amics, amics novells
i coneixences.
100 d'aquests van numerats i signats.
- 20.387 als socis d'Òmnium Cultural, amb tots
els quals, coneguts o no, ens sentim
lligats per una mateixa vivència.
- 1.000 de sol·licitats, com cada any, per
"Cultura en Ruta" d'Òmnium Cultural,
per a facilitar-los, a cost estricte, als
qui, no essent socis o col·laboradors
d'Òmnium Cultural, s'interessen
habitualment per aquestes Nades, que
podran trobar també a les llibreries
de Catalunya.

18 exemplars destinats als
col·laboradors d'aquesta Nadala

Josep M. Ainaud de Lasarte
Lluís Albert
J. M. Anglada
Josep Benet
Miquel Coll i Alentorn
Josep Iglésies
Albert Jané
Josep Llaudó
Albert Manent
Jordi Mir
J. M. Montfort
Andreu Morta
Josep Perarnau
Josep M. Poblet
Josep Pont i Gol
Ramon Pujol
Joan Tous i Casals
Josep M. Sala i Albareda

16 exemplars destinats a

Abadia de Montserrat
Arquebisbat de Tarragona
Biblioteca de Catalunya
Casal de l'Espuga de Francoí
Fundació Carulla-Font
Grup Rossellonès d'Estudis Catalans
Institut d'Estudis Catalans
Museu-Arxiu de Montblanc
Obra Cultural Balear
Òmnium Cultural
Secretariat d'Ensenyament de l'Idioma (València)
Centre Excursionista de Catalunya
Federació Catalana de Muntanyisme
Unió Excursionista de Catalunya
Centre Excursionista Comarca Bages
Club Muntanyenc Barcelonès

EFEMÈRIDES ENTRANYABLES i XIFRES ENCORATJADORES

Lluís Carulla

EN aquesta ja tradicional evocació nadalenca, entre les més entranyables efemèrides dels homes que feren Catalunya o que, de la Renaixença ençà, malden per reconstruir-la, enguany és obligat de commemorar el Centenari del Centre Excursionista de Catalunya (1876-1976), que ha estat clau de volta d'aquella Renaixença, i, com escriu l'infatigable historiador Josep Iglésies en aquesta mateixa Nadala, "gresol de vocacions que avui són orgull de la cultura catalana", les quals crearen una influència cívica irreversible en l'ànima del nostre poble, amb arrels d'avet centenari que ja no poden abatre el llamp ni l'huracà.

Efemèrides inoblidables dintre el clos d'afectes personals

Al marge d'aquestes efemèrides principals, vull recordar-ne d'altres que també s'escauen enguany, i que hom serva dintre el clos d'afectes personals, però també transcendentals per al País.

En parlo amb tu, com ho faria aquestes nits d'hivern en família, tot fent memòria de l'any, a l'escó de la llar pairal, a l'amor de la flama que espetega, i de la llum que parpelleja.

Potser tu (un dels 20.000 receptors d'aquesta Nadala) i jo, no ens coneixem, però ens sentim anònimament lligats per una mateixa vivència, que s'exterioritza amb una cordial encaixada quan l'atzar ens permet de fer la nostra coneixença, i descobrim que tu i jo —o vós i jo— som socis de l'entitat que fa molts anys vetlla, com pot, per la supervivència de la llengua catalana: Òmnium Cultural.

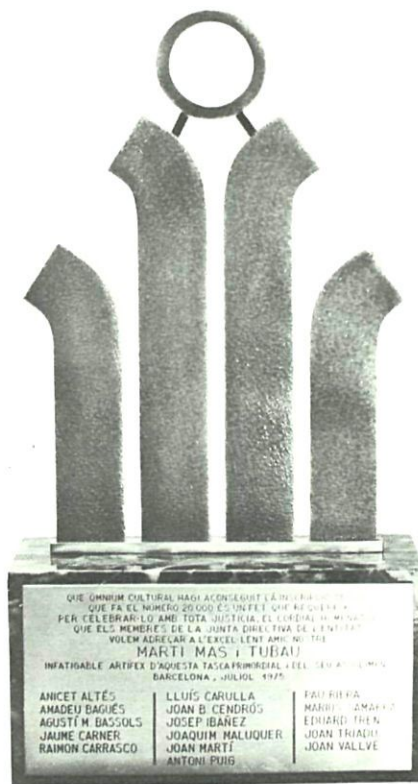
Sota els mateixos auspicis faig memòria i encapçalo la Nadala com vaig fent fa nou anys.

Òmnium Cultural compta ja amb el soci número 20.000

No és una efemèride. Són uns fets i unes xifres que s'assoleixen el 1975, altament encoratjadores.

Aquest 1975, Òmnium Cultural, que començà

el 1961, amb sis socis, cinc dels quals, ajudats després d'altres, han hagut de remar i remen a quatre vents a l'Executiva de l'entitat, ha arribat a captar 20.000 socis, d'arreu de Catalunya, suport econòmic de l'entitat (34.000.000. el 1975).

El soci que manca d'aquells sis que iniciaren Òmnium Cultural, és el primer president de l'entitat, el seu braç dret, amputat per una mort prematura: Fèlix Millet i Maristany.

Òmnium que ell va concebre, com abans tingué intervencions decisives i de primer rengle a l'obra dels FEJOCISTES (1931-1936), el diari *El Matí*, l'Orfeó Català, i tantes activitats més, donen la mesura de la seva capacitat i de la falconada que la seva pèrdua fou per a Catalunya.

Captar 20.000 socis ha estat l'obra perseverant d'un altre home exemplar, Martí Mas, la modèstia del qual no vull torbar amb altres noves i adjectius de merescuda lloança.

X anys d'assaig pilot de ressorgiment comarcal: Casal de l'Espluga de Francolí

Deu anys són molt poc en la petita història del País.

Són molts quan marquen un esforç diari d'afermament d'un assaig pilot que podria ser un camí de redreçament de les comarques.

Cada comarca amb un Casal d'influència a tot l'àmbit que aquesta abasta: cinquanta-dos Casals vertebrats i potenciant-se, heus aquí un esperó inestimable per a sacsejar i refer Catalunya.

Aquest ideal no és una utopia. Vol només uns pocs homes, i bons, a cada comarca.

El Casal de l'Espluga de Francolí promou una nova vida cultural, educacional, cívica, esportiva, econòmica, urbanística d'una vila, que se sent capdavantera de cara al present i de cara al nou món de l'any 2000.

Un polígon d'onze hectàrees és ocupat pel Casal i el seu complex de jardins, col·legi, biblioteca, sala de conferències, teatre, teatre-cinema infantil, Hostal del Senglar, cafè-bar, sala de jocs, cinema, pavelló d'esports cobert, piscines, solàrium, pista de ball, zones esportives i residencials, parc de jocs i Casalet infantils, etcètera.

El Casal s'ha convertit ja en una mena de patró i de Casa Pairal de les comarques, per la seva executòria i el seu ambient acollidor. Cada any, uns 120.000 visitants d'arreu del país fan cap al Casal: aplecs, excursions, trobades, convencions, aniversaris, sessions d'estudi, concentracions, homenatges, celebracions, etcètera.

L'Orfeó Català, en un memorable concert, fou el peoner entre els grups cabdals, a visitar el Casal.

Als jardins es commemorà el centenari de Pompeu Fabra; l'exemplar trajectòria del poeta i patriota, fill de la vila, mossèn Ramon Muntanyola; es féu l'homenatge a Pau Casals en el primer monument que s'alça a Catalunya al qui ha estat anomenat glòria del món; i a la PAGESIA Catalana; i després a la Sardana amb motiu de ser la vila Ciutat Pubilla (1969).

Des de fa sis anys (quan l'ensenyament del català no era freqüent) l'entitat té "a tot temps" dues professores, amb una contribució de 350.000 pessetes anuals.

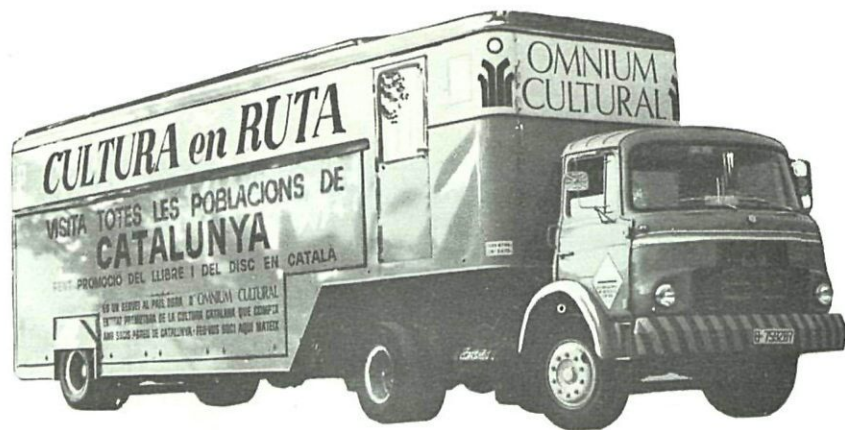
El pressupost anyal del Casal, és de 4.259.000 de pessetes, producte de l'autofinançació.

El 1914, l'Espluga, per obra del seu fill il·lustre Josep M. Rendé, ja fou la peonera i precursora del modern cooperativisme social agrari, amb el monumental Celler Cooperatiu, de Domènech i Montaner, el primer construït al país. Guimerà en digué la "Catedral del vi". Fou exemple de cinquanta cellers i cooperatives agrícoles.

Cultura en Ruta, ha complert cinc anys

Efemèride i xifres també encoratjadores:

Per Sant Josep de 1975, s'han complert cinc anys del llançament, a tots els camins de Catalunya, de "Cultura en Ruta", l'enorme llibreria ambulante que porta el missatge d'Òmnium Cultural, sota els auspicis de la Fundació Carulla-Font, que la va concebre i la dirigeix. Visita, una vegada

l'any, les viles de totes les comarques bo i exposant i venent el llibre i el disc o la *cassette* en català.

Cinc anys (tot essent un lapse curt de la vida) és una efemèride a remarcar, perquè es tracta d'una continuïtat que requereix una tenaç perseverança, de servei difícil, deficitari com tantes obres culturals, i dur per al treball de 363 dies que exigeix de la tripulació, que corre món, a sol i serena, en bon temps i en maltempada, i només para els dies de Nadal i de Cap d'Any.

Fins al novembre, inclòs, del 1975, Cultura en Ruta:

- ha fet 53.714 quilòmetres de camí
- ha fet 517 visites des del Pirineu al Delta de l'Ebre
- ha venut per valor de 25 milions de pessetes
- d'aquestes vendes 5'5 milions han estat a terminis, amb només un 1 % d'incobrables, un tant per cent que honora les viles de Catalunya.
- Cultura en Ruta ha fet "Amics locals" a cada vila, que ajuden i moltes vegades promouen actes aprofitant la presència del Bibliobús.
- a 193 viles, aquests "Amics locals" munten parades el Dia del llibre, amb la col·laboració de Cultura en Ruta.

Fa cinquanta anys que va desaparèixer molta premsa local i comarcal

Enguany s'escau mig segle de la desaparició, no voluntària, d'*El Francolí*, periòdic local de l'Esplugu de Francolí, que portava una llarga tongada de creixent arrelament i guiatge.

El fèiem uns minyons de menys de vint anys. Havíem aconseguit la col·laboració expressa, en números extraordinaris, de catalans eminents: Àngel Guimerà, Pere Aldavert, Francesc Cambó, Josep Puig i Cadafalch, Joan Vallès i Pujals, Joan Ventosa i Calvell, Carles Cardó, Martí Esteve, Joaquim Folch i Torres, Pau Font de Rubinat, Melcior Font, Tomàs Garcés, Ventura Gassol, Joaquim Guitert, Francesc Matheu, Ernest Moliné i Brasés, Carles Pi i Sunyer, Josep M. Poblet, Jaume Raventós, Josep M. Rendé, Josep M.

Roca, Antoni Rovira i Virgili, Joan Ruiz i Porta, Joan Llimona, Ignasi Iglésies...

De la mateixa mena de mort que *El Francolí* —un any abans, un any després— moriren molts periòdics, de totes les comarques de Catalunya, que no practicaven el "dejuni polític", segons l'enginyosa frase de Rovira i Virgili.

Fa cinquanta anys. El seu record, avui, és homenatge i esperança de nova florida d'aquella premsa que nodria la vida local i la de Catalunya.

Vegeu la *Història de la Premsa Catalana*, de Joan Torrent i Rafael Tasis, pròleg del doctor Agustí Pedro i Pons. Obra força exhaustiva, magnífica, i prou il·lustrada, que aparegué en dos volums el 1966.

XXV aniversari d'una Festa històrica i perdurable

També s'escau el XXV aniversari de la Festa Literària de la Nit de Santa Llúcia, que atorga els premis:

- "Sant Jordi", de novel·la
- "Carles Riba", de poesia
- "Víctor Català", de contes i narracions
- "Josep M. Folch i Torres", de novel·la per a nois i noies
- "Aedos", de biografia catalana.
- "Catalònia", de monografies locals i comarcals
- "Premi d'Estudis Verdaguerians"
- "Avui", d'articles periodístics.

Fou iniciada la Festa de Santa Llúcia, en anys difícils (1951), per aquell meritíssim Josep Maria Cruzet, i continuada per Òmnium Cultural. S'ubicà, molts anys, al Colón, després al Ritz, i finalment es convertí en itinerant: Tarragona, Vic, Lleida.

En complir-se els vint-i-cins anys, Òmnium Cultural li ha volgut donar la ressonància que mereixia, al Palau Nacional de Montjuïc, amb la presència de 1.500 persones. La Festa, amb les quatre-cents veus d'orfeons de tot arreu, sota la batuta del mestre Oriol Martorell; amb el Pare

Robert de la Riba a l'orguè i amb el discurs de Pere Quart (Joan Oliver) tindrà lloc a la gran sala, agençada pel Casal de l'Espluga de Francolí, i la taula de 1.500 coberts, servida, gentilmente en tot, pel seu Hostal del Senglar.

Cal afegir-hi l'estrena del film commemoratiu "500 anys del primer llibre imprès en català", realitzat per Joan Capdevila sota els auspicis de la Fundació Carulla-Font.

Accidentada història del cèlebre bust, en bronze, de Pau Casals de Brenda Putman

Fa cinquanta anys que aquesta famosa escultura dels Estats Units, per encàrrec de Mr. Hutschinson, director de la cèlebre Spanish Society de Nova York, va fer un bust de Pau Casals, en bronze, de 55 centímetres d'alçària.

Per subscripció de tots els violoncel·listes dels Estats Units se n'ofrenà una còpia a Pau Casals, la qual sembla que va ser lliurada en un homenatge que se li feu al Mestre, a la Casa de l'Ardiaca, en vigílies dels fets del juliol del 1936. Aquest bust fou requisat al començ de la guerra civil, i com tantes obres d'art, que no es perderen, fou numerat i catalogat, i passà al dipòsit i vertader tresor, del Palau Nacional de Barcelona, esperant la fi de la guerra.

Ningú no sap com, acabada aquella, quedà enterrat el bust a les golfes d'una dependència, on la pols de quaranta anys el va cobrir.

Amb motiu de la Nadala dedicada a Pau Ca-

sals, el 1971, en una de les conferències celebrades amb el Mestre, a Puerto Rico, i Joan Alavedra, que hi era present, vam saber-ne l'existència i alhora la pèrdua. Però no vam trobar-ne rastre, fins fa poc, en veure'l, amb la natural emoció, al despatx del conseller de Cultura de l'Ajuntament Josep Lluís Sicart, i de l'actual successor Frederic Udina, els mesos d'octubre i novembre darrers en ocasió de les gestions que un grup d'Òmnium Cultural feia a l'Ajuntament, per gestionar la subvenció per a les classes de català, que va concedir el batlle Enric Masó, i que ha estat ratificada i pagada ara pel senyor Joaquim Viola.

Darrerament han tingut èxit les gestions per la donació del bust, gest que agraïm.

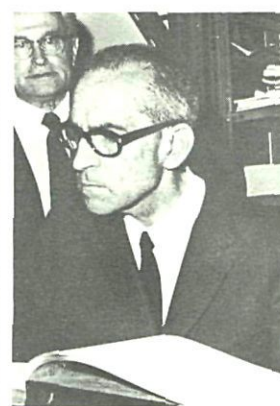
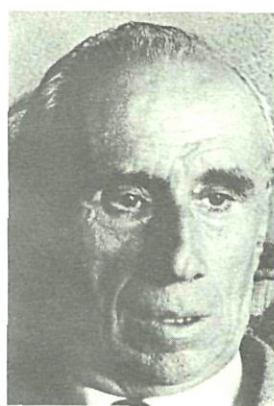
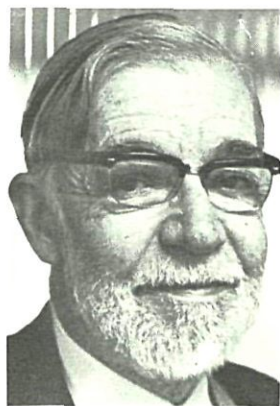
Ens en férem dipositaris Pau Riera, president d'Òmnium Cultural i membre del Patronat de la Fundació Pau Casals, Martí Mas i jo, amb la promesa, als responsables de la Casa Gran, que el lliurarem al Pare Abat Dom Cassià M. Just, president del Patronat de la Fundació, i amb destí a ella, quan n'hàgim tret dues reproduccions en bronze, una d'aquestes per al monument a Pau Casals erigit als jardins del Casal de l'Espluga de Francolí.

Centenari de "L'Atlàntida"

El 1977 s'escau el Centenari de *L'Atlàntida* i dels històrics Jocs Florals que tingueren l'honor de rebre i poder guardonar, amb premi extraordinari, aquella obra magna de la literatura universal.

El 1976 la nostra Nadala complirà deu anys de la seva publicació i la dedicarem a la immortal epopeia i al seu autor, anticipant-nos un any al centenari, tal com férem amb la Nadala que celebrava els "500 anys del primer llibre imprès en català", per tal d'alertar-nos amb aquesta nova fita.

L'Editorial Barcino, amb la col·laboració de la Fundació Carulla-Font, està preparant per a llançar-la per Nadal del 1976, una edició especial de bibliòfil, que vol ser l'edició prínceps de *L'Atlàntida* en el seu Centenari, i alhora en farà una edició popular.

en el seu cinquè aniversari

Opinions d'homens eminents del nostre món cultural que honoren ÒMNIUM CULTURAL i la FUNDACIÓ CARULLA-FONT

JOAN OLIVER (PERE QUART)

Els qui han creat i posat en marxa l'obra de "Cultura en Ruta" han estat exemplarment generosos. Ara bé: si aquesta empresa no ha de ser un negoci per a ningú, cal evitar que sigui una càrrega per a aquells. Tots podem contribuir d'una o d'altra manera, en major o en menor mesura, a l'arrelament i a la creixença d'una institució que a tots ens pertany i ens beneficia.

No oblidem que, a més de la seva funció específica —expandir el llibre i el disc en català entre el poble—, en pot acomplir moltes d'altres: descentralitzar i escampar l'acció de la nostra llengua i la nostra cultura, desvetllar i enfortir el sentiment de catalanitat dels nostres països i les comarques, cohesionar-los sota un alt disseny comú, suplir, amb vista al futur, mitjans encara no viables de coneixement o propaganda, ajudar la integració dels connacionals adoptius...

Com a català i com a escriptor català, deixeu que us digui: Gràcies per haver-nos ofert una forma tan legítima i tan moderna d'exercir el patriotisme!

FERRAN SOLDEVILA

Contemplant l'obra realitzada en tan poc de temps, es comprèn l'èxit de "Cultura en Ruta" i l'estímul que representa damunt els qui encara en viuen allunyats, perquè té per base l'estímul al patriotisme, l'acció en companyia, l'exemplaritat de la col·laboració, la "santa continuïtat", la formació d'una biblioteca particular, amb la creixença de l'amor als llibres...

JOAN MIRÓ

Cal felicitar sincerament a Òmniem Cultural pel seu lloable esforç en pro del ressorgiment i la divulgació de la nostra cultura i de la nostra llengua arreu de les terres de parla catalana,

per a una major i més general consciència de la personalitat i les característiques fonamentals del nostre poble.

PAU CASALS

Considero molt important per al nostre poble la creació d'una llibreria circulant i de tot el programa de Cultura en Ruta. M'ha agradat la idea de difondre el llibre i el disc per les comarques de Catalunya.

I, per damunt de tot, espero que es crearan i que es mantindran nuclis d'amics que constituïran una sòlida xarxa d'acció.

JORDI RUBIÓ

He estat bibliotecari per vocació i sempre he tingut més goig veient que els llibres eren llegits i deixaven buits els prestatges, que no pas veient-los-hi arrencats que no n'hi cabia cap més. Ningú no escriu llibres perquè siguin catalogats sinó perquè siguin llegits. I la gent vol veure com són els llibres. No en té prou que els diaris en parlin. Per això ens deturem davant dels aparadors de les llibreries. El bibliobús és un aparador que s'atura davant de nosaltres.

CASSIÀ M. JUST. Abat de Montserrat

M'ha impressionat molt vivament la informació sobre la llibreria circulant "Cultura en Ruta". **No considero un servei important al nostre poble, de cara a la difusió del llibre català, i com un mitjà per intensificar la intercomunicació entre les comarques catalanes on tants homes i dones plens de valors i d'ideal desitgen de servir més i millor la nostra comunitat humana en els seus valors més fonamentals.**

SALVADOR ESPRIU

Segueixo amb el més viu i sincer interès l'experiment, ja tan reeixit, de la llibreria catalana ambulat (que estén la seva activitat, em penso, a la difusió del disc en la nostra llengua) "Cultura en Ruta". Estic segur que no hi haurà ni un sol pam de la nostra terra —no hi ha ni un sol racó que no ens sigui car i important— que quedi al marge o fora l'abast d'aquesta obra admirable, tan útil i tan intel·ligentment eficaç.

ANY DE COMMEMORACIONS A CATALUNYA

Malauradament, altres glorioses recordances només poden trobar dins la Nadala una referència breu i sintètica o el seu simple enunciat, com passa amb el centenari del tenor Ricard Viñas, el cinquantenari de la Sala Parés o els setanta-cinc anys de l'Orfeó de Sants, i possiblement algún altre.

Reservem per l'any vinent la commemoració, entre altres, dels centenaris d'Antoni Gaudí i de Pau Casals, dels quals en fem ara el pregó.

PEP VENTURA I JULI GARRETA - Lluís Albert

ENGUANY han coincidit les commemoracions d'aquests dos compositors, figures cabdals en la història de la sardana. El centenari de la mort, a Figueres, de Pep Ventura (1817-1875), el precursor al qual devem "la fesomia sentimental de la sardana", com va dir encertadament Amadeu Vives. I la doble commemoració del centenari de la naixença i el cinquantenari de la mort, a Sant Feliu de Guixols, del genial Juli Garreta (1875-1925), compositor que va enlairar la sardana a petit poema simfònic per a cobla, ensems que escrivia obres grosses per a orquestra de volada universal.

En el cas de Pep Ventura, la commemoració ha contribuït notablement a descobrir aspectes inèdits de la seva personalitat musical, confirmant una vegada més que no hi ha res que envelleixi tan ràpidament com els llibres d'història. Així, si bé per un costat la figura de Pep Ventura ha quedat desmitificada en alguns aspectes, en canvi la seva extraordinària aportació a la cultura catalana s'ha fet més palesa que mai. La seva obra, en efecte, per damunt de les deficiències tècniques externes -fàcilment corregibles-, és un dels pocs testimonis musicals d'aquella època amb un contingut plenament vàlid per als nostres dies. No en va, doncs, Josep Tremloda, en un magnífic article publicat amb motiu del centenari de Garreta, en escaient i feliç comparança identifica Pep Ventura com "el Verdaguer de la sardana".

Altament, l'audició d'oblidades obres corals de Pep Ventura amb acompanyament de cobla i d'altres en les quals ja va incloure la tenora en partitures d'orquestra, avui, a través de la perspectiva que dona un segle de distància, ens ofereix un nou aspecte -fins ara mai no comentat- de la clarividència iniciada de l'humil músic empordanès.

Quant a Garreta, ara més que mai, per contrast entre la seva arborada època i la que ens ha tocat viure a nosaltres, se'ns presenta en el camp de la sardana com un idealista que resulta un bon xic utòpic a les generacions actuals. Aquesta condició humana -abans de qualsevol altra consideració de tipus musical- és la que ens dona la clau per a comprendre les seves sardanes. Per si això no fos prou, la ideologia estètica que guiava la ploma de Garreta en compondre, queda clarament definida en les següents paraules seves: "Les meves sardanes són per a ballar més amb el cor que amb els peus, quietament, sense disbauxes ni excessos corporals, amb aquell seny racial

que avui dia es va emborderint per influències foranes, però que en dies no molt llunyans era orgull i distintiu de la nostra nissaga". I en una altra ocasió ho confirma plenament quan diu: "Cal educar el sardanista; cal dir-li que la sardana no és una dansa per a acrobates, sinó que ha d'ésser, que és -malgrat la incomprensió de molts-, una dansa de seny, d'aquest seny racial del qual ens enorgullem cada dia".

Jo afegiria que les sardanes de Juli Garreta són per a ballar "amb pausa i amb mida", com diu Maragall en la seva coneguda poesia, gairebé com a sacerdots d'un ritu patriòtic més que com a esplai corporal.

La coincidència de les commemoracions de Pep Ventura i Juli Garreta, figures senyeres que en una certa manera representen tendències gairebé oposades, em sembla altament simbòlica i allisonadora. Al nostre país, tan donat a les filies i a les fòbies, és esperançador que ambdues commemoracions hagin estat compartides per un mateix estament, amb cordial efusivitat. Això tradueix una maduresa de criteri i una assenyada i mesurada ponderació que dissortadament no es dona en altres camps.

Dels esmentats centenaris en quedarà un record perdurable a través de dues realitzacions exemplars que cal destacar: en primer lloc la gravació d'un disc antològic de sardanes de Garreta, acompanyat d'un magnífic opuscle informatiu ricament il·lustrat. En segon lloc, el repartiment gratuït a les cobles i entitats sardanistes de dotze sardanes de Pep Ventura curosament revisades i posades al dia. A més, resta en peu el propòsit de gravar també un disc Pep Ventura abans de finir l'any. És així i no amb actes que tenen l'efimera durada d'un foc d'encenalls com els centenaris assoleixen una plena justificació.

EL VII CENTENARI DE LA MORT DE JAUME I - Miquel Coll i Alentorn

EL 27 de juliol de 1276 moria a València Jaume el Conqueridor. Dins l'any que anem a començar es compliran, doncs, els set segles del seu traspàs. Ara fa seixanta-vuit anys, el 1908, hom commemorà solemnement el setè centenari del naixement del gran rei. Una de les commemoracions consistí a celebrar el I Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, que després ha estat seguit per d'altres, amb obligades intermitències, fins al IX Congrés celebrat a Nàpols l'abril del 1973.

Caldrà que ara també, amb no menys solemnitat, commemorem el centenari de la mort i que, per començar, recordem els títols que la seva excepcional personalitat pot mostrar reclamant la nostra atenció i el nostre agraïment. El millor recordatori serà, sens dubte, de fer comparació de com se trobava el nostre país quan Jaume I va esdevenir-ne rei quan tenia poc més de cinc anys, amb el seu estat seixanta-tres anys més tard, quan el rei moria a l'edat, que aleshores havia de considerar-se avançada, de seixanta-vuit anys i mig.

Aquell infantó de cinc anys trobava uns estats derrotats, trasbalsats materialment i espiritualment, i en plena ruïna econòmica. Eren integrats només per Catalunya, Aragó i la senyoria de Montpel·lier, i més d'un n'hi havia disposat a disputar-li algun o altre d'aquests dominis.

L'ancià venerable que moria el 1276 havia conservat i redreçat els dominis heretats dels seus pares i havia conquerit Mallorca (1229 i 1230), Eivissa (1235), i el País Valencià fins a la línia de Finestrat, Relleu, Xixona, Castalla i Biar (1232 a 1245), havia sotmès Menorca (1231) i havia repoblat de cata-

lans la meitat nord del regne de Múrcia en reconquerir-lo per al seu gendre, Alfons el Savi (1266), amb la qual cosa havia facilitat la seva incorporació al regne de València per Jaume II (1296).

Amb aquestes conquestes, degudes en gran mesura als seus dots militars, diplomàtics i d'organitzador, a la seva tenacitat i al seu valor personal, havia donat unes dimensions definitives als territoris on la nostra llengua és parlada. Només s'afegiria després a aquest domini lingüístic, el 1354, la vila de l'Alguer, a Sardenya, per obra de Pere el Cerimoniós. En l'organització dels territoris reconquerits el gran monarca donaria la seva fisonomia històrica definitiva, tant als regnes annexats, dels quals és en realitat el creador, com a llurs entroncaments dins la Confederació catalano-aragonesa. Crearia també els embrions dels règims municipals de les grans ciutats d'aquesta: València (1245), Barcelona i Mallorca (1249). I inspiraria molt directament la redacció d'un dels joiells més preats de la nostra literatura medieval: la Crònica personal del rei o Llibre dels feits.

La seva figura és, i ha d'ésser, venerada per tots els pobles que va regir, i especialment pels de llengua catalana la unitat dels quals simbolitza més bé que ningú.

Vet aquí, doncs, perquè cal que ens preparem a recordar-la i estudiar-la d'una manera eficaç en l'avinentesa del setè centenari del seu traspàs.

LA PARAULA CRISTIANA - Albert Manent

ELS moviments bíblic, litúrgic i pastoral a la Catalunya del segle xx culminaren en actes col·lectius i en publicacions de gran transcendència. Des del Primer Congrés Litúrgic de Montserrat (1915) o les fundacions bíbliques fins a La Paraula Cristiana i El Bon Pastor. Clergues d'ordes i de posicions diverses convergiren cap a un moviment, amb característiques ben catalanes, que, sota el guiatge de la doctrina pontifícia i de la renovació eclesial i teològica, cristal·litzaven en unes fórmules de viure la fe, la darrera de les quals seria la Federació de Joves Cristians. L'Església catalana sortia, doncs, d'un cert enclaustrament i de les influències polítiques del Vuit-cents (sobretot del Carlisme) per destacar en primer rengle figures tan representatives com Ignasi Casanovas, Frederic Clascar, Gregori Sunyol, Lluís Carreras, Miquel d'Esplugues, Bartomeu Xiberta, Higiní Anglès, Carles Cardó —molts sota l'ombra tutelar del bisbe Torras i Bages—, que alhora feren totalment compatible l'entesa entre la cultura catalana i el pensament religiós del país.

Malgrat que feia poc més d'un any que a Espanya s'havia instaurat la Dictadura de Primo de Rivera, el gener del 1925 apareixeria La Paraula Cristiana dirigida per Josep Maria Capdevila i de Balanzó, però el timó de la qual era dut pel canonge Carles Cardó, eclesiàstic polifacètic —director d'El Bon Pastor—, que col·laborava a La Veu de Catalunya i que, fidel a l'esperit no bel·ligerant del cardenal Vidal i Barraquer, viuria a l'exili, a Suïssa, durant i després de la guerra civil espanyola. La Paraula Cristiana, presidida per uns lluminosos i incisius editorials, sense signar, de Carles Cardó, que, triats, formaren els vo-

LA PARAULA CRISTIANA

PÒETIC — L'ESPÒS EN LA MORAL CRISTIANA, per Carles Cerdà — LA SUICIDITAT DE LES NACIONS I LES IDEES, i COMUNITAT INTERNACIONAL EN ELS ANTICS AUTORS CATALANS, per F. Vallà i Taberner — EL BENTÚ MELIÓDIC I LA MÚSICA CRISTIANA, per Josep Barberà — ENSENYAMENTS BIBLÍCS I ECLESIASTILS, SACRIFICIURA, SEMOR DE LA MUNTANYA — SANTS PARES, EL PREMI DE LA FE, IERÒ, de Vicenç Pàres — EXCERPTS MEMÓRIA RAMON LLULL, traduït d'À. Ramirez Maragón — DISMINUCIÓ CANÒNICA, recop de Josep Arrigas — LES IDEES I ELS FETS, VIDA AFILIADA I MORAL, LITERATURA, per J. Ferran i Mayoral, AVALUÉS IQUES, per Josep F. Pàfols — MOVIMENT INTERNACIONAL, LA QUITACIÓ COMUNITAT MUNDIAL I EL PRINCEPE, LA QUITACIÓ RELIGIOSA A FRANÇA.

No s'adhereix al règim d'exportació.

ANY I GÈNER DE 1925 NÚM. 1
BARCELONA

lums La nit transparent i El diàleg interior, fou una avançada, dins una ortodòxia flexible, del pensament teològic que entroncava amb el pensament i la història dels Països Catalans. Estudis històrics, llargs assaigs d'actualitat, perspectives de la situació del Catolicisme europeu, trobaven a la revista un tornaveu únic. El comunisme, la intervenció dels catòlics en la política, les relacions entre l'Església i l'Estat, l'actitud de l'intel·lectual, el tomisme renovador, tenien amb La Paraula Cristiana una tribuna ponderada i d'abast molt ampli, sempre, però, amb la preocupació de no saltar els límits de l'ortodòxia. L'alçament del juliol del 1936 féu emmudir la revista, que no reaparegué.

SANT RAMON DE PENYAFORT

Josep Perarnau

UNA commemoració centenària es justifica quan la personalitat recordada ha saltat tant per damunt del nivell comú del seu temps que, centenars d'anys després, tot un poble encara se'n sent afectat i agraït. Em sembla que aquesta condició es dona en el cas de sant Ramon de Penyafort.

El segle XIII no havia pas començat amb perspectives falagueres per al nostre país. Després de Muret, s'havia sentit amputat la meitat del seu cos, la part septentrional, on es concentrava l'empenta de la cultura —Estudi General de Montpeller, moviment trobadoresc—, Arraülit entre els

Pirineus i l'Ebre, planava damunt d'ell el perill d'un ofec progressiu. I era un perill real. La desfeta de Muret li havia col·locat damunt la sospita d'heterodòxia, i no era cap bon presagi veure unides contra seu les dues grans potències medievals europees: l'Església de Roma, que no oblidava la protecció donada als albigesos pel Casal de Barcelona, i la Casa de França interessada a mantenir esquitit o controlat el contrincant del sud, que li podia crear problemes en un Midi, encara no colonitzat. Recordem, encara, que només un segle abans la reconquesta de València havia partit de Castella, per obra d'El Cid; i les institucions solen tenir la memòria tenaç.

Això vol dir que era molt possible que, des dels màxims centres de poder, hom afavorís la reconquesta a través de Castella, tancant-ne les portes al veí oriental, poc segur. I era fàcil. N'hi havia prou de concentrar el reconeixement i l'ajut econòmic, que transformava una empresa guerrera en croada, a les mans dels reis de Castella. La tirada plurisecular a l'aliança entre França i Castella jugava a favor d'aquesta opció. En realitat, després de la reconquesta de Tortosa per Ramon Berenguer IV (1148), la frontera del sud no s'havia mogut.

Però cap al 1230, després d'haver-lo ajudat a desfeudalitzar l'Església del país amb els Concilis Provincials de Tاراçona i de Lleida del 1229, Ramon de Penyafort acompanyava a Roma el cardenal de Santa Sabina, Jean d'Abbeville. La protecció del cardenal, els seus coneixements jurídics, la seva bondat, i sobretot el seu esperit de servei a la reforma de l'Església seguint les normes del Concili IV de Laterà (1215), feren que el papa Gregori IX li encomanés missions d'absoluta confiança: confessor seu i compilador del Dret Canònic propi de la reforma antifeudal, les Decretals, que sequiren vigents fins al 1917.

¿És pura coincidència que hom comencés de parlar del salt a Mallorca, a Tاراçona, amb motiu de l'esmentat Concili Provincial, i que ja des d'aleshores el projecte comptés amb la benedicció —una benedicció que no produïa únicament efectes espirituals!— del cardenal legat? ¿És pura coincidència que la campanya per a la reconquesta de València fos planejada i realitzada durant els anys 1230-1240, coincidint amb la màxima influència de Ramon de Penyafort a la Cúria Papal?

Una cosa és indiscutible: el clima de sospita s'havia convertit en confiança i col·laboració, que engrandien en cos del país tant cap al sud com per les rutes de l'est. Com també és indiscutible que, havent tornat de la Cúria Romana a Barcelona, Ramon de Penyafort fou l'home de confiança del Papa prop del gran rei Jaume I, assegurant amb la seva presència al costat del rei que els camins de la casa de Barcelona no portarien a un nou Muret, sinó a Roma. Amb aquesta condició, Roma ajudava a l'engrandiment del país.

I jo penso que caldria esbrinar i rastrejar en els papers vells la influència que Ramon de Penyafort, restablint la confiança —sempre limitada, certament— de l'Església de Roma en el Casal de Barcelona, tingué en la configuració definitiva del poble com un tronc amb tres grans branques: Catalunya, les Illes i València.

TERCER CENTENARI DEL RECTOR DE VALLFOGONA, HOME FIDEL

Josep Pont i Gol

EL Rector de Vallfogona, que de petits tots coneixem, és un home joiós; gairebé no l'hem conegut sinó per aquest aspecte. Fa tres segles i mig que el poble català somriu alegrement de les anècdotes, de les facècies, autèntiques o atribuïdes, del Rector que ha fet famós aquest bonic poble de la Segarra.

Tot això, fixem-nos que també la civilització d'aquell temps era decadent; una civilització que amagava la seva vellúria, ja gairebé corrompuda, amb tota la fullaraca del barroc. Ell fou un home inquiet per a conèixer el seu temps –cosa que de vegades potser ens falta a nosaltres– i per això era obert a tot i a tothom. S'hi va encarnar del tot. Fins i tot s'hi va encarnar –també ens passa a nosaltres– amb defectes d'aquell mateix temps. La seva literatura i també alguns trets de la seva vida són producte d'aquesta inquietud seva. Ell veu les brosses i les bigues, i la seva poesia, moltes vegades burlesca a l'estil de l'època, és com a bisturi que les vol arrencar, començant per les seves.

Rector rural, obert tanmateix a totes les classes socials, ell va romandre sempre fidel. Aquest sacerdot, rector de Vallfogona, il·lustre fill de Tortosa, esdevé, de fet, l'enllaç que ha permès la continuïtat de la literatura catalana. No ho dic jo, ho afirmen tots els crítics.

Això diu molt a favor d'ell. Ell va ajudar a fer efectiva i real una vegada més –i sortosament no pas l'última– la nostra supervivència, una de les qualitats potser més contradictòries del nostre poble. Llavors ell hi va jugar un paper decisiu, potser com ens el toca també a nosaltres en l'actual moment de traspàs.

Malgrat totes les coses que ell ha escrit i dit, al fons hi havia un home de fe, un home fortament creient. De tant en tant, i tot esbotzant la fullaraca i la hipocresia barroques, emergeix l'home de fe que dóna sentit a la seva literatura. I, com que és home de fe, és home d'esperança i, per això, tenia joia.

La fe, en últim terme, dóna sentit a la vida i dóna joia perquè porta esperança.

Aquest Rector de Vallfogona, que tantes coses ha dit i se li han atribuït, és l'home que a l'hora de la mort creu fortament, res ja no li interessa. Ha viscut d'aquesta esperança que, en el fons, hi covava sempre i sap dir allò del "Cant d'agonia":

"No em raca, Senyor la vida
perquè l'espero millor.

FRANCESC CAMBÓ - Josep Benet

L'ANY vinent s'escaurà el centenari del naixement de Francesc Cambó, una de les personalitats més importants de la Catalunya contemporània. Nascut a Verges, al Baix Empordà, l'any 1876, havia de morir, lluny de la Catalunya que tant havia estimat, a Buenos Aires, l'any 1947.

Dotat d'un temperament polític excepcional i de les condicions necessàries per a esdevenir un gran líder popular, posseïa, alhora, les qualitats d'un autèntic home de govern.

La seva catalanitat fou total i profunda, i no va renegar-la mai, ni en els moments en què el seu comportament públic podia fer creure el contrari.

Si la seva actuació política ha estat objecte de polèmiques, la seva obra com a impulsor de la cultura catalana, ha estat aplaudida unànimement. Cambó complí amb el deure que tenim tots els catalans d'ajudar a la cultura del país, d'acord amb els propis mitjans. Entre altres coses, creà la Fundació Bernat Metge, la Fundació Bíblica Catalana, la Fundació Cambó a la Sorbona de París i patrocinà la redacció d'algunes obres fonamentals com la Història de Catalunya, de Ferran Soldevila, i el Diccionari General de la Llengua Catalana, de Pompeu Fabra.

En uns moments en què la cultura catalana necessita un ajut més generós que mai, l'actuació de Francesc Cambó en aquest camp ha d'ésser exemple i lliçó.

Esperem que el centenari del naixement de Francesc Cambó no passarà desapercbut i desitgem que els actes commemoratius que hom organitzi contribueixin a fer conèixer més bé la seva vida i la seva obra.

SIS-CENTS ANYS DEL PRIMER ATLAS CATALÀ

EL novembre de 1381 el jove rei de França Carles VI, en vigílies de la seva coronació, trametia una ambaixada a l'infant Joan, fill del rei Pere el Cerimoniós i novell espòs de Violant de Bar, cosina germana seva, demanant-li un mapamundi d'aquells que es feien a les seves terres. I l'infant Joan, sempre obsequiós envers la casa reial de França, li envià per mitjà de Guillem de Courcy el mapamundi que tenia a la seva biblioteca de Barcelona, el mateix que anys abans ell havia encarregat fer a Mallorca, "així bell e joliu com ésser pusca".

El mapamundi comença pròpiament a la segona meitat del primer full amb un text que descriu l'univers, des de la creació, els elements de què consta tota matèria, la forma de la terra, els continents, les mareas, el curs de la lluna i la manera d'orientar-se. Aquest text es continua a la part superior i inferior del segon full. A la primera meitat del primer full hi ha indicacions pràctiques sobre els dies bons i dolents de la lluna, la influència dels astres sobre les parts del cos humà, un gràfic sobre las mareas del mar del Nord i un altre per a saber l'auro-número de cada any a partir de 1375 i la data exacta de Carnaval, Pasqua i Pentecosta. Al centre del segon full hi ha una singular roda amb indicacions sobre l'auro-número, la naturalesa dels dotze signes zodiacals, una taula sobre la declinació solar durant tot l'any, la naturalesa dels set astres, les fases de la lluna i un diagrama del cosmos. Als quatre angles hi ha la representació de les quatre estacions sostenint rètols explicatius.

Els quatre fulls contenen la representació cartogràfica de tot el món conegut, des de les Illes Canàries fins a l'illa Tropicana, l'extrem més oriental del món, i les llegendàries terres de Gog i Magog d'on sortirà l'Anticrist.

L'Atlas Català, realitzat l'any 1375 no duu indicació d'autor. D'aquí que els primers erudits que en van parlar el tinguessin per anònim. Però des de 1908, quan A. Rubió i Lluch va fer conèixer l'existència de documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó pels quals restava clar i evident que el mapamundi tramès per l'infant Joan al rei Carles VI de França l'any 1381 havia estat fet per un jueu de Mallorca, mestre en mapamundis i brúixoles que s'anomenava Cresques Abraham, el seu nom, Cresques Abraham, ha estat sempre més lligat a l'Atlas Català de 1375. I és ben cert que avui per avui els documents d'arxiu no han revelat el nom de cap més cartògraf d'aquells anys que fes obres dignes d'ésser ofertes a un rei.

Amb motiu del sisè centenari de l'Atlas i dels cinc-cents anys del primer llibre imprès en català, Editorial Diàfora anuncia l'edició facsimil d'aquesta importantíssima obra.

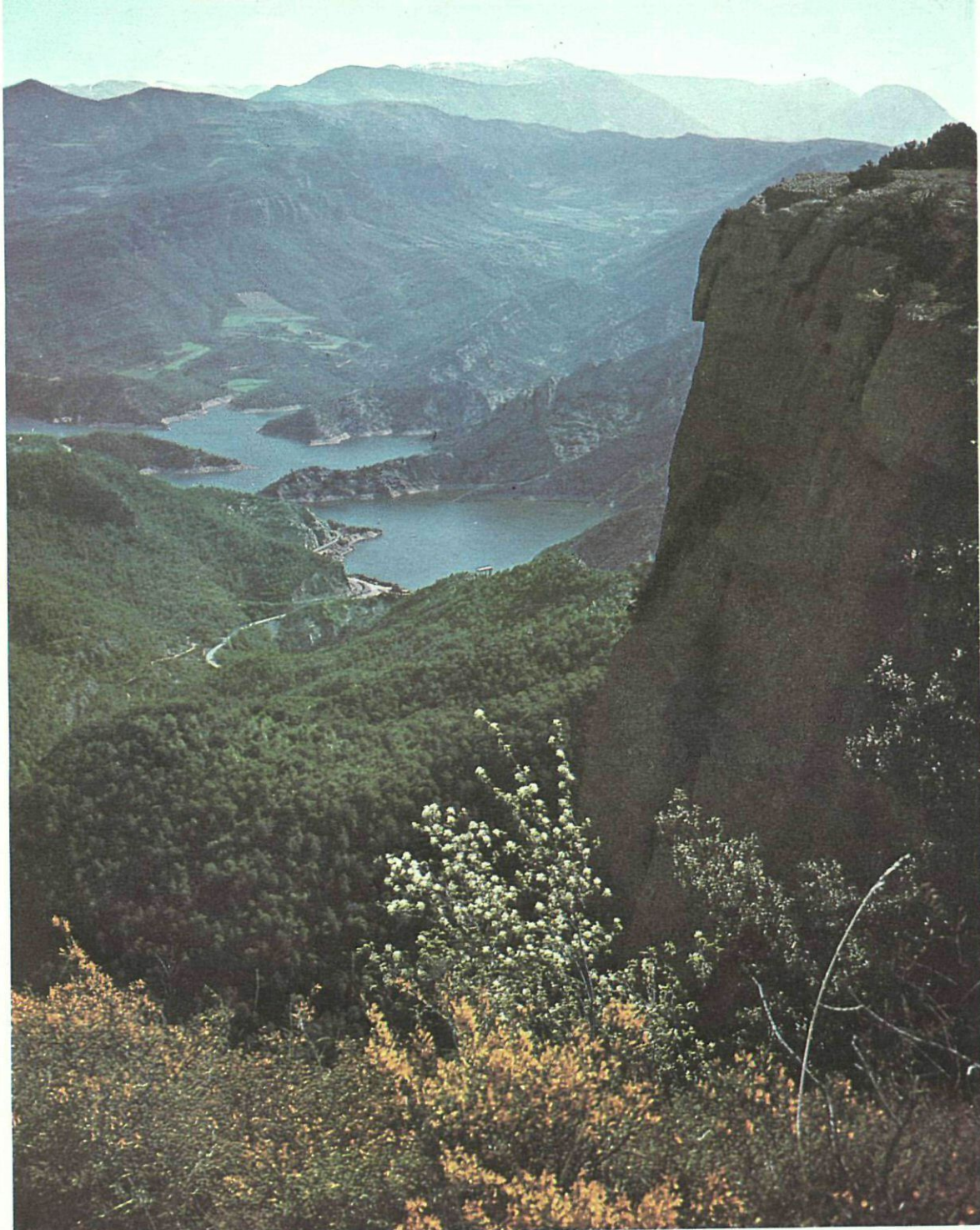
CINQUANTA ANYS DE LA MANCOMUNITAT DE CATALUNYA

J. M. Ainaud de Lasarte

ARA fa cinquanta anys era oficialment dissolta la Mancomunitat de Catalunya, inaugurada solemnement el dia 6 d'abril de 1914 sota les voltes acollidores del Palau de la Generalitat. La llei podia abolir una realitat administrativa, però no podia esborrar el conjunt esplèndid d'obres que la Mancomunitat havia creat gairebé del no-res. I és que en els deu anys de la seva existència, aquesta institució havia arrelat tan pregonament en el poble que el seu record —i moltes de les seves creacions— ha arribat viu fins a nosaltres, per damunt de situacions polítiques ben diverses.

Enric Prat de la Riba fou l'inspirador i el primer president de la Mancomunitat, i és ben cert que a ell es deu, en primer lloc, la idea i el programa polític del que havia d'ésser la nova corporació catalana. Però sense la col·laboració, lleial i sense reserves, de totes les persones que ell aplegà en aquella tasca col·lectiva —i en primer lloc, del qui fou el seu successor, Josep Puig i Cadafalch— aquell projecte hauria quedat, simplement, en projecte. Tothom col·laborà en aquella empresa comuna que fou la Mancomunitat fins a la seva desaparició el 1925. O, més ben dit, fins al decret del 1924 que nomenà els diputats no per elecció, sinó per simple designació. I és que l'entusiasme dels qui servien la Mancomunitat els venia, en gran part, del fet de saber-se elegits pel poble. I al poble havien de donar compte —i a ningú més— de la seva gestió.

La Mancomunitat fou un exemple per a tothom, en gran part encara vàlid. Prat de la Riba sabé unificar persones, esforços i iniciatives ben diverses. I ell i els seus col·laboradors, amb la il·lusió que posaren en la seva obra i amb l'eficàcia de las noves institucions saberen retornar als catalans la confiança de governar-se, altra vegada, ells mateixos.

CANÇÓ DE
L'EXCURSIONISTA

—Cap on vas, excursionista?
—Amunt sempre, si Déu vol;
a esplaïar millor la vista,
a acostar-me més al sol,
a enfortir ma carn migrada,
a fer aplega de salut,
a guaitar millor l'amplada
de la terra on he nascut.

De puig en puig, de freu en
|freu,
jo de la Pàtria so el romeu!

Per les valls i les altures
vaig corrent assedegat
abeurant-me a les deus pures
del llenguatge que he mamat;
pels conreus en fer-se dia,
cap al vespre pels escons,
i es nodreix ma fantasia
de rondalles i cançons.

Faig beguda als ermitatges
i faig nit als monestirs,
i els castells i els ruïnats
m'aixopluguen dels tempirs.

L'enderroc torna a la vida
ressonant sota mon peu
i la pedra vella em crida:
Benvingut, ets mon hereu!

Vaig de pau pel pla i la serra,
tots me reben de bon grat;
perquè és bona nostra terra
com el pa de bon llevat.

La faisó no és pas mudada,
i si és cas, el cor m'ho diu:
no cal més que una bufada
per encendre aquest caliu.

De puig en puig, de freu en
|freu,
jo de la Pàtria so el romeu!

Francesc Matheu

Serra de Sant Honorat. Al
fons es pot veure el pantà
d'Oliana (Foto Tous)

PRESÈNCIA
DE
L'EXCURSIONISME
DINS LA
CULTURA CATALANA

PRESÈNCIA DE L'EXCURSIONISME DINS LA CULTURA CATALANA

Josep Iglésies

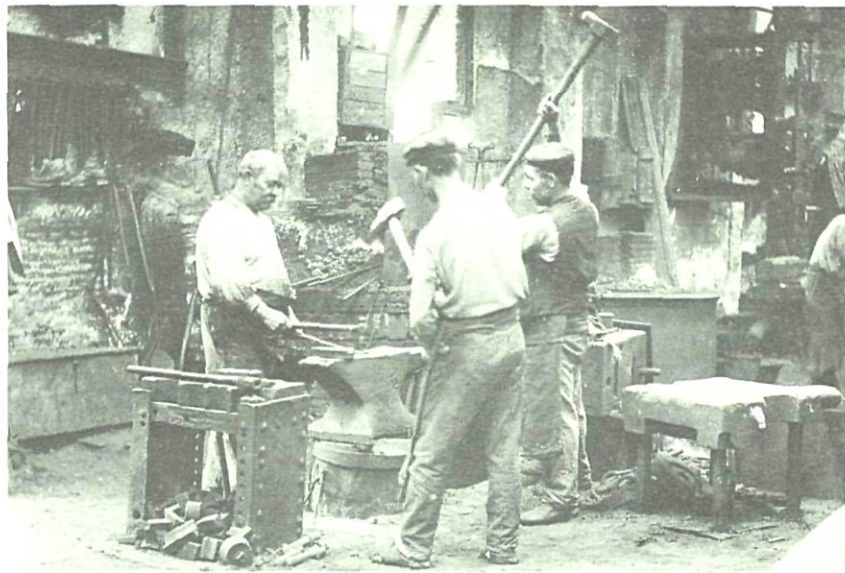
A PROVENÇA, el refluoriment literari, malgrat que hagi produït una figura gegantina com Mistral, ha quedat reduït a una simple i efímera expansió poètica, mancada d'ulterior transcendència. El mateix hauria pogut passar amb la *Renaixença catalana*, si aquesta no hagués tingut l'excursionisme, que amb la seva gabella científica l'afermà més enllà del simple camp literari i l'encarava amb la positivitat de la terra. L'excursionisme obria als catalans l'afany de *conèixer i estudiar el propi territori*, i així sorgia una veritable cultura de sentit autòcton.

L'excursionisme, font de servei

A la llar de l'excursionisme es feien els primers passos per a familiaritzar-se amb la nostra terra, hi prenien un gran impuls les exploracions espeleològiques, hi sorgia una dedicació incipient a les prospeccions prehistòriques, s'hi feien les primeres investigacions sobre el nostre art romànic, s'hi aplegaven tots els estudiosos del nostre folklore, s'hi preparava el terreny per a constituir el futur Servei de Catalogació de Monuments i un subministre regular de matèries universitàries en llengua catalana i aplicades concretament a Catalunya. Un clam constant eixia de les golfes del carrer del Paradís, que ocupaven els excursionistes, per a adreçar-se a les autoritats civils i eclesiàstiques, a les comissions inoperants de monuments, i al poble en general, en defensa dels nostres tresors arqueològics malmenats i en perill de total ruïna. En molts aspectes, l'excursionisme oferia una prefiguració del que més endavant havia d'ésser l'obra cultural de la Mancomunitat catalana.

Gresol de personalitats del nostre món cultural

Podem afirmar que totes les personalitats de la nostra cultura han passat per les entitats excursionistes i hi han exposat els seus afanys i, en un temps que la Universitat oficial semblava condormida, transformada en una simple oficina d'expedició de títols, el Centre Excursionista de Catalunya i les dues entitats antecessores desvetllaven múltiples vocacions que avui són orgull de la

ciència catalana, i les seves aules lliures fornien els coneixements constitutius d'una autèntica Universitat Popular viva i plena d'inquietuds.

Influència cívica de l'excursionisme

Entre nosaltres, són tantes les coses que deriven de l'excursionisme, que no és arriscat afirmar

La deficiència dels mitjans de transport fou una de les principals dificultats per l'expansió de la naixent afició a l'excursionisme. Calia fer llargs trajectes a peu, o, en els millors dels casos, dalt de cavalleria, tartana o diligència, com la del gravat, retratada durant el trajecte de Solsona a Manresa.

La Secció de Forja als tallers de La Maquinista Terrestre y Marítima. Les conquestes socials dels treballadors, principalment la del descans dominical (a partir del 1904), facilitaren la popularització de l'excursionisme.

Un document de valor inestimable per a la Història de l'Excursionisme. Els fundadors de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. El 26 de novembre de 1876, al peu del Turó de Montgat naixia el nostre excursionisme corporatiu. Formen el grup inicial —a cal fotògraf—: Josep Fiter i Inglès, Eudald Canibell, Ramon Arnet, Pau Gibert, Marçal Ambrós i Ricard Padrós. (Fotolit del llibre Història Gràfica de la Catalunya Contemporània, cedit per Edicions 62)

que aquest ha tingut una influència cívica enorme, sensibilitzant la nostra societat en el coneixement, l'amor i l'estudi de la naturalesa i, d'acord amb la frase de Joan Maragall, diríem més bé de la naturalesa de Catalunya. Escau reportar les paraules clarividents d'Antoni Rubió i Lluch, escrites l'any 1915: "L'excursionisme ha estat durant molts anys el fogar de la ciència catalana, és a dir, de la ciència sentida i vestida en la nostra llengua, a la qual estaven barrades abans totes les portes, no sols de les corporacions literàries i científiques oficials, sinó àdhuc les de les fundades i sostingudes pels mateixos fills de la terra. Si avui la ciència catalana té artístics palaus que l'aixopluguen, plens de gloriosos records de la

pàtria, tingueu present que en la llar de l'excursionisme s'ha encès el primer caliu de la prosa científica catalana".

EL SORGIR DE LA PRIMERA ENTITAT EXCURSIONISTA

L'ANY 1876, quan naixia l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, feia disset anys que actuaven els Jocs Florals de Barcelona. Aquests havien retornat l'ús poètic de la llengua catalana i assoliren l'èxit més memorable l'any 1877, en concedir els tres premis ordinaris a Àngel Guimerà i un d'extraordinari a L'Atlàntida de mossén Jacint Verdaguer.

La creació del clima, que féu sorgir aquests dos poetes de tan alta significació en la nostra Renaixença posa en evidència l'eficàcia històrica dels Jocs Florals, però amb ells podem dir que la seva missió restava assolida o gairebé closa, puix que en endavant l'autèntic literat, encara que acudi a la festa per a donar-se a conèixer, es crearà ell mateix, amb independència de la institució i dels seus postulats.

Una obra de joventut

La coincidència cronològica del fet anteriorment esmentat amb l'aparició de la primera entitat excursionista no és casual. Gosaríem dir que el llagimeig poètico-històric característic de la festa floral es començava a embafar la joventut i d'aquí deriva l'aparició de la primera entitat excursionista, la qual encara que nascuda dins la fermentació romàntica propulsora del revifament pairal, que es generava entorn dels Jocs, emprengué un camí independent i més positiu.

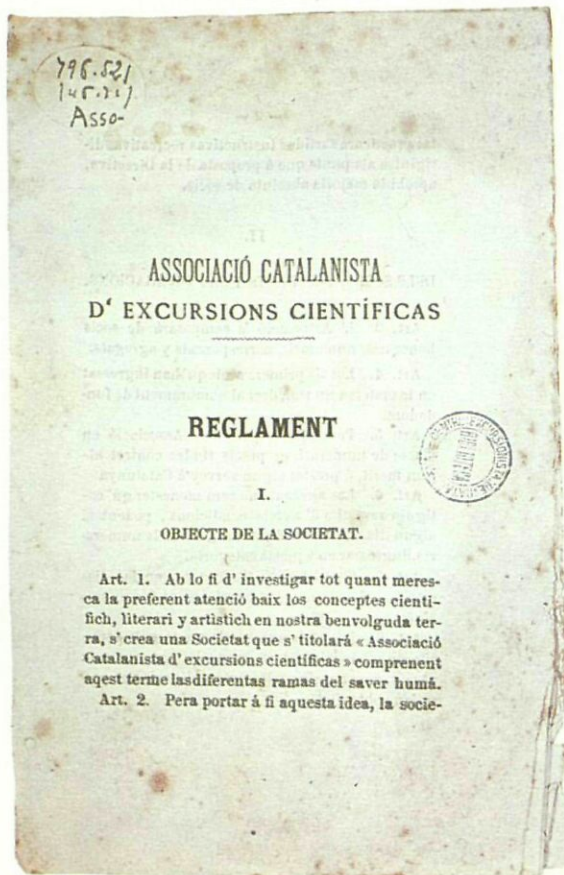
Els precedents

L'antecedent immediat de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques l'hem de cercar en un aplec de dotze joves que, per allà el 1872, constituïren una caixa comunal amb quotes que satisfien mensualment i el seu producte es destinava anyalment a subvenir la realització de dues excursions oficials de dos o més dies de durada.

A cada sortida, en el mateix lloc que es visitava, es llegia un treball apropiat. L'estol volia tenir un caràcter tenebrosament clandestí a imitació de les organitzacions carbonàries i garibaldines italianes, i per això l'anomenaven "Societat X". Es proposaven no menys que constituir una mena d'estat major d'un futur exèrcit, doblat d'un cos d'estadistes, aptes per a fer-se en el coneixement del país. En aquells dies, que les lluites civils havien estat tan freqüents, la inducció a l'estudi de les possibilitats estratègiques de les nostres serres podia venir de moltes bandes. Però estem segurs que l'aplicació dels coneixements de projecció bèl·lica a la causa pairal era completament inèdita (1).

Cada sortida constituïa una descoberta i els primers excursionistes, tots ells alumnes de Parcerisa a l'Escola de Llotja i, per tant, destres a moure el llapis, plasmaven en dibuixos el resultat de les seves recerques, com en els que reproduïm, tots ells procedents de la Biblioteca del Centre Excursionista de Catalunya. L'esperit de retrobament de la terra pròpia i de les glòries del passat els animava, i així ho deixaren escrit en els estatuts de la novella entitat, on llegim:

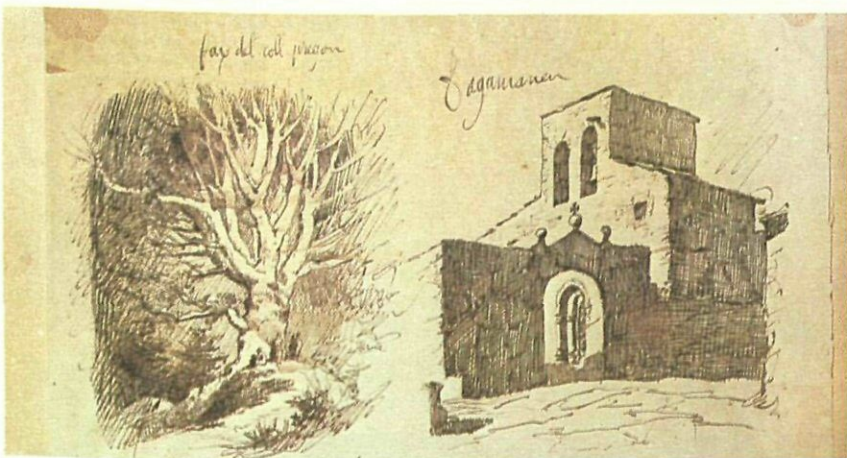
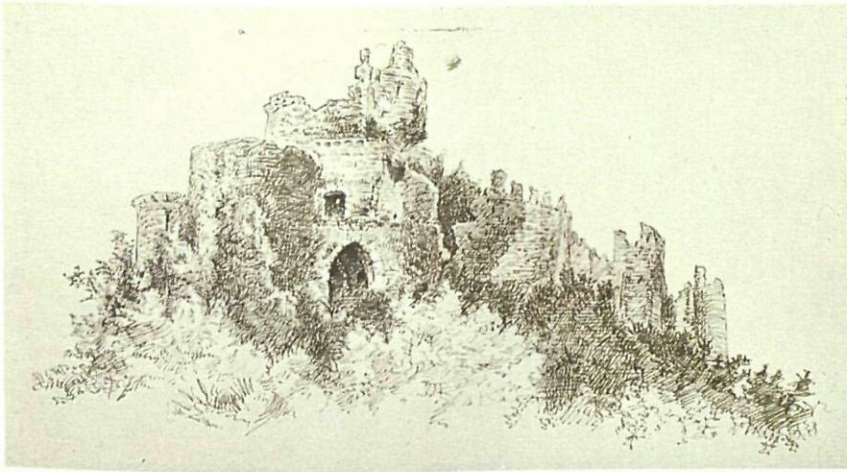
*"Art. 1r. Amb el fi d'investigar tot quant mereca la preferent atenció sota els conceptes científic, literari i artístic en nostra benlloguda terra se crea una societat que es titularà Associació Catalana d'Excursions Científiques comprenent aquest terme les distintes rames del saber humà.
Art. 2n. Per a portar a fi aquesta idea, la societat practicarà sortides instructives recreatives dirigint-se als punts que a proposta de la Directiva aprovi la majoria absoluta de socis."*

Joves més pràctics que romàntics

Cap dels membres de la Societat X no era versaire, i solament un —Fiter i Inglès— assentava plaça de saberut. Eren gent d'intervenció comercial o artesana. Un oficial argenter, un agent de canvi, un tenedor de llibres, un perit comercial,

1 J. Iglésies: *Els primers excursionistes*. Arxiu Bibliogràfic Excursionista de la U.E.C. R. Dalmau, editor. Barcelona, 1964.

tots fills de famílies acomodades. Joves d'aquests tipus han d'ésser pràctics i els seus anhels han d'encarar-se a guanys positius. Acudien als Jocs Florals a commoure's i somiar, però no vivien un ambient de fantasies o invencions intel·lectuals, sinó la realitat quotidiana de comprar, vendre i produir. Els versaires d'aleshores no miraven cap al futur, sinó que estaven submergits a "planys de desconhort, punyides d'enyorament del temps passat i retrets i ponderacions de fets històrics".

Tenien el cap ple de reis medievals i fets pretèrits. Els minyons de la Societat X preferien encarar-se amb la realitat física del país i cercar la pàtria allí on realment la trobaven viva.

Una personalitat de dinou anys

Josep Fiter i Inglès era el més jove dels components de la Societat X. L'any 1876 tenia dinou anys i estudiava Filosofia i Lletres, el peritatge mercantil i diverses llengües. Era també alumne de Llotja, on seguia cursos d'ornamentació, a fi de dibuixar blondes per a la indústria del seu pare, que era un dels fabricants més acreditats en vels i mantellines. A quinze anys d'edat havia fundat el setmanari il·lustrat **La Bandera Catalana**, el qual fou substituït el 1876 per **La Rondalla**. A la vegada que una formació universitària, podem atribuir a Fiter una mentalitat romàntica i floralasca i la seva juvenil precocitat originà fregaments amb els altres onze components de la Societat X, la majoria dels quals vorejaven els vint-i-quatre anys i alguns els sobrepassaven lleugerament.

L'escola de dibuix de Llotja, ferment inicial

Als tallers, on s'imprimia **La Bandera Catalana**, Fiter conegué l'obrer tipògraf Eduard Canivell, el qual assistia també a Llotja, i amb un petit grup d'alumnes d'aquesta institució duia a cap algunes sortides entorn de Barcelona per a exercitar-se copiant motius arqueològics. El grupet tenia com a ídol el dibuixant i editor Parcerisa. El dia 26 de novembre de 1876, amb un parell d'elements d'aquell estol i altres dos aplegats, Fiter dugué a terme la sortida a Montgat i, damunt la sorra de la platja, és a dir, a zero metres d'altitud, va quedar fundada la que s'estima oficialment la primera entitat excursionista. És el mateix Cèsar August Torras, que figurava com a president de la Societat X, qui fa constar que els seus components foren desagradablement sorpresos per la constitució de la nova entitat i, en ésser invitats a formar-ne part, s'hi resistiren "molestats tal volta, més que en son amor propi, en son esperit d'iniciativa patriòtica, per l'amagada forma en

què s'havia constituït per un dels dotze companys la nova Associació (2).

L'acte fundacional: Montgat, 1876

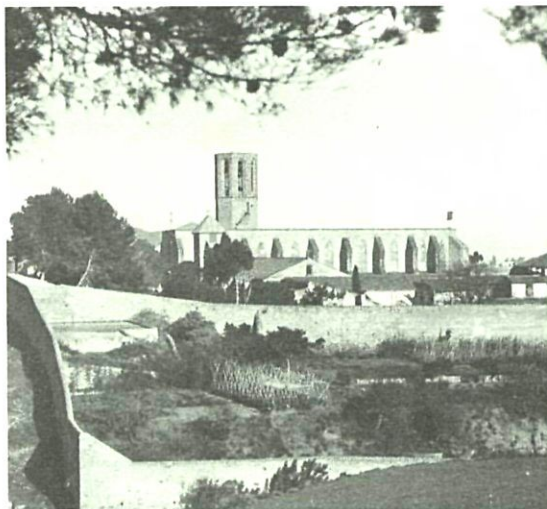
La ressenya que tenim de l'excursió a Montgat de 1876 no és espontània. Fou repensada i escrita per Fiter un any més tard, amb el propòsit de llegir-la a la Junta General celebrada el 16 de novembre de 1877, i evidentment apareix intencionadament farcida. S'hi escriu: *"Assentats al sorral, que besa l'ona del Mediterrani, es parlà de fundar una associació que, practicant sortides per l'estil de la que tan agradable s'havia fet aquell jorn, permetés estudiar les riqueses de la nostra terra sota els diferents aspectes científic, artístic i literari; que els estudis portats a cap fins aleshores per alguns dels allí reunits obeïssin en endavant a un pla fix, inspirant-se en les profitoses i nobles idees del catalanisme"*.

Muntaren al vagó de ferrocarril que els havia de retornar a Barcelona i *"refermant-se més i més en el seu propòsit, allí mateix donaren per plantejada la institució, i allí mateix el nomenat tresorer cobrà les primeres quotes dels novells socis"*.

Fiter, el primer impulsor

De qui procedia el madurat impuls iniciador ho declara la primera acta de l'entitat, que correspon a la reunió del 3 de desembre de 1876, tinguda al domicili de Fiter. S'hi diu: *"El senyor Fiter exposà els motius que l'havien fet concebre la idea de formar una reunió d'elements disgregats avui, per a estudiar a fons tot quant sigui digne d'investigació en nostra terra i llegí el projecte de Reglament"*. Evidentment, aquest havia estat redactat pel mateix Fiter.

L'article primer deia: *"Amb el fi d'investigar tot quant meresca la preferent atenció sota els conceptes científic, literari i artístic a la nostra*

La primera excursió oficial de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (A.C.E.C.) fou al Monestir de Pedralbes.

A les primeres excursions, hi predominava un esperit eminentment científic. Els treballs i les troballes de cada participant, eren posteriorment exposats en comú. El Pont del Diable, de Martorell, fou repetidament dibuixat i estudiat.

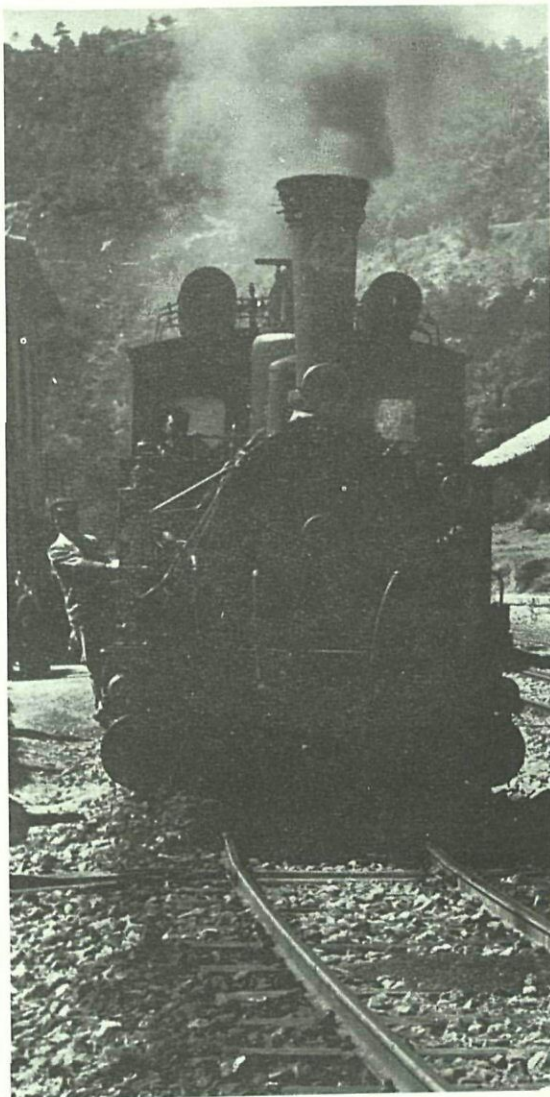
benvolguda terra, se crea una societat que es titularà Associació Catalanista d'Excursions Científiques, comprenent aquest terme les distintes rames del saber humà". Ens trobem així no amb una entitat esportiva, sinó d'investigació científica, literària i artística. Els dos primers articles foren aprovats pels cinc membres reunits.

S'introduïren reformes democratitzadores en

2 J. Iglésies: *Història de l'Excursionisme català. Enciclopèdia de l'Excursionisme*. Volum I. R. Dalmau Farreras, editor. Barcelona, 1964

No deixa de ser simptomàtic, encara que casual, el fet que la primera entitat excursionista tingués son bressol en un vagó del primer ferrocarril inaugurat a Espanya.

El ferrocarril facilità l'expansió de l'excursionisme i posà a l'abast dels ardits peoners les més llunyanes terres. (Fotolít de la revista Vèrtex, cedit per la Federació Catalana de Muntanyisme)

l'article tercer, perquè Fiter restringia el nombre de socis numeraris a divuit, com una reminiscència de l'exclusivisme numèric de la Societat X. El nomenament de "fundadors" quedava, però, limitat als sis primers ingressats. Elegiren una Junta Directiva interina presidida pel mateix Fiter. Uns dies més tard, Canivell rebia el nomenament de soci fundador i així es completava el nombre previst d'aquests, i el grupet podia acudir a cal

fotògraf a fer-se retratar, a fi que llur imatge fos tramesa a la posterioritat.

Dissolució de la Societat X i incorporació dels seus membres a l'Associació

Malgrat els ressentiments personals contra Fiter, a la reunió-excursió del 5 de gener de 1877, a més de la Junta provisional hi assistiren Cèsar August Torras, Ramon Arabia i Solanes i Felicià Martí, que pertanyien a la Societat X. I en les successives excursions s'hi anaren sumant els altres components d'aquella societat, la qual quedà suprimida.

El dia 2 de maig, al domicili de l'argenter Josep Canal, se celebrà la reunió dels disset socis que formaven l'entitat, a fi d'elegir la Junta de govern definitiva. Per la presidència Fiter té quinze vots i per la primera secretaria C. A. Torras derrota no menys que Àngel Guimerà. S'havien constituït les seccions Científica, Artística i Literària, i per a la presidència d'aquesta darrera secció és elegit Ramon Arabia i Solanes i apareix novament derrotat Àngel Guimerà, el qual aleshores comptava trenta-un anys.

A FREC DELS CAPITELLS DE LES COLUMNES ROMANES

LA presidència d'en Fiter i Inglès fixà un ritual en les excursions. Així, el 10 de desembre de 1876, els excursionistes fan junta reglamentària a les portes del monestir de Pedralbes i després entren a fer la visita arqueològica. Fiter explica davant cada altar, cada estàtua i cada inscripció. Després de resseguir el temple, cada excursionista es posa a treballar pel seu compte. Un treu un croquis d'un escut, un altre traçava el dibuix d'una tomba, un tercer calcava el privilegi esculat d'un altar, un altre l'anagrama gravat en uns carreus o les làpides d'uns sepulcres.

A la tarda, el president els mantenia al seu volt i els feia un resum de la visita i, finalment, demanava a cada concurrent que donés compte

d'allò que havia fet o investigat. Un darrera l'altre presentaven els seus dibuixos o observacions. Aquest sacramental es mantingué a totes les visites d'interès preferentment arqueològic que s'anaren fent en indrets no gaire allunyats de Barcelona.

L'estatge social ha estat sempre el mateix

Fins el 2 de gener de 1878 no es llogà el segon pis de la casa número 10 del carrer del Paradís. Es tractava d'unes golfes que havia ocupat un sastrinyoli d'escaleta, les quals venien a nivell dels gegantins capitells corintis, del que havia estat temple romà de Barcelona. Hom hi entrava i es trobava encarat de tu a tu amb els formidables capitells fullejants, els quals venien a l'alçària del rostre del visitant.

Els excursionistes, enamorats de les ruïnes i dels monuments antics, es trobaven, en el propi domicili, amb la més impressionant deïxa amb què el passat havia honorat la capital de Catalunya, situada a quatre passos de la catedral, precisament al cim del Mont Taber, en el lloc més alt de la Barcelona d'aleshores. La presència d'aquelles gegantines columnes havia d'influir en aquells jovenets i donar un to i una categoria als seus acords i il·lusions.

El ventall d'interessos excursionistes

Aviat, als dibuixos, que es feien en el curs de les excursions, s'hi afegia la recollida de cançons, de contalles populars i de tradicions. L'any 1877 trobem el primer esment a les ciències naturals amb la recollida de plantes i minerals. També es recollien pergamins i tota mena de restes arqueològiques, i la formació d'un museu esdevé una de les seves preocupacions immediates. Aquelles golfes esdevingueren un garbuix de pedres, àmfores, fragments de retaules, testos, rajoles decorades, fòssils, herbes dissecades, minerals, etcètera.

Culte a la terra

Allí dalt, s'hi feien reunions en què es llegien

memòries literàries, ressenyes d'excursions, informes sobre treballs arqueològics, advocacions per a la conservació dels costums tradicionals. Tot allò que fos retre culte a la terra que els acollia hi era acceptat amb íntima unció. Àngel Guimerà hi llegeix els seus versos.

Es pren la iniciativa de restaurar el monestir de Ripoll. Els excursionistes es posen a cercar diners per a refer-lo. Gràcies a Víctor Balaguer obtenen una subvenció oficial de vuit mil pesetes. S'aconsegueix que fossin parades les obres que es duïen a terme enfront del cenobi, les quals n'entregien la perspectiva. Es feien igualment gestions encaminades a salvar el claustre de Sant Cugat del Vallès, que amenaçava ruïna. Es pren l'acord de formar una recopilació de cants populars catalans, un diccionari d'artistes de Catalunya, una formació de guies de camins i monuments...

Els neguits d'Antoni Massó

La preponderància arqueològica, que Fiter donava a l'excursionisme inicial, el fixava encara cap a la visió del passat. Fou Antoni Massó, fidel a l'esperit de la Societat X, qui reclamà anar a

L'estatge social: El 5 de gener de 1878, segurament amb seients improvisats i amb llums de quinquès de petroli o espelmes, puix que el gas no hi era encara instal·lat, se celebrà la primera reunió de la Junta de l'A. C. E. C. al recentment llogat local, al segon pis del número 10 del carrer del Paradís, arran dels capitells corintis de les tres columnes que restaven empotrades en els murs de les cases gòtiques que ocupaven el lloc on s'havia alçat el Temple Major de la Barcelona romana. Arran dels capitells també fou iniciat el museu de l'entitat, que cresqué indefinidament. En anys posteriors, l'entitat mare de l'excursionisme català havia de davallar a la planta, per a prendre possessió de la totalitat de les columnes, de les quals havia d'esdevenir una mena de vetlladora. Mai l'excursionisme no havia de perdre el contacte amb semblants vestigis.

"Els abnegats excursionistes de l'inici se superaven i assajaven disciplines científiques poc conegudes entre nosaltres i sorgien les ciències naturals en llengua catalana, sorgia la nostra arqueologia, la prehistòria, el folklore, l'espeleologia i hom restava meravellat de veure que aquell tipus de grans monuments que tant veiem enaltir per l'estranger, nosaltres també els teníem, i dignes d'equiparar-se amb els de qualsevol altre país.

Josep Iglésies.

encarar-se amb la Catalunya present, viva i palpitant, amb les seves muntanyes, les seves planes, els rius i els pobles. Massó exposà un pla de publicació de guies, de millorament d'hostaltes, de publicació de gravats vulgaritzadors de les belleses de tota mena que enclou el nostre país.

El primer Àlbum Pintoresc i Monumental

Dins el seu pla hi havia la publicació de vistes fotogràfiques. La fotografia es trobava aleshores en els seus bolquers. Massó, ajudat per Garcia Villamala, cercà la col·laboració del fotògraf professional Marierecurrena i el maig del 1878 apareixia el primer fascicle de l'**Àlbum Pintoresc Monumental de Catalunya**. Les fotografies que conté són originals engomats damunt paper Japó, amb grans marges. Cada làmina anava acompanyada d'un text literari signat per les personalitats més eminents de l'entitat.

Neix la ciència en català

Aquesta excepcional publicació quedava assignada com a postulat de la nova Secció Topogràfica-Pintoresca, sorgida a iniciativa de Massó. No ha estat degudament avaluada dintre la Renaixença general del nostre país i, tanmateix, és l'entrada de cavall sicilià que fa l'excursionisme dins els àmbits encara inestables de l'autèntica cultura catalana. Va prologada per Manuel Milà i Fontanals, el qual, sempitern sedentari, havia sostingut que el renaixement de la llengua sols era aplicable a la poesia i que el català no era apte per a la ciència.

Davant les descripcions d'aquest volum, Milà i Fontanals reconeixia que s'havia equivocat i confessava públicament el seu error. Era gràcies a aquest **Àlbum** excursionista, que acabava de néixer, allò que més tard Antoni Rubió i Lluch en diria la ciència en català. Altrament, hem assenyalat en un altre indret (3) que marca l'aparició del sentiment del paisatge dins la nostra literatura.

3 J. Iglésies: "Cent anys d'excursionisme". II Curs per a monitors de Joventut. U.E.C. Barcelona, 1973.

L'admiració pel volum indicat sobrepassà l'àmbit de Catalunya i "La Illustration Française" demanà permís per a reproduir les làmines.

DESCOBERTA EXCURSIONISTA DEL MONTSENY I EL PIRINEU

L'ANY 1879 es produeixen dos fets que tenen transcendència dins el coneixement del nostre territori. El primer és una mena de descoberta i presa de possessió excursionista del Montseny, deguda principalment a Artur Osona. El segon és el mateix fet referent als Pirineus, degut a mossèn Jacint Verdaguer. Osona publica el fascicle **Excursió a la muntanya del Montseny per un propietari de la vila de Breda, amb la traducció castellana i francesa**, el qual impulsà els empassacamins a familiaritzar-se amb aquesta muntanya.

Un gran poeta i un gran excursionista: Verdaguer

Segons ha estudiat Josep M. de Casacuberta, Verdaguer, amb el disseny de documentar-se per a escriure el seu poema **Canigó**, va resseguir els nostres Pirineus. Arreplegà rondalles, llegendes, cançons, termes lingüístics, i sobretot adquirí un coneixement de la gran serralada i l'abocà als cants del seu poema, i aquest despertà la curiositat dels excursionistes. Altrament, ell mateix tingué cura d'exposar els seus trajectes pirinencs a l'entitat del carrer del Paradís, de Barcelona.

Aleshores, que l'estudi geogràfic de Catalunya es trobava en els inicis, aquests fets constitueixen veritables fites a remarcar.

EL DESDOBLAMENT D'ENTITATS

J A des dels inicis no hi hagué unanimitat a la Junta de govern de l'entitat excursionista. El grup que capitanejava Fiter, principalment constituït pels assistents a l'excursió a Montgat, i el dels procedents de la Societat X no aconseguiren solidificar-se. Les desavinences foren constants i s'enverinaren del tal manera que, en una reunió de l'11 de setembre de 1878,

Del discurs inaugural del curs 1887:

"La Maladeta ha vist guanyada sa més enlairada punta per alguns dels nostres decidits excursionistes. Lo Canigó ha vist sorpreses ses més amagades bel·leses; lo Puigmal en plena vestimenta d'hivern ha vist sa orgullosa testa trepitjada per intrépida caravana, com ha vist el Puigpedrós petjades ses neus primeres i el Pedraforca abastats els seus negres pals i el Carlit escalada sa formidable aresta."
Cèsar August Torras

en absència dels interessats, els quatre components de la Directiva amics de Fiter acordaren donar de baixa els tres restants procedents de la Societat X, entre els quals hi havia Cèsar August Torras i Antoni Massó. Els expulsats es mogueren i fou cridada una reunió extraordinària, en la qual Fiter es trobà en minoria i la Directiva va dimitir.

L'esperit de l'excursionisme no ha canviat. Els equips i la preparació, sí. Així, veiem gaiats de pastor a les mans d'alguns components del grup retratat el 1909 camí de Núria; l'ascensió al Matagalls amb matxos, guies, etcètera, el 1919, o l'ambient de les fondes muntanyenques.

Neix l'Associació d'Excursions Catalana

L'endemà fou presentada la baixa de quaranta-un socis, entre els quals hi havia els sis que s'havien constituït en fundadors. L'entitat quedava, de fet, a mans dels antics elements de la Socie-

tat X i els dissidents fundaren l'Associació d'Excursions Catalana, de la qual Fiter fou elegit president i, en no acceptar, ocupà el càrrec Ramon Arabia i Solanes, que també procedia de la Societat X.

El dualisme d'entitats fou altament beneficiós per a la cultura catalana. L'una entitat i l'altra seguiren un camí paral·lel, portaren a cap una acció molt important i ambdues realitzaren publicacions valuoses.

La segona etapa de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques

L'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, en l'emergència, elegí president Eduard Tamaro, el qual fou substituït el mateix 1879 per Josep d'Agullol. A la Junta presidida per aquest, hi trobem Jacint Torres i Rietó, Antoni Massó, Antoni Aulèstia i Pijoan, el músic Josep Rodoreda —autor del *Virolai* a la Verge de Montserrat—, Antoni Gaudí i Cornet, que acabava d'obtenir el títol d'arquitecte, i el comte de Bell-lloch. En eleccions successives ocupen la presidència Joaquim Riera i Bertran (1881), Antoni Aulèstia i Pijoan (1883), Cèsar August Torras (1885), Francesc Ubach i Vinyeta (1888), i ocupen càrrecs a la Directiva, entre d'altres, Artur Masriera, Pelegrí Casades i Gramatges, Antoni Rubió i Lluch, Josep Ricart i Giralt, Gaietà Cornet, Joaquim Cabot i Rovira, Lluís Domènech i Montaner, Andreu Balaguer i Merino, Joan Pons i Massaveu, Antoni Palau i Dolcet, Josep Puig i Cadafalch, Francesc Carreras i Candi, Francesc Flos i Calcat, Ferran de Sagarra, Claudi Duran i Ventosa, etcètera. Són noms que fan el seu pes.

Consolidació de l'entitat

L'escissió soferta unificà els anhels dels qui restaren i consolidà l'entitat. Es prosseguí celebrant els actes de les respectives seccions, les conferències, les vetllades públiques i els cursos de vulgarització de matèries afins a l'excursionisme, les excursions i visites a indrets apropiats, i s'ampliaren les publicacions. Els socis delegats a les comarques, igual que els residents, enviaven

informacions sobre arqueologia, història natural, folklore, etcètera, les quals es donaven a conèixer a les sessions de la societat. A la ressenya del curs del 1879 es fa constar *"l'indubtable honor d'haver estat la primera entitat que ha establert en la nostra pàtria les conferències en llengua catalana"*.

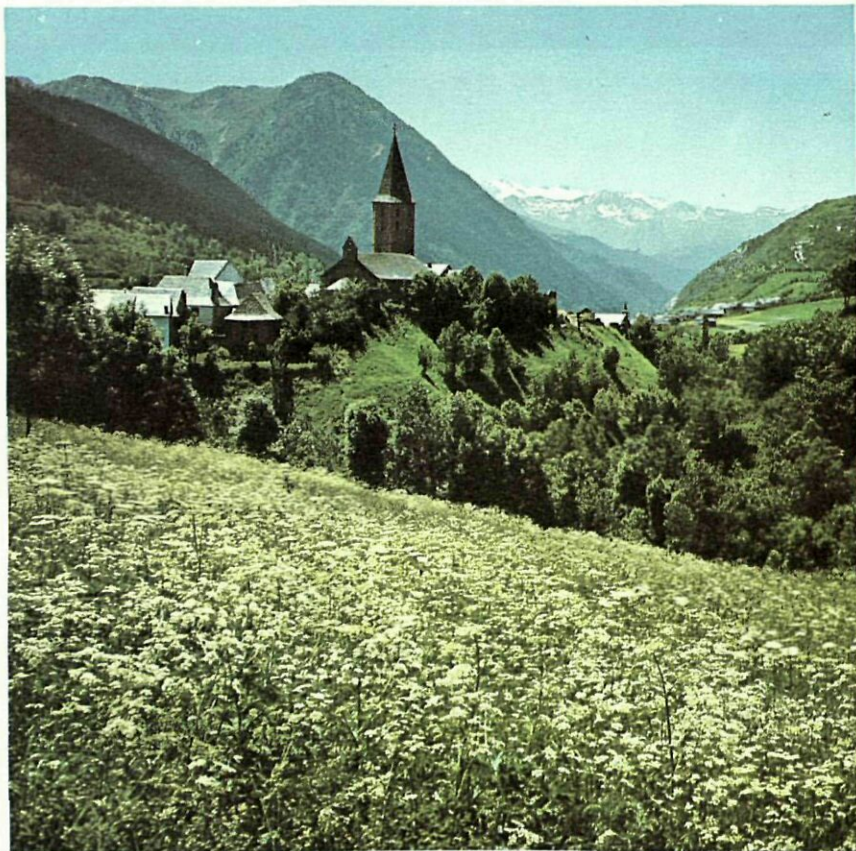
S'estableixen també cursos sobre arqueologia, literatura catalana antiga i moderna, música, història catalana, art romànic, geologia. La llista dels conferenciantes és importantíssima: Josep Ixart, Balaguer i Merino, Antoni Rubió i Lluch exposa els seus primers treballs sobre l'expedició catalana a l'Orient, Eduard Toda, en diverses converses, les seves estades a l'Àsia i a l'Àfrica i, en una de memorable, informa sobre la supervivència de la llengua catalana a Sardenya; Lluís Domènech i Montaner prossegueix les exposicions sobre l'art romànic de J. Oliveró, amb l'estudi de l'arquitectura italo-bizantina, i Josep Puig i Cadafalch sobre les esglésies de Terrassa, mentre mossèn Jacint Verdaguer hi explica les seves excursions pel Pallars.

La diada de Sant Jordi

El 23 d'abril de 1879 s'inicien les vetllades anuals amb motiu de la diada de Sant Jordi. En la primera, hi prenen part Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà, Joaquim Cabot, Joaquim Riera i Bertran, Artur Masriera, etcètera. Les commemoracions anuals de la data de la fundació es feren coincidir amb la col·locació del retrat d'un excursionista il·lustre a la galeria de l'entitat, la qual fou inaugurada amb el retrat de Parcerisa. S'hi llegia prèviament una biografia de l'homenatjat. A la sessió commemorativa de 1884, hi prengué part Marian Aguiló, i mossèn Cinto hi llegí la seva poesia "Als excursionistes". El 1887 s'inauguraren les exposicions al local social amb la dedicada a "gravats d'autors catalans i d'assumptes referents a Catalunya".

La Galeria d'Excursionistes Il·lustres

Dóna idea de l'afany d'assimilar-se una múltiple significació cultural, el fet de posar a la Galeria d'Excursionistes Il·lustres personalitats històriques

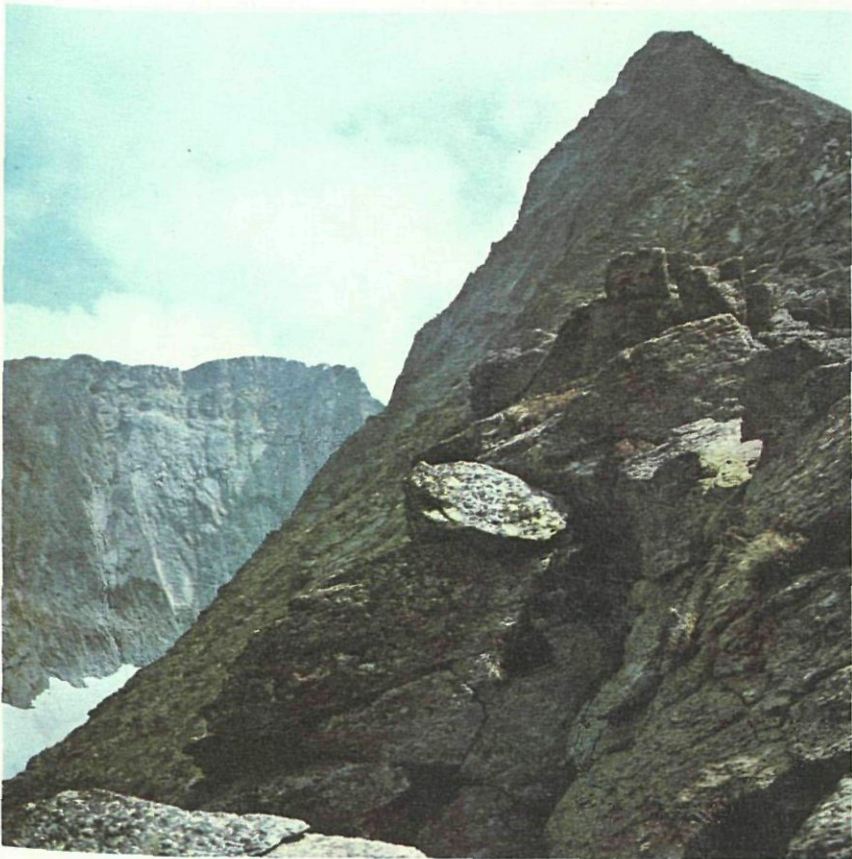

com Ali Bey i Ramon Muntaner; botànics com Josep Isern, Francesc Bolós, Jaume Salvador, A. C. Costa; erudits com Jaume Caresmar, Pau Piferrer, Marian Aguiló, M. Milà i Fontanals; pintors paisatgistes com Lluís Rigall o Ll. Vermell; metges com Gimbernat; físics com A. Canyelles, la idoneïtat d'alguns dels quals amb l'excursionisme ofereix alguns dubtes.

La Madaleta i l'Aneto dominen el paisatge de la Vall d'Aran. L'any 1916 foren l'escenari de la primera gran tragèdia del nostre excursionisme: dos dels components de la cordada de mossèn Jaume Oliveras caigueren fulminats pel llamp mentre travessaven el difícil Pas de Mahoma (Foto Ramon Pujol)

Noves orientacions

Les excursions havien perdut la rigidesa que els havia infós Fiter, però les de preponderància històrica o arqueològica comportaven una reunió el dia abans que servia per a informar de les coses que s'anaven a veure i, una vegada feta l'excursió, es llegia en una altra sessió, al local

"Quin túmul superb! Quin mausoleu gegantesc hauria estat, per a Jacint Verdaguer, el Canigó, rei del Pirineu i cor de Catalunya! Eixa muntanya hauria pogut sols igualar l'altura de tan gran patrici i de tan il·lustre bard!"
Juli Carcalade
(Foto de la Pica del Canigó, de Ramon Pujol)

social, la corresponent ressenya. Hi havia, a més, les anomenades excursions particulars, que prescindien de les sessions preliminars, i tenien sovint el caràcter d'auntèntiques exploracions en terreny gairebé desconegut.

Val la pena de copiar de la Memòria de l'entitat de l'any 1879: *"Poderós element de propaganda les excursions desperten l'esperit catalanista a les encontrades que es visiten, mouen l'interès envers el coneixement de les preciositats artístiques i naturals de la nostra terra i envers la seva digna conservació, facilitant l'esbrinament dels més desconeguts detalls de la nostra pàtria històrica. Posen saó i preparen el terreny per a la pràctica de detinguts estudis a tot l'important que, sota distints conceptes, ofereixen els llocs més o menys*

ràpidament visitats, i obren camí per a la pràctica de les gestions sobre la necessitat de prestar-hi especial esment". El mateix secretari escriu en una ressenya: *"A salvar aitals preciositats arreu escampades, vetllant per elles, deuen dirigir-se gran part dels esforços de la nostra Associació".*

El descobriment del muntanyisme

L'agost del 1879, una representació de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques assisteix a la reunió de Clubs Alpins de Luz i Gavarnie, on coincidiren amb la representació de l'Associació d'Excursions Catalana. Les excursions que van tenir lloc, amb motiu d'aquest congrés, obriren definitivament els ulls de l'excursionisme català a una modalitat muntanyenca, en la qual encara no havia entrat de ple.

En el discurs inaugural del curs de 1887, Cèsar August Torras pot afirmar: *La Maladeta ha vist guanyada sa més enlairada punta per alguns dels nostres decidits excursionistes. Lo Canigó ha vist sorpreses ses més amagades belleses, lo Puigmal en plena vestimenta d'hivern ha vist sa orgullosa testa trepitjada per intrèpida caravana, com ha vist Puigpedrós petjades ses neus primeres i el Pedraforca abastats els seus enters pals i el Carlit escalada sa formidable aresta".*

LA DEFENSA DEL PATRIMONI ARTÍSTIC I NATURAL

PERÒ la dedicació inicial no s'abandonava i a l'obertura del curs del 1881, celebrat al Saló de Cent de la Casa de la Ciutat de Barcelona, el secretari, J. Oliveró, pogué afirmar que els membres de l'Associació s'havien convertit *"en marmessors de fet, sinó de dret, dels béns artístics de la vella Catalunya"* i conta *"el dol immens que senten quan, en resseguir-los, veuen com cauen paret a paret"*. Els excursionistes s'emprengheren la tasca de defensar el nostre patrimoni arqueològic amb un afany admirable, i a ells devem el salvament d'innombrables petits i grans monuments.

El monestir de San Cugat

La tenaç atenció envers el monestir de Sant Cugat del Vallès ofereix un exemple impressionant. Ens és impossible de ressenyar aquí les persistents vicissituds que originà aquesta defensa. Les planes del butlletí de l'entitat són plenes de denúncies d'atemptats contra esglésies, creus de terme, altars, imatges, duts a cap pels que n'havien d'esdevenir els guardadors.

Pedralbes

Amb San Cugat del Vallès, Pedralbes mereix una particular atenció. *"Autoritats, corporacions i entitats de les quals depèn per diverses circumstàncies la salvació d'aquestes joies de l'art català, si avui encara s'hi és a temps, demà tal volta serà tard, salveu-les per la glòria de Catalunya i honra vostra! Si no... Déu posi en millors mans el que en les vostres de tan poc profit és a la religió, a l'art i a la pàtria!"*, escrivien els excursionistes.

Poblet, Santes Creus i d'altres

També la defensa de les restes de Poblet, Santes Creus, el Tallat, Sant Pere de Roda, el càstell de Solivella, els temples de Besalú, la col·legiata de Vilabertran, la catedral de Castelló d'Empúries, el temple de Cervelló, l'església de Sant Miquel de Terrassa, la catedral vella de Lleida, etcètera. Igualment els monuments barcelonins són objecte d'una particular atenció, puix que els atemptats de què eren objecte cal qualificar-los de permanents.

Salvació del claustre de Sant Pau del Camp

Una de les contingències més impressionants origina l'enfrontament amb el ministeri de Foment en defensa del claustre de Sant Pau del Camp, el qual pertanyia al ram de Guerra i s'havia projectat enderrocar-lo i vendre el solar. Els excursionistes també hagueren de situar-se enfront de les Juntes d'Obres de les esglésies del Pi, Santa Anna i Santa Maria del Mar per intents desafortunats.

La llegendària Pica d'Estats, la muntanya més alta del Principat, senyoreja damunt la Vall Ferrera (Foto Llaudó)

Les muntanyes més properes de Barcelona foren les primeres a ser visitades pels peoners de l'excursionisme català, preocupats també per la salvació dels monuments de la nostra terra, sentiment heretat pels muntanyencs d'ara. Així, l'any 1960, els excursionistes de Sabadell col·locaren, al cim de la Mola de Sant Llorenç del Munt una taula topogràfica. Aquest massís veié també algunes de les primeres expedicions espeleològiques catalanes, ja que l'any 1878 les coves del massís foren descrites per Ramon Arabia i Antoni Massó.

tunats. No es limitaven a denunciar i protestar. Obrien subscripcions com la que contribuï a la restauració de Sant Miquel de Terrassa. A més, pugnaven per evitar la dispersió d'arxius, retaules, biblioteques i obres d'art de tota mena.

La protecció del bosc

L'any 1884 l'Associació s'adreça a l'Institut

La Trona, extraordinari mirador de Siurana, el camí de bast que dona entrada a l'"aspra i ardida" vila de les Muntanyes de Prades. La història i la llegenda creen l'ambient d'atracció d'aquesta bella comarca (Foto Llaudó)

Agrícola Català de Sant Isidre, amb el fi de formar una lliga per a combatre la tala abusiva dels boscos i provocar una legislació protectora de l'arbrat forestal. La Comissió ultimà un projecte de repoblació del Tibidabo.

Interès per la ciència

També el 1881, en el si de l'entitat s'havia cons-

tituït una comissió destinada a formar col·leccions entomològiques d'exemplars de les comarques catalanes, i amb aquest objecte es feren excursions especialitzades a les vores dels rius Besòs i Llobregat i a Montjuïc.

El museu i la biblioteca de l'entitat

La recollida d'objectes per a formar el museu social era igualment constant. Goigs, mapes, medalles, monedes, gravats, dibuixos, segells parroquials, pergamins, fòssils, minerals, armes i eines antigues, restes de capitells, àmfores, imatges, restes d'altars i tantes altres coses que poguessin tenir interès històric, etnogràfic o artístic, omplien els armaris i eren dipositades damunt caixes de núvia o altres mobles i ornaven les parets de l'àmbit del carrer del Paradís. El 1879 l'Associació va rebre els volums que constituïen l'arrecplec de llibres de la dissolta entitat La Jove Catalunya, i això impulsà la incipient biblioteca de l'entitat.

Els Butlletins i les Memòries de l'Associació

Sota la direcció d'Antoni Aulèstia i Pijoan, l'any 1878 s'inicia la publicació del butlletí mensual **L'Excursionista**, el qual apareix fins al 1891, data de la fusió de l'entitat amb l'Associació d'Excursions Catalana. Contenia ressenyes extractades de les excursions, comunicacions erudites i llistes d'objectes i obres entrades al museu social. Més gran ambició constituïen les **Memòries**, el primer volum de les quals aparegué el novembre del 1880. Aquestes aplegaven les ressenyes d'excursions, informacions arqueològiques, textos de conferències i treballs diversos, amb abundant il·lustració. Fins al 1888 aparegueren cinc volums de **Memòries**, amb profusió de textos signats per les principals figures de l'Associació.

Divulgació a les escoles

El 1881 es publicaren uns fulls d'instrucció arqueològica i geogràfica de gran format, els quals es repartiren profusament per escoles, entitats culturals, rectories i fins les estacions de ferroca-

rril. També es feien tiratges independents de les actes i els discursos de les sessions inaugurals de curs a partir del 1880.

El segon Àlbum Pintoresc Monumental i altres publicacions

A part els volums indicats de les **Memòries**, que veritablement constitueixen publicacions de gran interès, l'obra magna d'aquest període de l'Associació fou la segona col·lecció de l'**Àlbum Pintoresc Monumental**. La presentació i les làmines són de més grandària que l'anterior volum i no desmereixen el més mínim quant a vàlua dels treballs literaris que acompanyen les darreres. Aferrà el prestigi que ja havia adquirit l'entitat.

De l'**Àlbum** sortiren també tres nous volums en petit format dedicats a Poblet, Santes Creus i Montserrat. Tots tres contenen una excel·lent sèrie de fotografies originals d'Antoni Massó i un resum històric de cada monestir, amb unes notícies útils i uns plans, complementat per una traducció a les llengües castellana i francesa.

Encara el 1884 l'Associació va publicar un **Memoràndum de l'excursionista** de petit format, amb unes normes per a redactar un itinerari i fer ressenyes de poblacions.

Hi hagué també moltes iniciatives que no arribaren a fruitar, però que denoten l'orientació dels elements que componien l'entitat. Són esmentables una col·lecció de monografies d'esglésies barcelonines (1878) i una guia itinerària de Catalunya (1883).

L'ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS CATALANA

EL primer article del reglament de la nova entitat, constituïda el 18 d'octubre de 1878, pels que es donaren de baixa de la inicial, diu: "*L'Associació d'Excursions Catalana és una societat que té per objecte recórrer el territori de Catalunya i les comarques veïnes per a estudiar-ne i fer-ne conèixer les bel·leses*

naturals i artístiques, les tradicions, els monuments i les antiguitats, els costums típics, els cants populars i les particularitats de llenguatge i, en fi, les produccions de tota mena, així les d'avui en dia, com les que s'hagin perdut i les que convingui restablir o introduir".

L'enunciat deixa pressuposar trets de més gran esportivitat que els del reglament de l'entitat de procedència, sens dubte deguts a Arabia i Solanes, però no oblida l'estudi i la vulgarització arqueològica, folklòrica i fins econòmica.

Considerem remarcable l'obligació que especifica un altre article del reglament, que els socis que fessin alguna publicació venien obligats a cedir-ne un exemplar a l'associació i, en el cas que no en fessin cap, cada any venien obligats a lliurar un llibre per a la biblioteca o un objecte per al museu.

El seu article 39 especifica concretament que el llenguatge oficial de la corporació era el català.

Les primeres juntes

Semblava obligat que Fiter fos elegit president, però no acceptà el càrrec i aquest recaigué en Ramon Arabia i Solanes, el qual era segurament l'únic membre de la Societat X que havia seguit els dissidents. Al seu costat hi havia el naturalista Artur Bofill i Poch —futur conservador del Museu Martorell i secretari perpetu de la Reial Acadèmia de Ciències—, i no ofereix dubte que fou ell qui encaminà l'Associació cap al camp pròpiament científic. També trobem a les seves Juntes Directives l'inquiet Miquel Utrillo, el qual en fou secretari fins que es traslladà a París, Antoni Elies de Molins i Francesc Maspons i Labrós, que el 1883 esdevingué president.

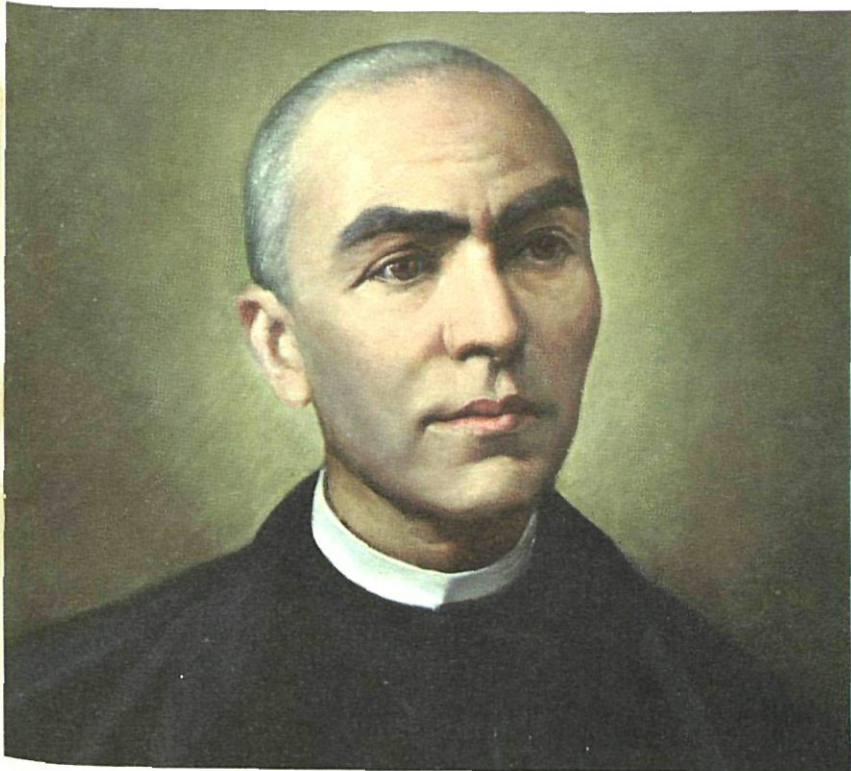
L'excursionisme a comarques

L'anomenada simplement "Catalana", per distingir-la de la "Catalanista", donà molta importància a les delegacions comarcals. Per semblant a la seva antagonista celebrà periòdicament sessions científiques, conferències i visites ins-

*Excursionistes, que pel pla
[i la serra
en lo camp de la pàtria
[espigolau,
ajudau-li a collir lo que és
[la terra,
ajudau-li a servir lo que li cau.
Puix vostre cor en son passat
[s'abeura,
aconhortau-la de tan bé
[perdut;
per ella sou volsaltres un brot
[d'heura
que s'enfila amorós a son
[escut.
Jacint Verdaguer*

*Retrat de Mossèn Cinto, el
primer català que seguí el
Pirineu de cap a cap, per
Victor Moya (1965) (Gentilesa
de Miquel Saperas i
l'Associació Amics de
Verdaguer, de Folgueroles)
El Canigó, vist des d'aquest
mirador del Santuari de la
Mare de Déu del Mont,
inspirà Mossèn Cinto el seu
gran poema èpic.*

*El bisbe Juli Carsalade, de
Perpinyà, que tant lluità per
la reconstrucció de Sant
Martí del Canigó, descriu la
seva darrera conversa amb
Jacint Verdaguer:
"Així em deia Mossèn Cinto: "...
seria jo afortunat de ser
soterrat en la iglésia de sant
Martí de Canigó! Que ditxós
seria jo de dormir la meua son
última i eterna en el pit d'aquella
muntanya que tant estimo i que
tant he cantat! Els meus pobres
ossos barrejats amb els ossos
gloriosos del comte Guifré i dels
vells monjos, esperarien en pau
el dia de la resurrecció, allí
amunt dels núvols, prop del cel,
a la sombra de la creu de Canigó".
Jo tot somogut per aquelles
paraules vaig estrènyer dins mos
braços mossèn Cinto i li vaig
prometre de realitzar el seu vot.
Ai d'ell! Ai de mi! La mort és
vinguda massa prompte! La
basílica de sant Martí de Canigó
és encara arruinada, el seu
campanar és silenciós, i demò
quan aixecada de ses ruïnes
tornarà a cridar com els segles
passats amb la veu poderosa
del seu llegendari campanar els
fills de Catalunya, el cantor de
Canigó no serà allí."*

tractives a més d'excursions. Entre les primeres són de remarcar les intervencions d'Artur Bofill i Poch i Cels Gomis sobre temes de geologia, Estanislau Vayreda sobre botànica; Gaietà Vidal i Valenciano, sobre literatura popular catalana; Cabello, sobre hidrologia; Domènech i Montaner, sobre els caràcters de l'arquitectura autòctona; Josep Fiter, sobre els jueus i els geògrafs catalans;

el baró de Saint-Saud, del Club Alpí Francès, sobre excursions pels Pirineus; Salvador Sanpere i Miquel, sobre els orígens del poble català; Josep Ricart i Giralt, sobre previsió del temps; Fornica, sobre antropologia; Benassant, sobre anàlisis de terrenys; Martí Turró, sobre Astronomia; Valentí Almirall, sobre projectes d'excursions; Plantada, sobre la manera de trobar aigües i metalls subterranis, etcètera. S'organitzaren conferències foranes a Breda, Vic, Tortosa i Figueres, i no es menystingueren les visites a col·leccions particulars, monuments arqueològics barcelonins, arxius, indústries i institucions singulars.

Biblioteca i museu

La preocupació per la biblioteca i el museu social no és desatesa i la doble instal·lació devia interessar, puix que trobem viatgers il·lustres estrangers que es mostren congratulats de visitar-la. És de remarcar la importància dels donatius de l'enginyer, geòleg i folklorista Cels Gomis, els quals passen a constituir la Col·lecció Gomis de la mateixa entitat.

Primeres excursions i primers contactes internacionals

Les excursions es fan per les muntanyes d'alçària mitjana fins al 1880. Hi tenen preponderància les dutes a terme al Montseny. Es publiquen ressenyes d'ascensions a l'Aneto i altres muntanyes pirinenques, però són fetes per socis delegats francesos i no per catalans. Ramon Arabia i Solanes es féu campió de l'enllaç amb els Clubs Alpins estrangers i, el 1879, l'Associació envià una representació a la Conferència Internacional de Clubs Alpins celebrada a Ginebra. El 1880, assistí al congrés alpinista de Luz, i Arabia pujà al Mont Perdut component l'excursió oficial. El 1881, Jaume Massó i Torrents ascendeix al Carlit i el 1883, al Canigó.

Artur Osona aporta molts itineraris nous per a Catalunya i dona a conèixer la seva estada a la Selva Negra de l'Europa central. El 1886, es manifesta la incorporació a l'excursionisme de Carles Bosch de la Trinxeria.

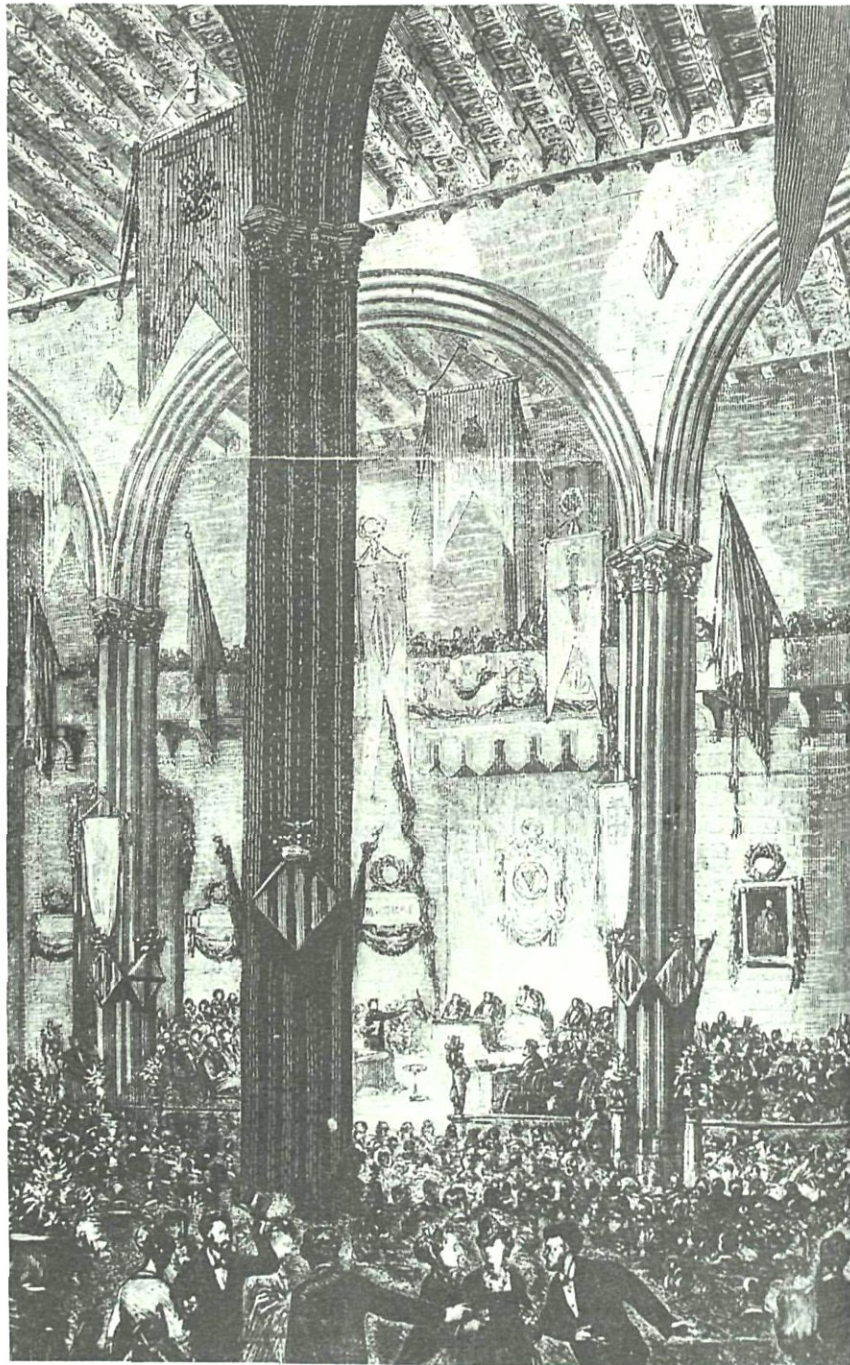
Igual que l'altra associació excursionista, la que era ens ocupa en aquest apartat se sentí cridada a la defensa dels nostres monuments arqueològics. No es pot oblidar que Arabia fou el promotor de la defensa del cenobi de Ripoll. L'Associació que presidí obrí una subscripció destinada a la seva reconstrucció i tot seguit insistí en la restauració de Sant Pere de Roda. Intervingué en protesta de la venda anunciada per l'Estat del claustre de Sant Pau del Camp, pel desinterès que les autoritats mostraven per la conservació del claustre de Sant Cugat del Vallès i el Palau de Blanes, etcètera.

Premi als Jocs Florals

La "Catalana" coincidí també amb la seva antagonista a oferir un premi als Jocs Florals, i el 1891 l'oferí a un treball sobre matèria afí a l'excursionisme, el qual recaigué a **Un estudi de toponomàstica catalana**, de Sanpere i Miquel. En anys successius altres premis foren oferts a una monografia sobre la muntanya de Montserrat i una organització d'estacions meteorològiques a Catalunya.

El 1887, aprovà un projecte de gran abast, a base de la confecció d'un diccionari de la llengua, un recull de documents sobre la història de la civilització catalana, un corpus de les tradicions, els costums i la poesia popular, una història de l'art català, un mapa general i altres de particulars de contrades catalanes, un estudi de geologia pura i un d'aplicada de Catalunya, un altre de la flora, la indústria i els procediments agrícoles *utilitzats entre nosaltres a través dels temps*, un anuari meteorològic i una climatologia concreta del país, etcètera.

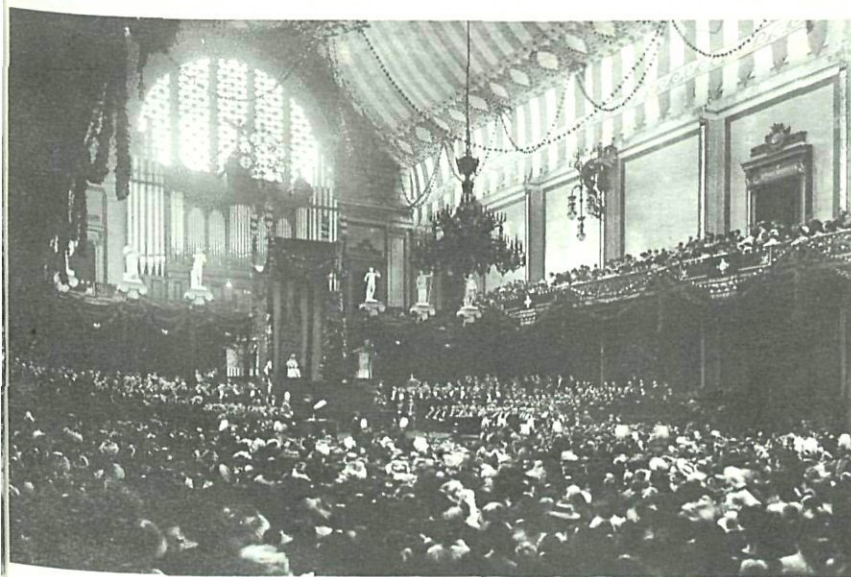
Com es pot comprendre, els coneixements no eren encara prou madurs entre nosaltres per a la realització d'un pla semblant, però això no privà que es designessin els senyors Domènech i Montaner, Jaume Almera, Artur Bofill i Poch, Àngel Guimerà, Pere Aldavert, entre molts d'altres, per a dur a bon fi el projecte. Si més no, el fet denota l'ebullició d'il·lusions i ambicions que eren niades pels excursionistes.

LES PUBLICACIONS

A PARTIR del 1878 es publica el **Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana**, el qual hem de reconèixer que, a partir del 1880, supera **L'Excursionista** que se li oferia com a antagonista. Els seus directors foren Ramon Arabia de primer i, tot seguit, Artur Bofill i Poch. L'entitat féu publicacions independents,

L'esperit romàntic de la Renaixença Catalana donà origen a dues institucions transcendents per al nostre poble: l'excursionisme i els Jocs Florals, ambdues ben arrelades al passat, però també projectades cap a l'esdevenidor.

Jocs Florals del 1875 (ara fa cent anys), a la Llotja de Mar, i una altra dels del 1908—cinquantenari de la seva restauració—. El Consistori dels Jocs de l'any 1900, format, d'esquerra a dreta, per: Antoni Aulèstia i Pijoan, Enric Morera, Ramon Picó i Campanar, Eusebi Güell, Claudi Planes i Font i Joaquim Riera i Bertran.

com la dedicada a la vetllada en honor de Víctor Balaguer, la conferència internacional de Clubs Alpins de Ginebra, l'estudi hidrològic de la muntanya de Montserrat i d'altres.

També, en forma de llibre, aparegueren l'estudi de Sanpere i Miquel sobre toponomàstica catalana i el **Catàleg de la flora de la Vall de Núria**, d'Estanislau Vayreda. Molt remarcables són el

parell de volums de l'**Anuari**, malgrat que s'hagi de reconèixer que constitueixen una rèplica de les **Memòries** de l'entitat rival.

La Biblioteca Popular Folklorica

Però, allò que queda com a més significatiu de l'entitat és la Biblioteca Popular Folklorica, de la qual sortiren sis volums, l'interès dels quals ha sobrepujat amb el temps. Tres d'aquests volums els signa l'infatigable Cels Gomis, el qual intervé també a la **Miscel·lània Folklorica** que forma el volum IV. Signen els altres Francesc Maspons i Labrós i Josep Cortils i Vieta.

Les guies d'Artur Osona

La primera de les guies itineràries d'Artur Osona, dedicada al Montseny, va sortir com un fulletó del **Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana**, però la seva reedició i els set altres volums de la col·lecció constituïren edicions independents.

L'EXCURSIONISME I LA METEOROLOGIA

L'ANY 1879 l'Associació d'Excursions Catalana prengué la iniciativa d'instal·lar termòmetres de màxima i mínima "als principals punts de Catalunya", i començà per Sant Jeroni de Montserrat. Organitzà una conferència pel *catedràtic* de l'Escola Nàutica i membre de l'Acadèmia de Ciències, Josep Ricart i Giralt, sobre "Teoria i maneig d'instruments científics en les excursions". L'èxit induí a una nova conferència del mateix professor sobre "Previsió científica del temps".

A darreries de l'any, al butlletí de l'entitat aparegueren les primeres observacions meteorològiques signades per Miquel Utrillo. El 1881 l'entitat convocà un certamen sobre organització i pla econòmic d'estacions meteorològiques a Catalunya i instruccions per a ús d'aparells.

L'observatori del Turó de l'Home

A aquestes iniciatives l'Associació Catalanista

d'Excursions Científiques va replicar fent públic el propòsit d'instal·lar un observatori-refugi al cim del Montseny i obria una subscripció encapçalada per Artur Osona. El 30 de juny de 1881 la capta aconseguia 2.145,50 pessetes, i amb aquesta quantitat la comissió nomenada emprengué la construcció de l'edifici al Turó de l'Home. Es féu una part de l'esplanació projectada per a fonamentar-hi l'obra, però no es pogué continuar endavant per falta de possibilitats econòmiques.

LA FUSIÓ DE LES DUES ENTITATS

LES dues associacions excursionistes tenien socis comuns, els quals eren els primers a advocar per acoblar-les. L'any 1880 es produí la primera iniciativa en aquest sentit, procedent d'Àlvar Verdaguer, el prestigiós llibreter de la Rambla. L'intent tingué moltes incidències, i un dels motius principals de la dissidència fou la imposició de la "Catalanista" de mantenir el seu nom a l'entitat resultant.

Fins el 1890 no s'arribà a un acord a base de constituir el Centre Excursionista de Catalunya com a conseqüència de la unió i conservar el local de l'entitat més antiga.

EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

DESPRÉS d'una petita interininitat, regida pel numismàtic Artur Pedrals i Moliné, fou elegida, el 7 d'abril de 1891, la primera Junta de Govern del Centre Excursionista de Catalunya, amb Antoni Rubió i Lluch com a president.

El primer període: Definició d'objectius

En l'article primer de l'entitat, després de proclamar-se resultat de les dues associacions excursionistes anteriors, es declara continuadora de la que es fundà el 26 de novembre de 1876. Diu que *"té per objecte recórrer les comarques de Catalunya, a fi de conèixer, estudiar i conservar tot el que hi oferesquen de notable la naturalesa, la història, l'art i la literatura en totes llurs manifes-*

tacions, així com la llengua, les tradicions, els costums dels seus habitants, valent-se de l'excursionisme per divulgar llur coneixement i fomentar l'estimació que es mereixen".

Les Juntes Directives

En noves renovacions de Junta fins a la fi del

La Serra del Turbó assenyalava el límit lingüístic entre Catalunya i Aragó.

segle, esdevingueren presidents Francesc Maspons i Labrós (1892), el gran geòleg Lluís Marià Vidal (1896) i Ramon Picó i Campamar (1900). Trobem a la Directiva: J. Reig i Vilardell –autor de les **Monografies de Catalunya**–, Jacint Torres i Reietó, Juli Vintró –gran col·leccionista de mapes antics de Catalunya–, Carles de Bofarull i Sans –futur director del Museu Municipal–, el geòleg Domènec Palet i Barba, el notari Ricard Permanyer, Jaume Massó i Torrents, Ramon Nonat Comes, Joaquim Cabot, Francesc Maspons i Anglès, Rossend Serra i Pagès, mossèn Norbert Font i Sagué, Alfons Par, Ceferi Rocafort, Juli Soler i Santaló, entre d'altres que feren sentir el pes de llurs personalitats dins l'entitat en la cultura catalana.

Activitats culturals

Es mantingueren les vetllades solemnes heretades de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i, a la festa de Sant Jordi de 1894, donà un concert d'harmòni Lluís Malat. Com sempre l'acte acabà amb cants patriòtics entonats a peu dret per tota la concurrència. En la diada del 1897, dedicada als premiats als Jocs Florals, hi col·laborà l'Orfeó Català. Se celebraren també vetllades en honor de personalitats catalanes.

El Carlit i l'estany de Lanòs (Cerdanya), font de llegendes que suggestionaren profundament els nostres primers muntanyencs i els induïren als arreplecs folklòrics (Foto Llaudó)

Arsènguel (Cerdanya) mira cap al Cadi, per l'espectacular cara septentrional d'aquesta serra pre-pirinenca (Foto Llaudó)

El 1892, al saló dels Congressos del Palau de Ciències, es féu una commemoració memorable del quart centenari de la descoberta d'Amèrica. També es feren lectures literàries d'obres inèdites d'afiliats. Narcís Oller, Santiago Russinyol, Marian Vayreda, Artur Masriera, Jaume Massó i Torrents, Alexandre de Riquer, Pere Coromines, entre d'altres, hi llegiren les seves produccions. El 19 d'abril de 1895 hi tingué lloc la primera conferència il·lustrada amb projeccions de llanterna il·luminada per petroli, fet que constituí una innovació a Barcelona.

La reforma ortogràfica i altres manifestacions culturals

El 1891 feren entrada a la tribuna del Centre Excursionista de Catalunya els homes de **L'Avenc**, amb Jaume Massó i Torrents, Joaquim Casas-Carbó i Pompeu Fabra, els quals plantejaren públicament i obertament la reforma lingüística. La llista de conferenciants comprèn tots els noms de més alta significació del moment intel·lectual català. En l'ordre sentimental deixà un record perdurable Enric Morera, en fer-hi un concert de melodies populars catalanes tocades personalment amb flabiol.

Es mostrava, però, una tendència a celebrar curssets, els quals va iniciar Lluís M. Vidal, explicant fotogrametria, continuà Pompeu Fabra amb quinze lliçons de gramàtica catalana, Joaquim Casas-Carbó amb altres d'interpretació econòmica de la història de Catalunya, Juli Vintró parlant sobre indumentària catalana, Jaume Massó i Torrents sobre crestomatia igualment catalana, Rossend Serra i Pagès sobre folklore i més tard sobre gramàtica, Josep Ricard i Giralt sobre determinació de coordenades. Aquests curssets intentaven normalitzar uns certs estudis negligits en els ensenyaments oficials de l'Estat i centrar-los d'una manera particular a Catalunya.

Atenció al patrimoni arqueològic català

La defensa del nostre patrimoni arqueològic es mantingué en lloc preferent a l'entitat. Aquesta impulsà aferrissadament la restauració del temple

de Sant Jaume de Frontanyà, i servà igualment la vigilància sobre Sant Cugat del Vallès, visitant-lo sovint en excursió oficial, a fi de prendre raó del seu estat. Una visita a l'església romànica de Sant Ponç originà que un parell de socis del Centre paguessin la part essencial de la restauració (1893). Una defensa semblant a la de Sant Cugat s'exercí sobre Poblet, en el qual, a part les constants mutilacions que sofria, aleshores es feien excavacions en cerca de tresors, amb el consentiment d'altres autoritats (1894). S'advocà per la conservació de les pintures del castell de Marmellà (1895).

En una visita dels membres del Centre al museu provincial de Girona, hi descobriren el robatori d'una valuosa col·lecció de monedes d'or i plata, inadvertida pels seus directius. Com a complement de les anteriors actuacions a favor de la reconstrucció del monestir de Ripoll per part de les associacions excursionistes fusionades, el Centre Excursionista de Catalunya havia regalat la pica baptismal i va concórrer en massa als actes inaugurals de l'edifici reconstruït. Disposà un campanyament a Ripoll a base de tres tendes de campanya, amb un clos que tenia un gran arc d'accés, coronat per la senyera barrada.

La primera exposició pública de treballs dels socis

Utilitzant els salons del diari "La Vanguardia", el Centre organitzà tres exposicions l'any 1894 dedicades a dibuixos, pintures i fotografies de socis fetes en el curs de les excursions. El 1895, en els mateixos salons, es feren dues exposicions de fotografies dels Pirineus. En entrar al nou segle s'organitzà una gran exposició de gràfics de monuments de Barcelona desapareguts el segle anterior. Fou acompanyada de diverses conferències.

Primers passos pel Pirineu

Malgrat que el nostre propòsit és ocupar-nos exclusivament de la part cultural de l'excursionisme, asenyallem que, a partir del 1894, les excursions dels membres més significatius de l'entitat

s'encararen cap als Pirineus, sense que, sobretot les anomenades sortides oficials, no es moguin de l'àrea territorial anterior, per bé que donant-li més gran amplitud. No en va aquest període és el de la totalitat de les guies itineràries d'Artur Osona, que comprenen el conjunt de Catalunya. Altrament, era aleshores (1896) que mossèn Norbert Font i Sagué iniciava la seva dedicació a l'espeleologia, la qual, gràcies a la seva activitat, esdevenia una de les branques més frondoses del nostre excursionisme.

Una revista prestigiosa

Francesc Carreras i Candi prengué la direcció del **Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya**, i aquest esdevingué una de les revistes de més prestigi del país. El text responia a l'alta autoritat dels Rubió i Lluch, Carles de Bofarull, Botet i Sisó, Sanpere i Miquel, Lluís M. Vidal, Maspons i Labrós, Raimon Casellas, Massó i Torrents, Font i Sagué, Serra i Pagès, Cels Gomis, Pere Alsius, Miret i Sans, mossèn Josep Gudiol, i tants d'altres que hi inserien els seus treballs.

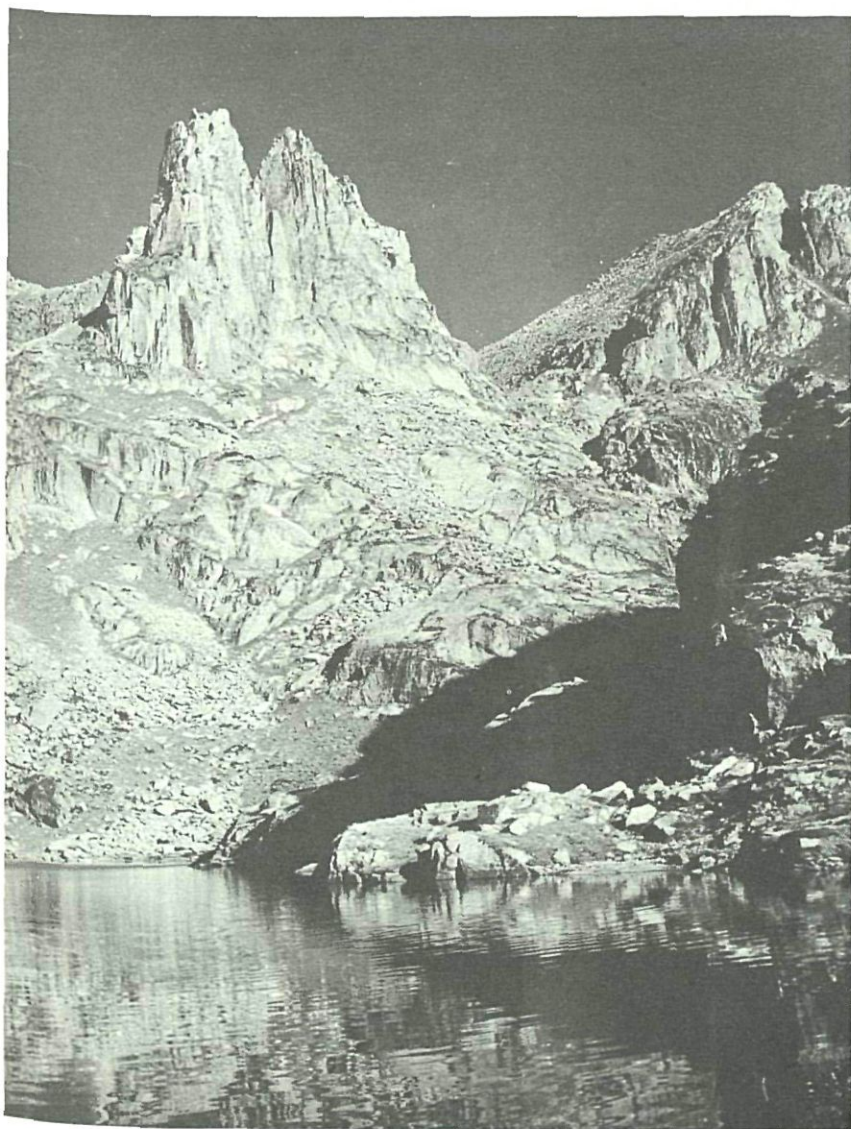
Noves publicacions

A més, l'entitat completava la Biblioteca Folklòrica, iniciada per l'Associació d'Excursions Catalana, amb dos nous volums; publicava així mateix la crònica del trasllat de les despulles de Ramon Berenguer III a Ripoll, escrita per Carreras i Candi; també imprimia el gros volum **Record de l'exposició de documents gràfics desapareguts de Barcelona durant el segle XIX**, més **El Lluçanès**, de Pelegrí Casades i Gramatges, i **L'art religiós al Rosselló**, de J. A. Brutails. Com ja hem esmentat, és també el període en què es publiquen els tres darrers volums de les guies de l'Osona, dedicats a la regió del Vallès, a Andorra i a les muntanyes d'entorn del Camp de Tarragona.

La "Geografia"

L'any 1897, el Centre Excursionista de Catalunya féu un concurs per a premiar una **Geografia de Catalunya**, el qual quedà desert i el 1898 donà a conèixer un Pla d'estudi de les comarques

"A un costat hi ha un hermós roca-llis brodat per la tosca que forma l'aigua que allí s'escorre. Intentàrem passar per ell, per veure si podíem seguir explorant en direcció a aquells monstruoses cambres; mes tot fou inútil, car era de tal inclinació, que no podíem sostenir-nos-hi, i al fons ens esperaven altres boques d'inexplorables precipicis, que amb els reflexos de les estalactites es presentaven furiosos, ensenyant-nos punxegudes dentadures preparades per a devorar-nos. L'angoixa i la inquietud volia dominar la nostra animositat, i, en aquestes lluites psíquiques, treballàvem amb fermesa i constància. Penosament es passa per aquell trauc, tent angulejar, el nostre cos per entre roques i penjolls de merlets voltejant l'escala de corda per a complicar les operacions."
Marià Faura i Sans:
En busca del riu soterrani de les costes de Garraf (1912)

"Compadim aquells que no han pogut mai aïllar-se i que no saben viatjar i admirar només que en ramat."

Norbert Casteret
Agulles d'A. Mitges
 (Pallars S.) (Foto Ramon Pujol)

catalanes. Hom es proposava dedicar totes les excursions de cada curs a una o dues comarques, a fi d'obtenir-ne el màxim coneixement i poder-ne fer la delimitació. El primer any havia d'ésser dedicat al Maresme i el Berguedà. Però la primera de les comarques indicades ocupà tot el curs. El propòsit comprenia també la publicació d'un mapa comarcal.

L'impuls prengué realitat en mossèn Norbert Font i Sagué, que en els Jocs Florals veié premiat el seu extens treball "Determinació de les comarques naturals i històriques de Catalunya", i el 1904 publicà en el **Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya** la monografia "El Vallès". La projectada **Geografia de Catalunya** l'havia d'emprendre Frances Carreras i Candi, amb col·laboració d'altres elements prou significatius de l'excursionisme.

Fi del període

Cloem aquest cicle inicial del Centre Excursionista de Catalunya amb les festes jubilaires de 1902. S'obrien amb una exposició de treballs duts a terme per excursionistes i amb la celebració de tres conferències desenrotllades per Cels Gomis, mossèn Josep Gudiol i mossèn Norbert Font i Sagué, dedicades a l'excursionisme folklòric, l'arqueològic i el científic.

El dia de Sant Jordi s'inaugurà una magna exposició de 1.400 fotografies de Catalunya classificades per comarques. L'octubre, l'autoritat militar suspengué unes lliçons de gramàtica catalana que havia de donar Rossend Serra i Pagès.

LA PRESIDÈNCIA DE CÈSAR AUGUST TORRAS

L'ENTRADA del nou segle porta la multiplicació d'entitats excursionistes a Barcelona i sorgeixen també les comarcals. Malgrat això, el Centre Excursionista de Catalunya, com a entitat mare, continua ocupant un lloc preferent dins l'excursionisme català i la seva acció serva tota la seva importància dins la vida social i cultural catalana. N'esdevé president Cèsar August Torras, que era encara un home procedent de la Societat X, i es manté en el càrrec durant tretze anys. En el seu equip, hi figuren Rossend Serra i Pagès, *Alfons Par*, l'enginyer Josep Maluquer, que més tard fou director general d'Indústria de l'Estat espanyol. En successives renovacions trobem a la Junta de Govern: Joaquim Casas-Carbó, Emili Vidal i Ribà, Francesc Carreras i Candi, Jaume Massó i Torrents, Ramon

"L'excursionisme ha portat a cap l'inventari de les riqueses naturals i arqueològiques de Catalunya, mai més necessàries que en l'època present, en què tan sovint bufen apocalíptiques ratxades de vandalisme artístic... Si avui la ciència catalana té artístics palaus que l'aixopluguen... tingueu present que en la llar de l'excursionisme s'ha encès el primer caliu de la prosa científica catalana."

Antoni Rubió i Lluch (1915)

Les publicacions de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques posen de manifest que els excursionistes han dedicat, des del bon començament de la seva existència, una especial atenció per la salvació dels monuments de la nostra terra, com el monestir de Poblet. Així com Ripoll fou el bressol de la Confederació catalano-aragonesa en iniciar-se la reconquesta de la Catalunya Vella, Poblet en fou el centre. Fou la tomba dels nostres sobirans. El 1835 fou devastat i saquejat.

Puig i Gairalt, Ramon Miquel i Planas, Daniel Girona i Llagostera, Jaume Miret i Sans, Joaquim Pena, Adolf Florensa, Francesc Maspons i Anglasesell, el poeta Joan M. Guasch i Ferran Valls i Taberner, entre d'altres. Són noms que posen en evidència la penetració de l'excursionisme dins les més diverses tendències culturals i professionals.

Les columnes del temple romà, definitivament a l'estatge del Centre

El senyor Lluís Montaner adquirí l'edifici on tenia el local social el Centre Excursionista de Catalunya, amb la idea de traslladar les columnes del temple romà al seu castell de Santa Florentina, de Canet de Mar. És mèrit de l'excursionisme que aquest desmuntatge i aquest trasllat no es produís. I, a més, aconseguí que el propietari donés una nova disposició a l'edifici i descobrí totalment les nobles restes que tant honoren Barcelona. La inauguració de la nova estructura de l'edifici es féu el 1905, i abans s'havia reorganitzat l'entitat a base de les seccions. El 1904 havien sorgit les d'Arquitectura, Folklore i Fotografia; el 1908 s'establí la d'Esports de Muntanya i la de Geologia i Geografia física, el 1911 la d'Arqueolo-

gia i Història, i el 1916 la d'Enginyeria. Cada secció duia una vida autònoma.

Secció de Folklore

El seu president, Rossend Serra i Pagès, hi donà cursos setmanals de vulgarització en el curs de vuit anys, i se sabé rodejar de meritíssims col·laboradors d'ambdós sexes. Organitzà concerts de cançons populars i exhibicions de ballets, i donà a conèixer reculls fets a diverses contrades catalanes. Les conferències i informacions especialitzades foren igualment nombroses, tant sobre folklore nacional, com estranger. Es complementaven amb excursions de recerca amb evident profit i el 1909 s'organitzà un gran festival al Parc Güell en honor de la Fédération Pireneiste.

Secció d'Arquitectura

Fou presidida per Jeroni Martorell fins al 1919. Feia excursions d'estudi de castells feudals, monestirs, esglésies i edificis notables d'arreu de Catalunya, visites a construccions i tallers barcelonins. La seva activitat es complementava amb conferències i concursos de projectes orientadors

La lluita per la salvació d'aquest important cenobi fou aferrissada. A un destacat bibliòfil, escriptor, erudit, diplomàtic excursionista, Eduard Toda, es deu principalment la reconstrucció del principal monestir del Cister de la nostra terra. La foto de R. Manent ens mostra Poblet i la Conca de Barberà "terra greu i severa -diu Josep Pla-, una mica ombrívola, admirablement adequada per a ambientar el gran monestir".

Santes Creus, a la conca del Gaià, era motiu, com els altres monestirs de constants romiatges de l'excursionisme naixent. Ja al Primer Àlbum Pintoresc Monumental apareix una fotografia d'Antoni Massó, de l'any 1833, on es poden veure tres membres de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques al claustre vell, el mateix que reproduïm aquí. (Foto R. Manent)

com el d'un xalet de muntanya, un refugi pirinenc, el frontis d'una Casa de la Vila, descripcions d'edificis civils o militars anteriors al segle XVI i monografies sobre masies, plantes de monuments, estudis de castells, etcètera. L'orientació tendia a la recerca de l'arquitectura autòctona.

Secció d'Arqueologia i Història

El seu president, Pelegrí Casades i Gramatges, donà, fins a sumar-ne 289, una lliçó setmanal sobre arqueologia, amb les necessàries il·lustracions.

Secció de Geologia i Geografia física

L'any 1904, mossèn Font i Sagué inicià el primer dels seus cursos de geologia i d'aquests sorgí

una nova Secció, la qual activà les sortides pràctiques. Les lliçons de mossèn Font donaren origen al **Curs de geologia aplicat a Catalunya**, del qual s'han fet un parell d'edicions, la darrera amb la col·laboració de mossèn Faura i Sans. Cal esmentar també l'establiment, a despeses de Juli Soler i Santaló, de l'estació meteorològica de la Vall d'Aran, les dades de la qual apareixen al **Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya**.

Secció d'Esports de Muntanya

A aquesta secció es deu la implantació dels exercicis en neu a la Península, iniciats el 1908 als rasos de Peguera i prosseguits en anys successius al Montseny, a Núria, a Ribes i, finalment, a la Molina. En aquest darrer indret la implantació dels exercicis amb esquís ha originat un complex esportiu, que, amb el nombre extraordinari de concurrents que aplega, constitueix un autèntic fenomen social. Deixem, però, de banda les realitzacions d'aquesta secció, puix que, degut al seu caràcter pròpiament esportiu, han d'ésser tractats a part. Però no podem silenciar l'obra dels xalets-refugis, iniciada pel d'Ull de Ter el 1909 i el de la Renclusa el 1916.

Actes i conferències

La tribuna de l'entitat, amb els actes organitzats per les seccions i les conferències d'interès general, funcionava a raó d'un acte diari. Cal esmentar les conferències memorables de Joan Maragall, doctor Martí i Julià, Josep Puig i Cadafalch, Sanpere i Miquel, Marcel Chevalier, Antoni Rubió i Lluch, Muriel Matters, Mac Cannell, etcètera.

EL SETÈ CENTENARI DE LA NAIXENÇA DE JAUME I

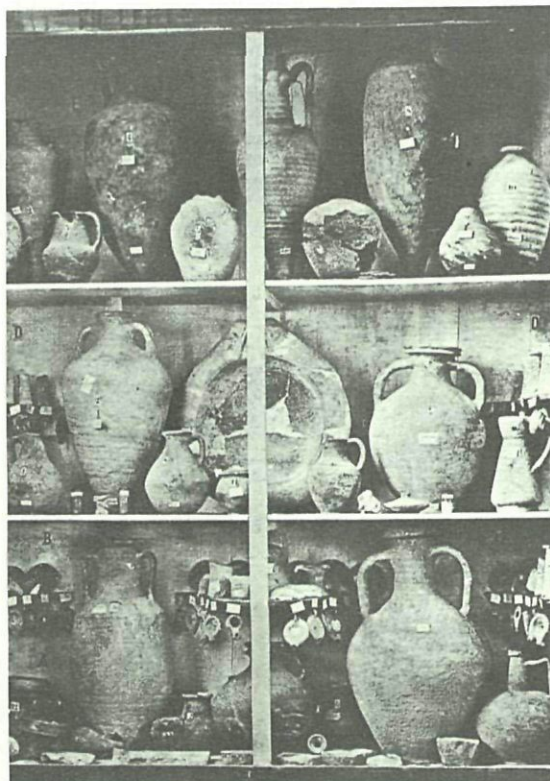
EL 1908 el Centre Excursionista de Catalunya celebrà diversos actes per a commemorar el setè centenari de la naixença del rei Jaume I.

Tingueren lloc al local social diverses conferències encarregades a Jaume Miret i Sans, M. Golferichs, Domènech i Montaner, Guillem M. de Brocà, Rossend Serra i Pagès, Jeroni Martorell i Daniel Girona. Com a coronament excepcional de les festes es noliejà un vapor per a fer una excursió a les Balears, sota la senyera barrada de l'entitat. S'hi aplegaren representacions de diversos ajuntaments catalans, la Diputació de Barcelona, la Cambra de Comerç, l'Ateneu, el Foment del Treball Nacional, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, l'Econòmica d'Amics del País, el Consistori dels Jocs Florals, l'Orfeó Català, la Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat i totes les altres entitats de significació de Barcelona, juntament amb enviats de tots els diaris i revistes i un centenar d'expedicionaris, entre els quals hi havia la flor i nata de la intel·lectualitat catalana.

Fou apoteòsica l'entrada del vaixell al port de Tarragona. A Salou comparegueren els representants de Reus, amb una gernació. L'endemà el vaixell fou rebut a Maó amb grans aclamacions per una veritable gentada, amb les autoritats i comissions. El pas dels expedicionaris per la ciutat fou apoteòsic. A la Casa Comunal cantà un orfeó i Lluís Duran i Ventosa, en representació de Barcelona, contestà el parlament del batlle. Al vespre es féu un gran àpat a l'illa de les Rates, amb nous concerts i una gran foguera.

Visites memorables

A la matinada següent es visitaren les coves d'Artà. A la badia d'Alcúdia tot de barquets van sortir a rebre els expedicionaris, i a l'Ajuntament d'Alcúdia hi hagué parlaments. L'endemà es visitaren Formentor i el torrent de Pareis. El Centre Català de Palma noliejà el vapor **Cabrera** per a eixir a l'encontre dels que arribaven. Canoes i balandres adornades amb senyeres formaren a banda i banda del **Balears** i Joan Alcover, Gabriel Alomar, Mateu Obradors, i tots els altres intel·lectuals de Mallorca ascendiren a la nau. Hi hagué nous parlaments i un orfeó mallorquí pujà la palanca i es posà a cantar. La gernació omplia l'escullera. L'Ajuntament de Palma aparellà carruat-

La recerca arqueològica, interès prioritari de l'excursionisme naixent, donà lloc a la creació de col·leccions de troballes que després han enriquit els nostres museus.

ges i els expedicionaris recorregueren la ciutat. Els dies següents es feren excursions a Valldemossa, a Sóller, a Miramar, al padró dels Montcades. Al coll de la Batalla, un conseller mallorquí s'adreçà als excursionistes. Li contestà Cèsar August Torras.

Recepcions i honors de tota mena

Hi hagué banquets oficials a Palma i una nova mostra d'adhesió entusiasta al port a la partida, quan el vaixell es dirigí a Eivissa. Aquí la rebuda fou també delirant. Totes les naus del port eivissenc eren ornades i la gernació de l'escullera voleiava mocadors. Hi hagué els obligats parlaments i música. Les senyeres voleiaven sense cessar i es passà sota arcs triomfals. Tots els balcons i finestres de la ciutat eren adornats. A l'Ajuntament es feren nous parlaments i s'organitzaren noves excursions, escortades per eivissencs entusiastes. A Sant Antoni els expedicionaris trobaren nous arcs triomfals, domassos, senyeres, els carrers totalment coberts de murtra i se'ls obsequià amb danses populars.

Els frescos romànics de Taüll, que actualment es troben al Museu d'Art de Catalunya, foren localitzats i donats a conèixer arran de les primeres expedicions pirinenques dels nostres excursionistes. Tècnics italians, formant part de la missió científica de l'Institut d'Estudis Catalans, es van encarregar, l'any 1922, del seu rescat, amb uns procediments ja prou avançats. En canvi, l'accés al lloc era encara molt difícil i el transport va haver de fer-se pels mitjans més primitius.

LA DEFENSA DE L'HERETATGE MONUMENTAL I CULTURAL

La defensa del patrimoni arqueològic continuava en l'actiu del Centre Excursionista de Catalunya sense defallir. El 1909, se centrava a reclamar la consolidació del cenobi de Santes Creus i la restauració del monestir de Sant Joan de les Abadesses. Particularment la darrera fou objecte d'una llarga campanya, de la qual l'ànima fou Josep Danés i Vernedas, amb la col·laboració de Josep Puig i Cadafalch i Jeroni Martorell. *"En veritat es pot dir que el promotor de la restauració del monestir de Sant Joan de les Abadesses ha estat el Centre Excursionista de Catalunya"*, escrivia Danés en fer-ne la història.

El 1908 el butlletí del Centre donava a conèixer les pintures rupestres del Cogul, que eren les primeres que es descobrien a Catalunya.

Inventari gràfic i el Servei de Catalogació de Monuments

L'octubre del mateix any es feia una exposició de postals de Catalunya orientada a dur a cap un inventari gràfic. Hi van figurar 1.500 postals i, el mes de desembre del mateix any, el president de la Secció d'Arquitectura, Jeroni Martorell, va donar una conferència sobre la necessitat de confeccionar l'indicat gràfic de Catalunya. El 1911, es recollia la idea al Congrés Excursionista Català de Lleida, i el 1915 el mateix Jeroni Martorell era cridat per l'Institut d'Estudis Catalans per a organitzar i dirigir el Servei de Catalogació de Monuments.

L'Institut d'Estudis Catalans

L'any 1907, com a president de la Diputació Provincial de Barcelona, Enric Prat de la Riba va constituir l'Institut d'Estudis Catalans. En fou nomenat president Antoni Rubió i Lluch, que ja hem indicat que ho havia estat del Centre Excursionista de Catalunya. Inicialment foren escollits vuit membres, quatre dels quals col·laboraven prou intensament amb la indicada entitat i dos d'aquests —Josep Puig i Cadafalch i Jaume Massó

i Torrents— s'havien distingit com a excursionistes practicants i havien exercit càrrecs directius.

Intima unió del Centre i l'Institut

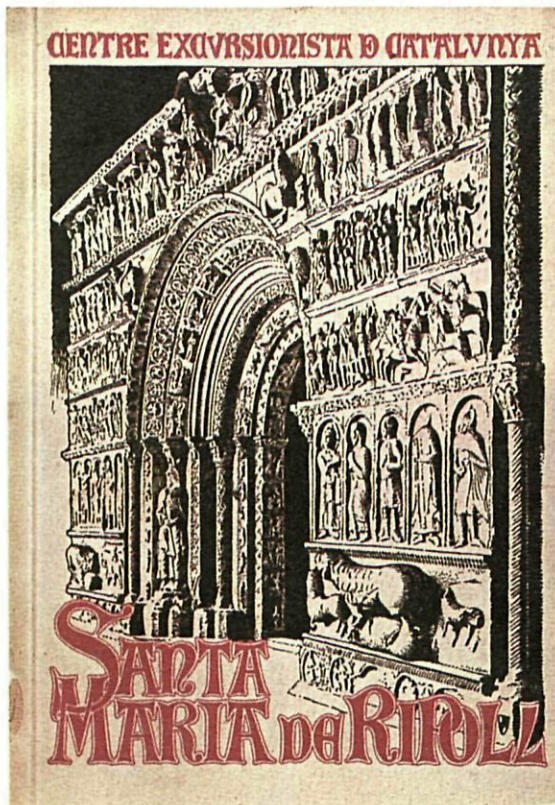
En el futur, molts altres membres i íntims col·laboradors de l'Institut havien d'ésser trets de l'excursionisme. Aquest continuà duent a terme les seves tasques científiques i serà aprofitat pel mateix Institut i els seus membres per a obtenir informacions i ajut en els seus treballs. Esdevindrà un veritable camp d'aprenentatge i de vulgarització i exercirà l'acció de desvetllar múltiples vocacions.

Recordem aquelles profètiques paraules d'Antoni Rubió i Lluch, pronunciades el 1892: *"El catalanisme científic vol parlar català, els excursionistes li han obert les portes i aquí s'espera, mentre tant no passi pel cor dels catalanistes de crear de debò Acadèmies de la Llengua, de la Història, de l'Art i del Dret de Catalunya"*. L'Institut d'Estudis Catalans era una d'aquestes acadèmies que venia a recollir de mans de l'excursionisme les tasques científiques dutes a cap en llengua catalana.

Els Estudis Universitaris Catalans

És enorme la tasca d'investigació, anotació, vulgarització i ensenyament que havien dut a terme les entitats excursionistes a través de les seves sessions científiques, les conferències i els cursos, i a través de les planes de les seves publicacions. Des dels inicis de la primera entitat excursionista, s'havien organitzat actes que constituïen intents d'establir una mena de cursos de matèries universitàries.

Per això l'any 1903, quan s'establiren les primeres classes dels Estudis Universitaris Catalans, els excursionistes no pogueren ésser menystinguts i, juntament amb la càtedra de Dret Català, es creà la d'Història de Catalunya confiada a l'excursionista Francesc Carreras i Candi. El 1904 s'inaugurava la de Literatura Catalana confiada a Antoni Rubió i Lluch i la d'Història de l'Arquitectura Catalana exercida per Josep Puig i Cadafalch, amb-

Tot just fundada l'A.C.E.C., s'interessà per la restauració del monestir de Ripoll. El temple en ruïnes fou visitat, l'any 1877, per Ramon Arabia, se cercaren cabals i, gràcies a Victor Balaguer, s'obtingueren del Ministeri de Foment vuit mil pessetes, l'any 1888. Més endavant, el Centre Excursionista de Catalunya edità aquest llibret de Ripoll, continuant així la tasca de defensa i salvaguarda del monestir que fou bressol de Catalunya.

dós prou significats dins les activitats del Centre Excursionista de Catalunya.

Càtedra de Geologia de Catalunya

Mentrestant, el mateix 1904, al carrer del Paradís ha sorgit una càtedra de Geologia de Catalunya, en la qual Font i Sagué explicava la part dinàmica i F. Novelles, l'estàtica. Un any més tard, aquesta càtedra era incorporada als Estudis Universitaris Catalans, sense canviar-li l'aula que continuava en el local del Centre Excursionista de Catalunya. El 1911, sota els auspicis dels mateixos Estudis, Antoni M. Borrell donava un curs a l'entitat del carrer del Paradís sobre Dret Consuetudinari Català i, el 1912, mossèn Josep Gudiol un altre sobre pintura medieval catalana.

LES PUBLICACIONS

El Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya adquirí en aquesta etapa nova vistositat i millorà encara el seu prestigi. Publicà treballs innegligibles en l'especialitat a què eren dedicats. A partir del 1903 hi apareixen signatures noves que posen d'evidència la irrupció de novelles generacions. Joan Serra i Vilaró, Josep Gudiol, Ramon d'Abadal, mossèn Faura i Sans, Antoni Griera, Ramon d'Alòs, Josep M. Batista i Roca, etcètera, són autors que hi sovintegen. Jeroni Martorell pot escriure: *"Els butlletins de les nostres societats excursionistes fins avui publicats tenen un gran apreci. En ells es troba com un índex del més granat que, des del punt de vista artístic, presenta Catalunya; plana per plana han estat fullejats, traient-ne anotacions, base de llibres"*.

"Hom resta sorprès de la quantitat de gent eminent i significativa que ha passat per les entitats excursionistes. S'hi troben els noms de gairebé totes les eminències del país. Tots els homes de saber i també els més escollits dels qui volien aprendre, esperonats pel seu amor a la nostra terra, acudiren a engruixir les nostres associacions.
Josep Iglésies

Molts excursionistes integraren el Servei de Catalogació de Monuments de la Mancomunitat de Catalunya i també gairebé tots els integrants del primer equip de treball de l'Institut d'Estudis Catalans. Així fou salvat l'absis de Sant Climent de Taüll, del segle XII, presidit pel Pantocràtor entre els símbols dels evangelistes, que actualment es troben al Museu d'Art de Catalunya, a Barcelona. (Fotolit del llibre Barcelona, ciutat d'art, cedit gentilmente per Editorial Teide. Foto R. Manent)

Sortiren en aquest període els deu volums del Pirineu Català, de Cèsar August Torras, profusament il·lustrats, i aparegueren també la **Zoologia popular catalana**, de Cels Gomis, i la **Guia del Montseny**, d'Emili Vidal i Ribà.

DEL 1915 AL 1936

EN TRE el 1915, i el 1936 ocupen la presidència del Centre Excursionista de Catalunya Jaume Massó i Torrents, Lluís Llagostera, Cèsar August Torras, Joan Ruiz i Porta, Francesc Maspons i Anglès, Pau Vila i Josep M. Blanch. En aquesta etapa trobem amb càrrecs a la Directiva personalitats de la talla de Raimon d'Abadal, Ramon d'Alòs, Agustí Duran i Sanpere, els geòlegs Marià Faura i Sans, mossèn Ramon Bataller, Baltasar Sarradell i Jaume Marcet, el poeta Joan M. Guasch, Lluís Guarro i Casas, Emili Vidal i Ribà, Gonçal de Reparaz, Timoteu Corominas, Eduard Fontserè, Tomàs Carreras i Artau i Josep M. Batista i Roca.

S'inicia el predomini esportiu

Podem presentar aquest període com el de la plenitud de l'excursionisme abans de la guerra civil. S'hi inicià el predomini esportiu amb l'escaçada, els esports de neu i el càmping, però la tasca cultural hi resulta també impressionant i la influència de l'excursionisme en la vida social catalana hi pren un gran relleu. Les seccions del Centre Excursionista de Catalunya competeixen en activitat seguint i ampliant la tònica del període anterior.

Comissió a la Vall d'Aran

L'any 1919 el Centre Excursionista de Catalunya fou oficialment comissionat per la Mancomunitat per a organitzar una expedició a la Vall d'Aran, per tal d'ensinistrar en l'ús dels esquís els seus habitants. La missió es dugué a cap satisfactòriament i, en nom del màxim organisme de Catalunya, foren oferts parells d'esquís a diversos

pobles aranesos, i encara se'ls ensenyà la manera de fabricar-se ells mateixos els esquís. També la Mancomunitat delegà a l'entitat del carrer del Paradís per fer l'assenyalament amb pals indicatius alguns camins pirinencs que a l'hivern restaven coberts per la neu.

L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya

L'any 1915 Tomàs Carreras i Artau i Josep M. Batista i Roca, que ocupaven la vice-presidència i la secretaria de la Secció de Folklore del Centre Excursionista de Catalunya, a fi de donar a aquest tipus d'estudis una organització rigorosament científica, van crear a la Universitat l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya.

Al seu torn, Agustí Duran i Sanpere, que ocupava la presidència de la indicada Secció, va aprofitar les possibilitats que li oferia l'Exposició Universal de Montjuïc de l'any 1919, per a donar compliment a un vell anhel del Centre Excursionista de Catalunya, constituint el Museu de Folklore de Catalunya.

La medalla d'or instituïda per Rafael Patxot

El 1924, dotades per Rafael Patxot, foren instituïdes les Medalles d'Or del Centre Excursionista de Catalunya a atorgar precisament el dia de Sant Jordi.

Curs de ciències aplicades a l'excursionisme

El 1926 es féu el curs de ciències aplicades a l'excursionisme. Cada una de les matèries escollides comportava deu lliçons teòriques i una de pràctica. Josep Corominas hi explicà prehistòria, Pius Font i Quer inicià a la botànica, Ignasi de Sagarra allionà sobre insectes, Jaume Marcet sobre fisiografia i Pau Vila sobre geografia humana. El curs es prosseguí amb uns altres d'iniciació geogràfica a càrrec de Jaume Marcet i Pau Vila, ambdós de caràcter eminentment pràctic.

"El nostre excursionisme no és pas un esbarjo, no és pas un estudi, que és un amor; i no és pas tampoc un amor abstracte a la natura, sinó a la nostra natura: i en això no hi ha esquiliment d'esperit sinó humanitat de sentiment; perquè no hi ha veritable amor en el cor de l'home mentre no té un objecte especialment estimat; i mal pot estimar un home tota la terra si no comença per aquella de la qual és format."

Joan Maragall

La descoberta de les formes tradicionals d'establiment de l'home en la natura ha estat sempre un dels principals atractius per a l'excursionista. El Coll, als límits entre Collsacabra i la Garrotxa, i Can Maspons, de Bigues, són dos bons exemples de la nostra vida rural.

L'exploració de la terra per part de l'excursionista no és, doncs, una emoció freda, ni simplement contemplativa. Troba i assumeix, amb l'establiment humà, les seves formes de vida, el treball i els estris, els costums i les persones, com és el cas dels cistellaires, els espadenyers o la tossadora de cànem dels gravats.

Contactes internacionals

Prosseguia la fidelitat a la tradició de celebrar les vetllades solemnes de la inauguració de curs i de la diada de Sant Jordi. S'hi afegiren les extraordinàries del 1917 en honor dels regionalistes gallecs, el 1919 en homenatge als congressistes del Primer Congrés de Turisme, i el 1923, amb motiu de cloure el Congrés del Club Alpin Francès. A més, en diversos anys, tingueren lloc unes vetllades necrològiques en honor d'excursionistes notables. Se seguí l'obra dels xalets-refugi amb la construcció del de la Molina, que tanta transcendència social havia de tenir, el de Prats d'Aguiló al Cadí, els de les Airasses i de Siurana, donats per Ciriac Bonet.

Exposició de mapes

L'any 1919 se celebrà una magna exposició de mapes antics i moderns de Catalunya, la qual ocupà totes les sales i els espais disponibles de l'entitat, fent-la coincidir amb una Assemblea de municipis catalans, que tenia lloc al palau de la

Generalitat. Hi col·laboraren totes les institucions i biblioteques catalanes i els més importants col·leccionistes particulars. L'exposició fou completada amb conferències i se li dedicà un número extraordinari del butlletí amb el catàleg i la reproducció dels principals mapes antics exposats.

L'estudi de la masia catalana

L'any 1923 la Fundació Rabell oferí els mitjans per a dur a terme un aplec sistemàtic de documents per a l'estudi de la masia catalana. Es constituí una comissió permanent, la qual treballà amb intensitat fins al 1936 en els diferents punts de vista d'arquitectura, mobiliari, indumentària, costumari jurídic familiar, toponímia, etnografia, història, bibliografia, moral i social en general. El 1933 aquesta comissió féu una gran exposició-mostra del material aplegat als salons de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

En aquest període s'amplià el nombre de seccions, amb la d'Enginyeria, la Universitària i la de Cinema Amateur.

Es mantingué amb la màxima dignitat i el màxim rigor i amb abundants il·lustracions la publicació del butlletí el qual en el darrer període fou dirigit per Pau Vila. Precisament la necessitat de tenir un índex de tots els articles apareguts a les edicions de l'entitat aconsellà la confecció i l'edició de la **Taula general bibliogràfica de l'Excursionisme català**, la qual fou impresa l'any 1916. En el curs de l'etapa havien també aparegut nombrosos tiratges a part d'articles importants inserits al butlletí.

Són també de remarcar els fascicles sobre el xalet d'Ull de Ter, la Renclusa, la Costa i les Serres de Llevant, la Costa Brava, les Guillerries, la reedició de la **Guia del Montseny** d'Emili Vidal i Riba, així com l'**Assaig de Geografia de Muntanya**, de Raoul Blanchard, i **Les Valls d'Andorra**, de Marcel Chevalier. Es publicà també el **Diccionari Nomenclàtor de Pobles i Poblets de Catalunya**, **El Gironès i Banyoles**, de M. Santaló, la **Guia de la Vall de Ribes i les altes valls del Freser**, i una nova edició de la **Vall**

d'Aran, de Juli Soler, posada al dia per A. Oliveras i Lluís Estasen.

En cartografia l'aportació del Centre Excursionista de Catalunya fou també notable, amb la publicació dels mapes del Cadí i del Montseny, traçats per Lleó Argenter, i el d'Andorra degut a Marcel Chevalier, tots tres a escala 1/50.000.

El patrimoni arqueològic català

La formació del Servei de Conservació i Catalogació de Monuments de la Mancomunitat de Catalunya semblava que havia de rellevar els excursionistes de mantenir la vigilància sobre el nostre tresor arqueològic.

Amb tot, encara li calia, al Centre Excursionista de Catalunya, dur a cap gestions encaminades a la seva defensa. Així, s'adreçà a l'Ajuntament de Sant Boi, a fi que fos salvaguardada una bella pedra esculpida, al de Llinars sol·licitant la conservació d'una creu de terme, al Servei indicat de la Mancomunitat pregant-li que evités la venda del que quedava del claustre de Sant Salvador de Breda, que fos salvada l'església-monestir de Camprodon, la creu de Llavanol, les restes del monestir d'Aviganya, la portalada de l'església de Covet, el monestir de Sant Pere de Caserres, etcètera. S'adreçava també a l'Ajuntament de Barcelona per a la conservació del palau de Pedralbes i per la del carrer de Mercaders.

Així mateix es denunciava la inadequada destinació de l'església de Sant Llützer, de l'Hospital de la Santa Creu, a tenda de teixits, l'intent de vendre i treure de Catalunya el sepulcre de Ramon Folch de Cardona existent a Bellpuig i el retaule gòtic de Son. Es prosseguí en les campanyes a favor de la restauració de Poblet i de Santes Creus.

Salvament de les Drassanes

Sobretot, el 1927, el Centre Excursionista de Catalunya s'aixecà contra la possibilitat de l'enderrocament de les Drassanes de Barcelona que pertanyien al ram de guerra. Organitzà una gran exposició monogràfica dedicada al monument

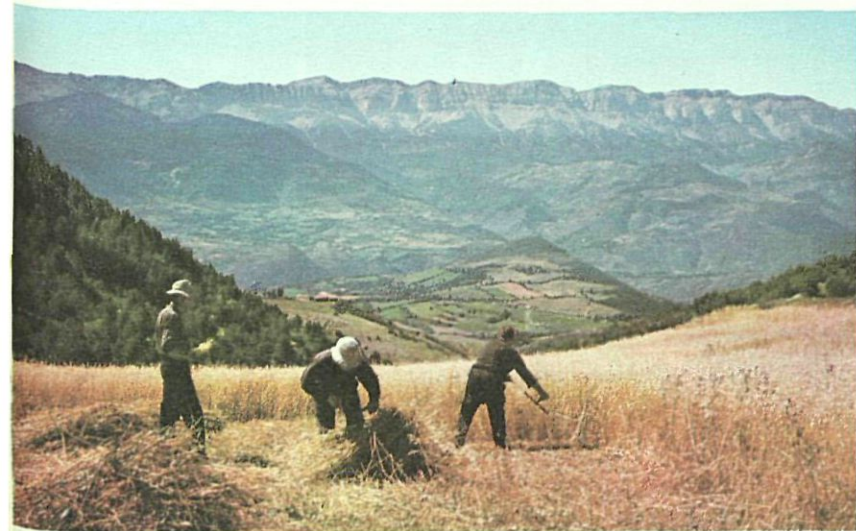
amb conferències i un èxit de visitants excepcional. L'opinió pública fou commosa, i l'èxit de la iniciativa fou complert en aconseguir-se que les Drassanes fossin destinades a Museu Marítim.

També el 1929 el Centre Excursionista de Catalunya inaugurà una exposició de defensa del cor de la catedral de Barcelona, amb una conferència de Pelegrí Casades i Gramatges.

Peoners de l'ecologia

Val la pena també de consignar la campanya duta a terme el 1921 en defensa del bosc del Gresolet, en el Pedraforca, que amenaçava d'ésser devastat pel seu propietari, el qual s'esqueia ésser una influent personalitat. El Centre es veié feliçment secundat per les autoritats catalanes en aquesta iniciativa.

L'establiment humà, les formes de treball complet i enriqueixen el paisatge. El seu descobriment respectuós ajuda a estimar la terra, els homes que la poblen i els seus oficis, molts d'ells ja desapareguts a ciutat, arrossegats pel remolí del progrés, però que hem encara troba a muntanya, com belles relíquies del passat.

Als gravats podem veure diverses escenes de treballs pagesos: Batent a potes, a Unarre (Pallars); Xollant un cavall a Sant Amanç, Anglès (Gironès); Dallaires, a Prullans (Cerdanya); Escorçaires, a Sant Feliu de Buixalleu (la Selva) (Fotos Tous)

El cinquantenari de la fundació de la primera entitat excursionista

L'any 1926 s'escaigué el cinquantenari de la fundació de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i la commemoració se celebrà amb una sessió solemne inicial, actes adients i les conferències: "Ramon Llull, viatger", per S. Golmés; "Fra Bernat Boyl, company de Colom", pel pare Ildefons Sunyol; "Els viatgers medievals catalans a l'Atlàntic", per Elies Serra i Ràfols, i "Els cartògrafs catalans en l'era dels descobridors geogràfics", per Gonçal de Reparaz.

La darrera de les conferències del cinquantenari fou donada per Lluís Ulloa, el qual exposà les seves investigacions sobre la catalanitat de Colom. Aquesta exposició es prosseguí amb altres conferències sobre el tema, de Gonçal de Repa-

raz, Rossend Serra i Pagès, Francesc Maspons i Anglèsell, Ricard Carreras i Valls, Ramon Duran i Albesa i Francesc Carreras i Candi. Articles apareguts al butlletí amb diverses signatures completaren aquestes conferències i obriren nous punts de vista sobre la intervenció dels catalans a la descoberta d'Amèrica.

El V Congrés Internacional d'Alpinisme

Organitzat pel Centre Excursionista de Catalunya, l'any 1935 se celebrà a Barcelona aquest congrés. La caravana dels primers congressistes estrangers pernoctà el dia 2 de juliol al xalet de la Molina i, a la tarda de l'endemà, a Barcelona s'inauguraren els debats, les conferències, les exposicions i les assemblees pròpiament dites.

Se celebraren actes al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona i la clausura va tenir lloc al Saló de Sant Jordi de la Generalitat; però encara hi hagué una setmana d'excursions als Pirineus, amb ascensions i un àpat oficial com a final de tot a Viella.

LES ALTRES ENTITATS EXCURSIONISTES BARCELONINES DEL PERÍODE 1900-1936

EN el present segle les entitats excursionistes es multiplicaren tant a la capital catalana com a les comarques, sobretot a partir de l'establiment del descans dominical obligatori.

Nosaltres mateixos hem escrit que cada una de les entitats integrà un autèntic fogar de cultura i instrucció, fill de l'exclusiu esforç dels afiliats que no regatejaven generositat, prodigaven personal sacrifici i constant treball. No serà mai prou elogiat el meritori sosteniment d'aquestes associacions i d'aquests grups modestos, els membres constituents dels quals —en la seva majoria empleats, dependents de comerç i obrers— esperen amb ànsia l'hora de plegar de la feina quotidiana per a reunir-se al petit local social, sostingut a costa de mil abnegacions, per a documentar-se sobre l'excursió diumengera, reviere

de Barcelona. Al seu torn aquesta aconseguí l'adhesió del **Centre Excursionista Montseny** i la **Penya Excursionista Irònics** i es transformà en **Unió Excursionista de Catalunya**, nom plenament justificat en captar i constituir delegacions autònomes arreu de la nostra terra.

És en el període posterior al 1940 que la **Unió Excursionista de Catalunya** ha pres el seu gran increment, fins a obtenir —gràcies a les delegacions locals— la xifra més alta d'associats, entre totes les entitats excursionistes.

Proliferació de grups i entitats

La **Secció Excursionista de l'Ateneu Enciclopèdic Popular**, que es constituí el 1905, dugué també a terme una tasca altament meritòria, cultivant el folklore i les ciències naturals. Publicà el butlletí **Excursions**, de molt grata memòria, i tingué un gran predicament entre els elements obrers.

El 1912 els cantaires de l'Orfeó Català constituïren l'**Agrupació Excursionista Catalunya**, la qual ha esdevingut una de les entitats més significatives de la nostra activitat. Amb el seu butlletí, les conferències, els curssets, les acampades, les excursions i els concursos s'elegí en una de les davanteres de l'excursionisme. Promogué l'ajut als damnificats per l'incendi del Montnegre, la constitució de la Lliga d'Entitats Excursionistes de Catalunya i l'homenatge a mossèn Jacint Verdaguer al santuari de la Mare de Déu del Món.

El **Centre Excursionista Rafael de Casanova** fou fundat el 1916 i dugué a terme una tasca que no desdium, ni molt menys, de les entitats anteriorment esmentades. A més de nombroses conferències, féu curssets sobre cures d'urgència, taquígrafia, teoria fotogràfica, gramàtica catalana, topografia, geografia, història, lectures i certàmens literaris, exposicions, etcètera. El 1924, inicià les excursions de "plançons" dedicades a l'alliçonament dels infants. Se li deu la introducció dels itineraris gràfics, als quals dedicà dos volums i l'arxiu monogràfic comarcal.

*Lloc públic on hom compra,
ven o permuta gèneres,
de trobada de compradors
i venedors, el mercat és,
a més, punt de reunió i ocasió
de conversa, moviment de
riquesa i confluència de
persones i d'interessos.
La població on té lloc
el mercat assoleix la
capitalitat de la comarca,
si més no, durant les hores
de mercadeig. Alguns
d'aquests mercats de
muntanya foren antany ben
famosos, com la fira de la
Torregassa, mercat de
bestiar d'Olius (Solsonès); o
el de Calaf (Segarra),
o la fira de l'Empelt,
a Riner (Solsonès).*

*"Descobrir una simple anella o bé
una estaca en un mur, un lleu
gravat a la pedra del llindar,
les restes d'un faldar de
xemeneia, en fi, quelcom que
servi un record precís de la vella
utilitat domèstica, colpeix. Quina
quimera fa de veure aquestes
escaletes que s'han esfondrat
de la part alta o bé que,
esllavissades a mig aire, pengen
d'unes golfes! Hom no pot menys
de demanar-se quina mena de
persones eren les que pujaven
o davallaven aquests graons.
¿Quin encís servia la penombra
d'alguna recambreta rescllosida
que encara pot fer d'aixopluc?
Si el vent fresseja l'erbei forà,
dirieu que duu un ressó dels
petons que un dia havia esclatat
dins d'aquestes cambres. Sembla,
altres voltes, que hi destriem el
riure, el plor o l'avalot d'uns
infants. Lloses de balcons amb
la barana de ferro pengen en el
buit. Qui hi guaitaria, ara? Ah,
mestresses casolanes, endreçades,
que un temps tenien aquestes
cases netes com una patena, si ara
les poguéssiu veure!"
Josep Iglésies (Les ciutats
del món)*

la duta a cap la festa anterior per mitjà de la ressenya, catalogar els volums de la iniciada biblioteca, endegar els estris de l'incipient museu, redactar articles per al butlletí, establir bescavins de publicacions, assistir a juntes, organitzar projeccions de transparències, conferències, tertúlies amb controvèrsies, concursos de dibuixos i de fotografies sobre els temes més diversos (4).

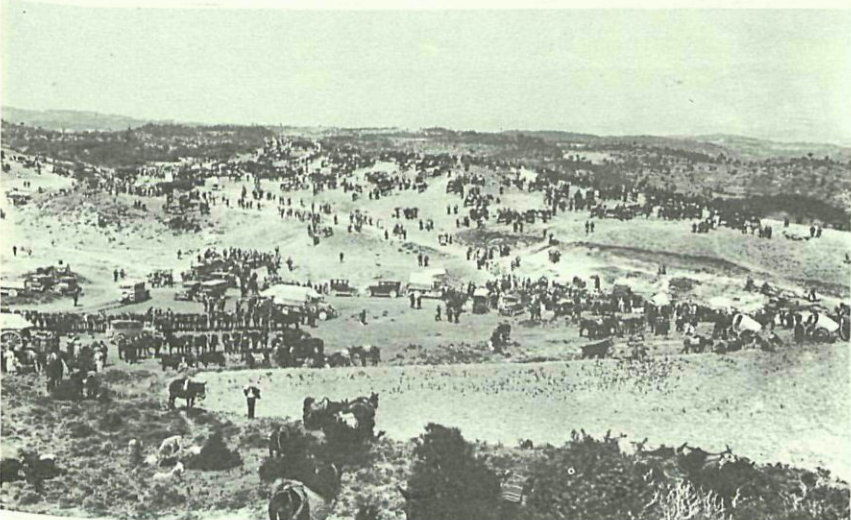
El Club Muntanyenc

A part el Centre Excursionista de Catalunya, la primera entitat excursionista barcelonina, que cronològicament podem esmentar, és Els Muntanyencs, nascuda el 1890, transformada el 1905 en Aplec Catalanista i el 1906 en **Club Muntanyenc**, el qual el 1912 se subtitularà Associació de Ciències Naturals i Excursions i el 1914, Societat de Ciències Naturals. En els anys inicials el **Club Muntanyenc** es dedicà gairebé exclusivament a l'espeleologia i publicà els volums **Sota terra**. Però aviat s'organitzà en dues branques: Ciències geològiques i Ciències biològiques, amb les seccions auxiliars d'arqueologia, filologia i folklore, fotografia, excursionisme i esports. En fou l'ànima fins a la seva mort Baltasar Sarradell i formà un museu d'història natural que perdura, i obtingué la col·laboració de les principals figures de l'especialitat, tant de Catalunya com de la resta d'Europa. El 1930 es fusionà amb el **Centre Excursionista Barcelonès**, que havia estat fundat el 1909. La tasca realitzada pel **Club Muntanyenc** ha transcendit en el moviment científic de Catalunya amb l'indicat museu, els seus curssets de divulgació, conferències, excursions formatives i d'investigació geològica, exploracions espeleològiques, concursos i publicacions.

La Unió Excursionista de Catalunya

L'any 1904 es fundava la **Joventut Excursionista Avant**, la qual el 1915 es fusionava amb el **Centre Excursionista Pàtria**, el **Centre Excursionista Isards** i el grup de minyons de muntanya **Margarit**, per a constituir la **Unió Excursionista**

4 J. Iglésies: **Història de l'Excursionisme català. Enciclopèdia de l'Excursionisme**. Volum I. R. Dalmau Farreras, editor. Barcelona, 1964.

L'Agrupació Excursionista Júpiter es formà el 1921, al Poble Nou, i per ella passà la major part de la intel·lectualitat catalana, fent-hi conferències i curssets. Dugué a cap també excursions educadores destinades a infants.

Els Blaus, de Sarrià, sorgiren el 1920 i constituïren una entitat excursionista de tipus únic i displicentment senyorívola i espiritualista. S'arranjaren un singular estatge i menystenien l'excursionisme competitiu de les curses i els aplecs,

advocant per un altre de contemplatiu, de tipus preferentment intel·lectualitzat.

El 1921 es constituí el Grup Excursionista Mai Enrera, el qual es transformà el 1925 en Club Excursionista de Gràcia, per bé que el seu butlletí mantingué el nom inicial. Pel rigor i la vàlua dels treballs apareguts en aquest butlletí i l'activitat social de l'entitat, aquesta ha esdevingut la més prestigiosa de Gràcia i una de les de més ascendència de Catalunya. Cal consignar l'eficàcia cultural de la seva Secció d'Estudis que dirigia E. Ribes i Virgili.

Foren també molt intenses les activitats culturals del Foment Excursionista Barcelonès, fundat el 1922, l'Agrupació Excursionista Pedraforca, fundada el 1924, el Centre Excursionista Àguila, sorgit el 1930, etcètera.

Excursionisme i cultura, sempre plegats

D'exclusivament barcelonines anteriors a l'any 1936 tenim registrades 153 entitats i la majoria venien a constituir petits ateneus, on, amb el pretext de fer excursions els dies festius, la resta de la setmana duïen a terme una vida social encarada a la pública il·lustració, sostenien una petita biblioteca i publicaven el seu butlletí, en alguns dels quals feien les primeres armes escriptors que han guanyat justificada anomenada.

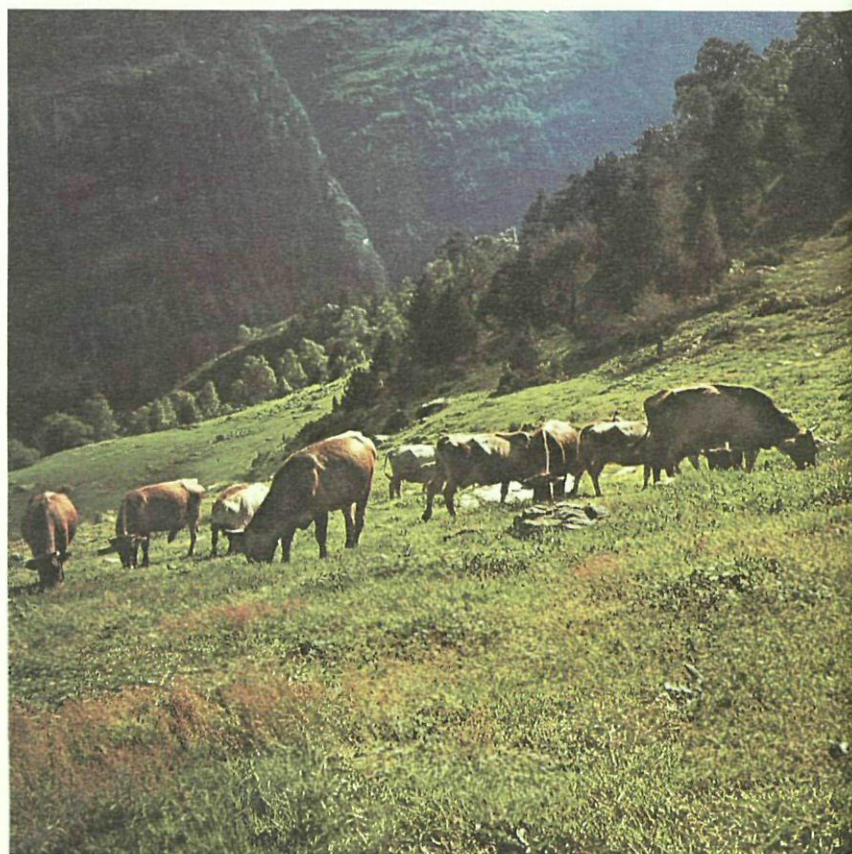
L'EXCURSIONISME COMARCAL FINS AL 1936

A PARTIR de les darreres del segle passat hi ha a les comarques catalanes unes entitats que fan excursions limitant-se a imitar allò mateix que duen a cap les associacions excursionistes barcelonines i unes altres que pugnen per aportar quelcom per ell mateix original a la seva activitat. Aquestes darreres sorgeixen amb el propòsit ben explícit d'estudiar i fer conèixer la pròpia comarca i primordialment les muntanyes que la comarca conté. Allò que el Centre Excursionista de Catalunya i les seves an-

tecessores es proposaven fer de tot Catalunya, les entitats excursionistes comarcals ho feien referent a l'àmbit on es domiciliaven.

Fogars de cultura

Els erudits i els naturalistes de cada comarca s'apleguen entorn del centre excursionista de la localitat respectiva, redacten o orienten els seus butlletins, donen conferències i cursets, creen deixebles, i així cada associació esdevé un fogar de cultura, al qual acuden a col·laborar les principals figures de la ciència i l'excursionisme barceloní. En aquest període allò en què pensa primer qualsevol entitat excursionista comarcal és a crear un incipient museu encarat a la comarca i a formar una biblioteca, i tot seguit a publicar un butlletí on propagar els seus objectius.

Defensa de monuments locals

Tots els museus que avui hi ha a les ciutats comarcals catalanes tenen un antecedent amb l'establert per una entitat excursionista, i són els excursionistes de la localitat els que s'han aixecat en defensa de monuments locals o comarcals en perill d'ésser enderrocats i de tot allò que constitueix un valor arqueològic o simplement espiritual.

Centres d'Estudis comarcals i locals

En aquest aspecte pot servir d'exemple el propòsit del **Centre Excursionista de la Comarca de Bages**, que justifica la seva constitució en l'estudi de tot el que ofereix de notable la comarca en *"la naturalesa, la història, l'art, la literatura, la llengua, les tradicions i els costums"*, o bé el **Centre Excursionista de Terrassa**, que declara com a fi principal *"fomentar i encarrilar l'estudi integral de la localitat especialment en els aspectes natural, històric i folklòric, facilitant un instrument a propòsit per a arreplegar, fer conèixer i arxivar com un tresor patri tot allò que s'investigui"*. Encara podem retreure l'article primer dels estatuts del **Centre Excursionista de Vic**, que manifesta tenir per objecte *"la pràctica de l'excursionisme com a medi per estudiar i conèixer bé la comarca vigatana i tot el que en ella*

"Passat el serrat ja vaig trobar companyia, pobre, per cert: un tranquil ramat de bous, que tot pasturant me guaitaven amb ullsrecelosos, i, per més que el meu desig em feia veure el pastor, el meu esguard no el trobà enlloc. Ja veia gent, colles de dallaires que, estesos en guerrilla, anaven airejant la humida herba, mentre que altres la carregaven a les carretes en entatxonats pilots. Quina atraienta simpatia m'inspirava aquella bona gent! Amb quin agrado els donava el Déu-vos-guard, famolenc de que em parlessin i de contestar-los."
Juli Soler i Santaló
 Excursions per l'Alt Ribagorça (1906)

tingui relació, amb el fi de fomentar l'amor a la terra, divulgar tot el que constitueix títol d'honor per ella, i conservar els monuments, costums i les institucions que siguin característiques de la Plana de Vic".

No és estrany que la ramaderia tingui una importància cabdal en el Pirineu, i que de totes les activitats de l'home, sigui la de més profundes arrels en el passat. A muntanya, l'abundància de pluges dona origen, a les èpoques més benignes, vastes extensions de prats. El bestiar és riquesa i ornat de la nostra terra, per tal motiu resulten tan boniques les escenes que reproduïm: una vacada a Pleta Polomera (Pallars); un coiomer, curiosa construcció a Montoliu de Segarra; cavalls a Vilallobent (Cerdanya) o un ramat de xais al mas de Mont-rebei (Ribagorça). (Fotos Ramon Pujol, J. Llaudó i J. Tous)

Una publicació important

En el segle passat, la publicació més important de l'excursionisme comarcal és l'**Àlbum històric, pintoresch y monumental de Lleida y sa província**, de Josep Pleyan de Porta i Frederic Renyé,

aparegut el 1883, el qual ve a ésser una rèplica del dut a terme el 1878 per l'Associació Catalana d'Excursions Científiques.

Les guies del Centre de Lectura de Reus

Ja en el present segle, quant a publicacions i historial, és important l'activitat de la **Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus**, fundada el 1901, la qual, en el període que ens ocupa, havia publicat les tres guies itineràries de **Les muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llena, Del Camp de Tarragona a l'Ebre i Les Valls del Gaià, del Foix i de Miralles**, a més dels **Santuaris marians de la Diòcesi de Tarragona**, de Francesc Blasi i Vallespinosa, i nombrosos tiratges a part de la revista de l'entitat de què formava part. A Reus, per bé que efímerament, havia actuat brillantment una Agrupació Excursionista formada per estudiants universitaris, la qual constituï un museu i publicà un butlletí de molta solvència. Aquesta associació acabà, però, per fusionar-se amb el Centre de Lectura.

Altres entitats excursionistes arreu de Catalunya

Entre les entitats subsistents, cronològicament segueix a l'anterior el **Centre Excursionista de la Comarca de Bages**, fundat l'any 1904. Aquest centre ha desenrotllat una tasca autènticament exemplar amb fidelitat absoluta als seus propòsits, aplegant una valuosa biblioteca, un museu i publicant un butlletí que honora Manresa.

El 1906 es constituï el **Centre Excursionista de Lleida**, amb les seccions habituals en les entitats de la seva activitat, no menystenint l'arqueologia i el folklore, les ciències naturals, i encarant-se a l'estudi. Organitzà el primer Congrés de l'Excursionisme Català, les comunicacions del qual aplegà en un vistós volum. El seu butlletí fou així mateix un dels més autoritzats de l'excursionisme investigatiu.

El 1908 fou fundat el **Centre Excursionista del Vallès**, que va dur a terme, en l'etapa que

ens ocupa, una tasca cultural molt notable dins l'ambient sabadellenc i per tota la comarca.

El 1910 obrí les seves aules el **Centre Excursionista de Terrassa**, per les quals passaren les personalitats més significatives de la intel·lectualitat terrassenca. No pas en va, donà al seu butlletí el títol d'**Arxiu d'Estudis**. Dugué a cap a més altres publicacions, essent les més remarcables el manual **Les esglésies romàniques de Terrassa** i la **Guia monogràfica de Sant Llorenç de Munt**.

El **Centre Excursionista de Vic**, sorgí el 1911 i es domicilià a la cel·la del Temple Romà. Sota la presidència de mossèn Gudiol prengué una posició declaradament antideportiva i el seu portaveu és una de les publicacions erudites de més relleu de les nostres il·letes.

El 1916 es fundà el **Centre Excursionista de Granollers** i el 1919 el **Club Excursionista Gironí**, els quals seguiren brillantment la trajectòria de les entitats germanes de les altres ciutats comarcals. Ambdós publiquen els seus butlletins que contenen les signatures de més autoritat de les respectives localitats.

L'any 1920 sembla ésser el del desdoblament d'algunes entitats excursionistes comarcals. Així, a Sabadell, on ja hi havia el **Centre Excursionista del Vallès**, neix el **Centre Excursionista Sabadell**, el qual pren una gran volada i organitza una exposició retrospectiva amb exhibició de retrats, pintures, imatges, ceràmica, escuts, llibres rars, documents, indumentària, armes, mobles, etcètera. Aquesta exposició donà lloc a la formació del Museu de Sabadell. L'entitat defensà aferrissadament el bosc de can Feu, que amenaçava de desaparèixer, creà premis d'estímul, retolà camins, emprengué campanyes a les escoles, creà un museu geològic sota la direcció de Miquel Crusafont i Pairó, embrió de l'actual Paleontològic. També a Manresa, on ja existia una entitat excursionista de prestigi, sorgí el **Centre Excursionista Montserrat**, amb biblioteca, museu i butlletí. Se li deu el refugi dels Rasos de Peguera. També a Terrassa neix, el mateix any, un altre **Centre Excursionista Montserrat**.

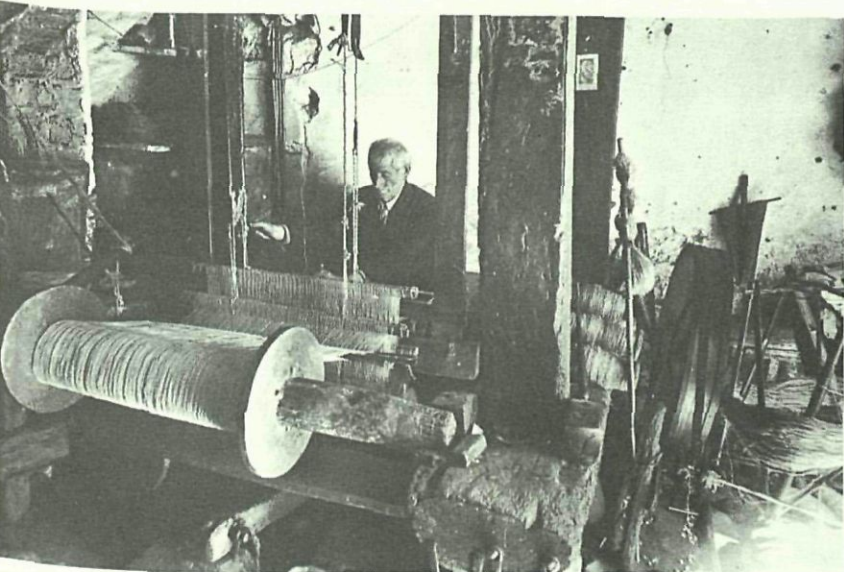

L'estimació de la pròpia terra passa per la dels homes que l'habiten, del seu treball i de les seves formes de vida. Pas a pas, l'excursionista va passant de l'admiració de les obres del passat a la comprensió del present, dels afanys i les inquietuds de les persones que va trobant al seu pas. Imaginem l'encontre dels nostres peoners excursionistes amb homes com el veremador de Valls (Alt Camp), sacerdot d'un dels més antics ritus de l'agre de la terra; el forcaire, d'Alentorn (Noguera); els escloppers, de Maçanet (la Selva), el 1918, o el teler familiar, també a Maçanet.

A Igualada, sota l'impuls d'A. Borràs i Quadres, el 1925 pren volada l'excursionisme dins l'**Associació d'Estudiants de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera**, la qual organitza un museu comarcal de ciències naturals i prehistòria, publica un important butlletí, fa exposicions, duu a cap unes "hores d'art" i acaba transformant-se en Secció d'Estudis Generals de l'Ateneu.

També el 1925 és creada l'**Agrupació Excursionista de Badalona**, la qual organitza una exposició retrospectiva l'any 1932, una de la marina badalonina, una altra de gràfica del passat de la ciutat, amb conferències i cursets de disciplines científiques lligades amb l'excursionisme. La seva secció arqueològica fa excavacions a Burriac, descobrí el poblat ibèric de les Maleses i d'altres, fins a establir la xarxa d'estacions pre-romanes del Maresme. Persistí amb noves i fruitoses excavacions dins i fora de la ciutat sota la direcció de J. Font i Cussó. El 1933, constitueix el Museu de Badalona.

El 1928 neix l'**Agrupació Excursionista de Granollers**, encarada a l'estudi de la naturalesa i, amb aquest fi, organitza cursets, fa excavacions i influeix en la vida ciutadana. El seu butlletí fou un exponent digníssim de les activitats culturals de l'entitat.

LA FEDERACIÓ D'ENTITATS

DAVANT l'increment que prenia l'excursionisme, l'any 1910 el Centre Excursionista de Catalunya organitzà un aplec d'entitats a Poblet i allí es va prendre l'acord de celebrar un Congrés Excursionista Català a Lleida. Aquest va tenir lloc el 15 d'abril de 1911. Els temes a estudiar van ésser: bases per a la delimitació de les comarques, per a l'estudi de la toponomàstica, per a la formació del catàleg general dels objectes monumentals, arqueològics i bel·leses naturals de Catalunya i l'establiment d'una federació d'entitats excursionistes.

Ambiciosos projectes federatius

A més, s'anunciava l'acceptació de comunicacions sobre la formació d'un mapa de Catalunya, conservació de la riquesa forestal, ordenació i classificació d'arxius, millorament de comunicacions i hostalatges, instal·lació d'estacions meteorològiques, assenyalament de camins muntanyencs, construcció de refugis, publicació de guies itineràries, instal·lació de museus comarcals, conservació de la flora i de la fauna, estudi dels costums típics, recull folklòric, conservació i restauració de monuments, manera de fer popular l'excursionisme entre la classe obrera i l'escolar, etcètera.

Les sessions se celebraren al palau de la Diputació, es reberen nombroses i importants comunicacions i es discutiren les ponències per part d'eminents especialistes. El Congrés es clausurà a la Paheria i fou completat amb un sopar d'honor. Les actes i comunicacions foren aplegades en un bell volum. El segon Congrés se celebrà a Manresa i el tercer a Tarragona, amb èxit semblant.

Els Aplecs d'entitats

El 1918 es repregué la celebració d'Aplecs d'entitats amb el de Sant Miquel del Fai. Les circumstàncies polítiques obligaren a suspendre l'anunciat el 1919, però es pogué celebrar el del 1920 a Sant Llorenç del Munt, amb dissertacions sobre la història i la geologia de la muntanya, degudes a Jeroni Martorell i mossèn Faura i Sans. El

mateix 1920 es constituí la Lliga de Societats Excursionistes de Catalunya i la primera iniciativa fou celebrar excursions col·lectives d'entitats adherides, designant per a l'organització de cada excursió entitats diverses.

La primera es féu al castell de Montsoriu, amb una explicació del seu valor arqueològic a càrrec d'Agustí Duran i Sanpere. La segona va tenir lloc el 1921 a Sant Llorenç del Munt, on Palet i Barba hi exposà els trets fisiogràfics de la muntanya. La tercera es féu el 1922 al Pla de la Garga, i la quarta fou anunciada per al 1923, però la dictadura del general Primo de Rivera impossibilità la celebració.

Els aplecs excursionistes foren repesos l'any 1921 amb el d'Olèrdola, amb conferències *in situ* de Jeroni Martorell, Eduard Canivell i Pere Corominas. El quart se celebrà a Sant Benet de Bages, amb explicacions arqueològiques de Josep Guítort i Josep Danés. El cinquè va tenir lloc el 1922 al castell de la Pobla de Claramunt amb parlaments de T. Corominas, Ventura Gassol, R. Cardona, Joan Montllor i Baltasar Sarradell.

El 1926 l'excursionisme confederat va celebrar un homenatge, a Tossa de Mar, al doctor Melé, descobridor dels mosaics romans de la indicada vila, i el 1930 —una vegada traspasat l'indicat doctor— es noliejà un vaixell per tornar a Tossa a inaugurar una placa a la casa on va néixer. Un altre acte col·lectiu fou la constitució d'una comissió d'entitats per a ajudar els damnificats per l'incendi forestal de les Gavarres.

Supressió i represa de la Federació (1923-1930)

La dictadura militar deixà inoperant la Lliga d'Entitats Excursionistes, i els intents per a reprendre-la no foren autoritzats. Per fi, el 1930, es pogué constituir la Federació d'Entitats Excursionistes i l'activitat d'aquesta impedí el projectat trasllat dels mosaics romans de Tossa de Mar al museu de Barcelona. El 1933 la Federació celebrà un aplec a Ripoll en homenatge de Tomàs Reguer, fundador del museu etnològic.

Les festes populars han estat i són encara l'expressió col·lectiva que, juntament amb les formes de treball, ens permet d'arribar a conèixer i estimar el nostre poble. Volem destacar una processó, la del Corpus, a la Tallada (Segarra); el treball d'un constructor de rodells, a Arbúcies (la Selva); el pintoresc Aplec de Talló, a Bellver (Cerdanya); i les universals i tan nostres Caramelles, obtinguda la foto a la Seu d'Urgell (Fotos Tous i Llaudó)

El mateix any 1933, en commemoració del centenari de la publicació de l'oda **A la Pàtria**, d'Aribau, es féu la Crida del Foc, i al punt de la mitjanit del dia escollit, els excursionistes encengueren grans fogueres al cim de totes les muntanyes estratègicament situades a la terra catalana. S'estima que s'encengueren unes vuit-centes fogueres. La Federació d'Entitats Excursionistes va tancar el Jubileu Commemoratiu de la Renaixença, construint un pedró commemoratiu al Montseny.

El 1931 es constituí el **Comité Català de Refugis**, sota l'impuls del qual sorgí el refugi de la Vall Ferrera. Aprofitant el primer centenari de la destrucció de Poblet, la Federació d'Entitats Excursionistes organitzà un homenatge a Eduard Toda.

Atenció prioritària a la formació dels joves

El 1929, Josep M. Batista i Roca organitzà el Secretariat de Coordinació de Treballs Excursionistes i elaborà un pla de formació moral per a la joventut, el qual fou ofert a les entitats excursionistes. Aquestes solament havien de sol·licitar la realització en el seu local de la totalitat o una part del pla, el qual comprenia conferències sobre formació del caràcter, legislació del treball, vides i fets exemplars, etapes de la història, viatges i explotacions, els grans invents, ciències d'interès excursionista, literatura i història de la cultura, homes ardits de Catalunya, etcètera.

A la llista que s'oferia de conferenciants hi havia Francesc Maspons i Anglasell, Pau Vila, Lluís Ni-

"Els sentiments i les tradicions dels pobles perduren, a través de les centúries i dels mil·lenaris, en el fons de l'ànima popular, sense que puguin fer-los-en desaparèixer noves concepcions que hagin pretès suplantar, millorar o donar noves llums a la seva vida."
Rafael Dalmau

colau d'Olwer, Pere Gabarró, Josep M. Batista i Roca, Jeroni de Moragues, Carles Pi i Sunyer, Josep de C. Serra i Ràfols, Joaquim Xirau i Palau, entre d'altres.

Els Minyons de Muntanya

El 1927 el mateix Batista i Roca havia organitzat una fructosa acció per a encaminar els infants cap a l'excursionisme, creant els "Guies excursionistes", i tot seguit els "Minyons de muntanya". Aquests es multiplicaren, no solament en entitats civils, sinó també en institucions religioses, i això féu entrar a la seva direcció mossèn Antoni Batlle, que en el futur n'havia d'esdevenir l'ànima.

ELS DARRERS TRENTA-SIS ANYS

EL nou règim polític espanyol no acceptà el caire cultural de què havia fet gala l'excursionisme, i el sotmeté a la disciplina de la Delegación Nacional de Deportes de la Falange Española, Tradicionalista y de las J.O.N.S. Aquesta nomenà un Delegado de Excursionismo, Esquí y Campamento de Cataluña.

Al final del 1939, la Delegación es convertí en Federación de Montañismo y Esquí de los Pirineos Orientales (Delegación de la Federación Española). L'organisme estatal simplificat en Federación Española de Montañismo responia a la concepció unitària característica del règim polític, però la importància del nostre excursionisme i el del país basc, l'obligà a crear per aquests indrets unes **Jefaturas** regionals a base d'uns delegats amb atribucions purament burocràtiques.

Inicialment cohibides en les seves activitats per l'obligat enquadrament en les noves normes estatals, les entitats excursionistes catalanes, que sobrevisqueren, es recolgueren dins d'elles mateixes. Fou com un aixoplugar-se de la tempesta en espera de temps més propicis per a reprendre la ruta. Cada entitat servava avarament el propi caliu, però en les publicacions hagueren de renunciar a la llengua catalana, per bé que mica a mica, de primer solament a base de poesies i després

amb més desimboltura, els butlletins socials esdevingueren bilingües, i en la darrera desena anaren retornant totalment a la llengua autòctona. Els actes interns, les conferències i els curssets, per bé que amb alguns incidents, es feren sempre en català i, encara que en els inicis de l'etapa, la preponderància esportiva hi era manifesta, les entitats més significatives mai no deixaren de fer filtrar les manifestacions culturals.

Escalada i ciència

Ja hem dit que, a pretext dels cursos d'iniciació a l'escalada, a l'espeleologia esportiva o el càmping, s'exposaven temes de vulgarització científica. Així la il·lustració geogràfica, geològica, meteorològica, cartogràfica, botànica, la distinció dels estils artístics, la prehistòria, la història o l'art català, i el perfeccionament ortogràfic, més o menys aplicat a la toponímia, pogueren figurar en curssets o lliçons donats a les entitats excursionistes a l'empar de la delegació catalana de la Federación Española de Montañismo de primer, i amb més decisió, amplitud i ajut en constituir-se la Federació Catalana.

Recerques científiques i espeleològiques

I es féu molt més. En les pràctiques dels curssets i també per pròpia iniciativa, els membres de les entitats feren troballes prehistòriques, espècies botàniques abans no advertides, i manifestacions espeleològiques notables, dugueren a terme reculls toponímics i fruitoses excavacions. No menystingueren mai el culte a la biblioteca i al petit museu social que cap entitat per incipient que sigui no deixa de tenir. I d'algunes associacions sorgiren arxius històrics de la seva barriada o ciutat comarcal, dugueren a cap interessants exposicions retrospectives, i encara es feren edicions valuoses, sobresortint en aquest aspecte les del Centre Excursionista de Catalunya, **Arxiu Bibliogràfic** de la Unió Excursionista de Catalunya. Associació Excursionista de Reus, Club Muntanyenc, Centre Excursionista de Gràcia i Centre Excursionista de la Comarca de Bages, entre d'altres, sense oblidar els premis "Sant Bernat", que

han estat publicats per la mateixa Federació Catalana de Muntanyisme.

Cursets d'escalada

El 1946 es reconegueren a les entitats uns grups d'altra muntanya, constituïts per escaladors, als quals es confià l'organització d'uns curssets d'ensinistrament. En aquests curssets, els catalans hi filtraren coneixements geològics. S'inaugurà el refugi Estasen del Pedraforca i es portaren a cap els primers curssets del període dedicats a exploracions subterrànies en sentit esportiu, se-

Els costums populars, les danses típiques, el cançoner, les festes, la vida dels pobles atreu l'atenció de l'excursionista, com, per exemple, uns tossadors xollant la llana dels xais a Cervera (Segarra) el 1932; les Caramelles del Risor, a Sant Julià de Vilatorrada (Osona) el 1909; la Matança del porc, a Can Xarau, Cerdanyola (Vallès Oriental) el 1915, avui atracció turística i antigament jornada memorable a les llars pageses, o un ball, a les Oluges (Segarra) el 1904

gons es declarava. Però, com que a Catalunya hi havia tradició de caràcter científic, els cursets catalans prengueren aquest caràcter, a més de simplement pràctics.

La Comissió d'Activitats Científiques

El II Congreso Nacional de Montañismo, celebrat a Saragossa, entre les conclusions permeté introduir l'autorització per a crear unes comissions tècniques a la Delegació Regional Catalana, entre les quals n'hi ha una d'activitats científiques. El 1951 se celebra a Barcelona el III Congreso Na-

cional de Montañismo, i esdevé delegat A. Padrós de Palacios. S'inaugura el refugi de la Font del Faig, construït a base d'estalvis de la Delegació Catalana.

Nous refugis de muntanya

El mateix any es confia l'organització del primer curs de **Montañismo** al Centre Excursionista de Catalunya, i la Comissió d'Activitats Científiques amplia els cursos d'exploracions subterrànies amb cursets sobre geografia, geologia i història de l'art aplicat a la muntanya. Són creades les subdelegacions de la F.E.M. de Tarragona, de Manresa i de Lleida. S'inaugura el refugi de Cap de Rec, construït també amb economies fetes per la delegació catalana exclusivament. El 1957 la F.E.M. inaugura els refugis dels estanys de la Pera i de Salòria. Els estalvis de la delegació catalana, el 1958, permeten establir el refugi de Costabona. El 1959 es rep el traspàs del de la Vall Ferrera i s'inaugura el de Coma de Vaca, el 1960 el del Beciberri i el 1961 el de les Agulles de Montserrat i el de Sant Jordi, que substitueix el de la Font de Faig, al Berguedà. Els dos darrers són construïts amb l'ajut de la Diputació de Barcelona.

Neix la Federació Catalana de Montañismo

El 1950 la memòria de la Federación Española de Montañismo sostenia que *"un Comité Pirinai-co, una Sección Cantábrica, otra Carpetana, otra de Sierra Nevada, etc., podrían tener su razón de ser, pero nunca una Federación Catalana, que no respondería a una concepción geográfica"*. Però, el 1963, la Federació indicada autoritza canviar el nom de la Delegación Regional de Cataluña pel de Federació Catalana de Montañismo.

La presidència actual

De moment, es tracta solament d'un canvi de rètol i, impossibilitat el doctor Padrós de continuar com a cap del nou organisme, és designat per la Delegación Nacional de Deportes el senyor F. Martínez Massó, el qual ja portava una brillant

executòria com a delegat de refugis, i, amb l'ajut d'un equip idoni, l'ha superada encara en el nou càrrec. Sota la seva presidència, la Federació Catalana ha adquirit una alta eficàcia i representativitat.

Mentrestant, de les tres-centes entitats excursionistes que hi havia reconegudes a Catalunya l'any 1936, finida la contesa bèl·lica, el 1942 en restaven solament vint, les quals passaven a vint-i-sis el 1943 i a quaranta-sis el 1949, amb 11.267 afiliats, xifra que representava el 53,50 per cent de la totalitat dels excursionistes federats de l'Estat espanyol. L'any 1950 les associacions excursionistes catalanes eren cinquanta amb 13.475 socis, que representaven el 56 per cent dels d'Espanya i el 1960 les entitats catalanes havien ascendit a seixanta-dues amb 23.180 afiliats. Actualment, el nombre d'inscrits a la Federació Catalana de Muntanyisme és de 38.822 repartits en 132 entitats. Un 36 per cent d'aquesta xifra correspon, però, a dues soles entitats: el Centre Excursionista de Catalunya i la Unió Excursionista de Catalunya.

CLOENDA

HEM detallat les principals activitats de l'excursionisme i hem donat alguns noms de personalitats il·lustres que han format en els seus rengles directius. No cal esmentar que aquestes constitueixen una petita part dels orientadors d'aquest gran moviment que ha influït en tanta de manera en la fixació de l'espiritualitat catalana. Els noms anotats són suficients per a demostrar com l'excursionisme ha penetrat profundament a la nostra vida intel·lectual i ha contribuït a aclimatar les diverses manifestacions de les ciències naturals, etnogràfiques, i etnològiques, i com ha despertat perceptivitats emotives que ara tenim com a consubstancials a la nostra manera d'ésser. *"L'excursionisme ha tret del subsòl, i ha portat a l'exterior, arrels profundes de l'ànima col·lectiva. La saviesa ancestral, que l'home troba en la contemplació de la terra on ha nascut, es feren entenedores i introduïren una sensibilitat a la nostra percepció racional. L'autèntica creació artística, l'enginy o la tècnica dels di-*

versos cultivadors de les arts no feren sinó depurar i augmentar aquesta sensibilitat. Gràcies a l'excursionisme s'establí així una mena de col·lotge entre les mentalitats més despertes de Catalunya amb la terra que constitueix el nexa on recolza la nissaga", hem escrit nosaltres mateixos.

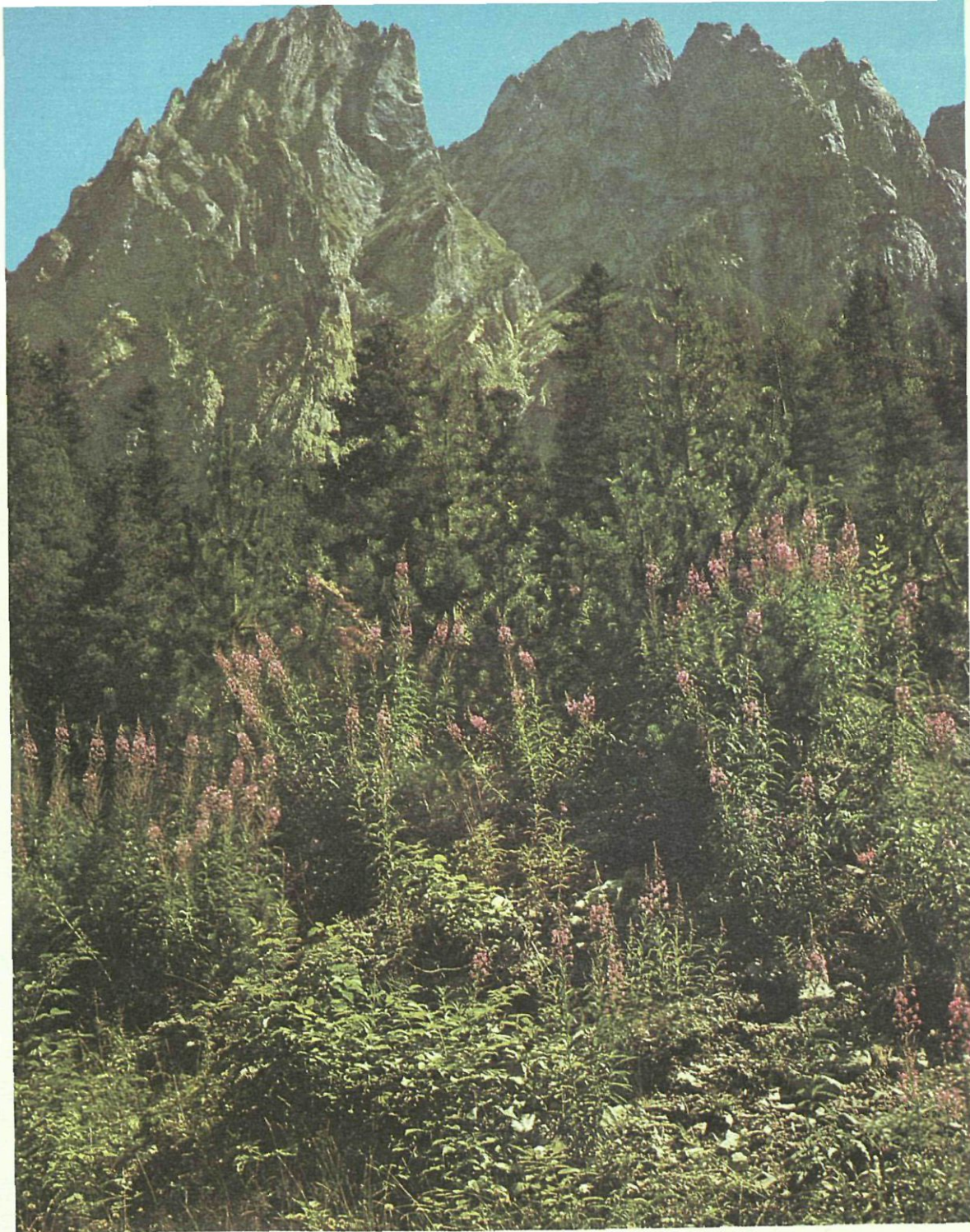
L'excursionisme inspirà als arquitectes el retrobament d'unes formes tradicionals que no representin una ruptura amb l'ambient físic i espiritual; ha impulsat la recollida del folklore que ha donat vida a la gran florida d'orfeons i grups dansaires que ha sorgit arreu de Catalunya i ha proporcionat als nostres millors músics material per a extreure'n el geni melòdic de la raça; ha encarat els nostres juriconsults amb els pactes i costums patrimonials per a deduir l'autèntic sentit del nostre dret; ha conduït els lexicògrafs a la capta de la puresa lingüística servada viva entre els estadants dels replècs més recòndits de les nostres serres i gràcies a la toponímia ha proveït elements inapreciables als estudiosos de les llengües que han precedit a l'actual en el nostre territori; ha dut a terme descobertes que han fet avançar el coneixement de la nostra prehistòria, i ha maldat constantment per salvaguardar la nostra riquesa arqueològica i natural; ha estat i és un auxiliar indispensable per a gairebé totes les disciplines científiques i l'agre de la terra, valorat pels excursionistes, ha suggerit temes a nombrosos novel·listes i dramaturgs i els ha dictat obres immortals, i l'admiració per les muntanyes dona alenada a les produccions dels nostres més grans poetes i pintors. En fi, la sensibilitat, avui tan patent pel paisatge, és l'excursionisme que l'ha despertada i l'ha encomanat a la societat catalana.

La coneguda portalada d'Isil, on les figures d'Adam i Eva foren "pudorosament" mutilades ja fa temps (Foto Tous)

*"...al cap d'uns moments es filtrà un raig de llum pel forat de la clau, i una veu digué:
—Qui hi ha?
—Som excursionistes—vàrem contestar—. Venim d'Ordino, la tempesta ens ha agafat dalt del coll, hem perdut el camí. La resposta fou un llarg silenci... però al cap de poc la veu digué:
—Volteu la casa; trobareu una finestra a peu pla, i allà espereu-vos. Així ho férem. Era una finestra enreixada, segons el vell estil dels barrots molsuts. Oïrem, primer, un trepig que s'acostava; després s'obrí la fusta i aparegué un vell amb un llanternó a la mà; l'aixecà a l'altura del cap, i digué:
—Passeu!
De seguida entenguérem què volia. Cuitàrem a treure'ns les caputxes i els enfarfecs, i anàrem passant per davant de la finestra mostrant la cara. Quan hagué passat l'últim, va dir:
—Feu cara de gent de bé, i us vaig a obrir. Si no en sou, Déu us ho tindrà en compte.
Ben poc després érem davant la llar, amb bon foc a la vora que ens conhortava i amb els ermitans entorn, els quals s'oferien amables a servir-nos en tot el que poguessin. L'hospitalitat pagesa és difícil d'heure, però quan es dona, no s'escatima."
Francesc Maspons i Anglasesell: Records d'excursió*

*"En aquell tripijoc vaig procurar
agafar-me a la paret de la canal,
que no deu tenir més que un
metre d'alçada, i travessar cap
al costat per a buscar un punt
practicable; però al costat
hi ha una altra canal més
estreta, més fina, més
impracticable, encara, cap amunt,
que, essent estreta, pot fer-se
així fàcilment; però, posat al
cim de l'altra muralla que
segueix, llavors em veig perdut
del tot; l'altra canal és ampla,
brunyida i tallada igualment a pic.
No cal somniar travessar-la; i,
encar que pogués fer-ho, el que
ve després fa basarda: tot són
cingles i talls i puntes: un caos
de granit, un infern de roques
amenaçadores: la cresta onestic
no es pot enfilar; les altres
menys. Em poso a cridar,
perquè la solitud espanta;
però ningú em respon. Engego
els últims trets, i aquell soroll
estrident les roques se l'envien
de l'una a l'altra, però no hi
respon una veu amiga."*

Jaume Oliveras, prev.: Dues
ascensions als Encantats
(1922) (Foto Tous)

ASSAIG DE CRONOLOGIA

ASSAIG DE CRONOLOGIA

Josep M. Ainaud
Andreu Morta

1839

Comença la publicació de "**Recuerdos y bellezas de España**", de Pau Piferrer i Francesc Xavier Parcerisa (el facsímil dels volums corresponents a la Catalunya i Balears fou després editat per la Barcino).

1848

Primer ferrocarril d'Espanya, de Barcelona a Mataró.

1851

El doctor Font i Ferrés explora les Coves del Salitre, a Collbató.

1853

Manuel Milà i Fontanals publica el "**Roman-cerillo Catalán**", una de les bases de la Renaixença catalana.

1854

Enderrocament de les muralles de Barcelona.

1857

Fundació de l'**Alpine Club**, a Londres, associació britànica d'alpinisme. És el club més antic d'aquesta especialitat arreu del món.

1859

Restauració dels **Jocs Florals de Barcelona**. Pla d'Eixample de la ciutat de Barcelona, d'Ildefons Cerdà.

1860

Pujada a la Mola de Colldejou, organitzada pel **Centre de Lectura de Reus**.

Primeres excursions pels volts de Barcelona d'un grup d'estudiants de Vilafranca del Penedès, capitanejats per E. X. Vidal i Valenciano. Més tard el grup constituí una entitat a Vilafranca.

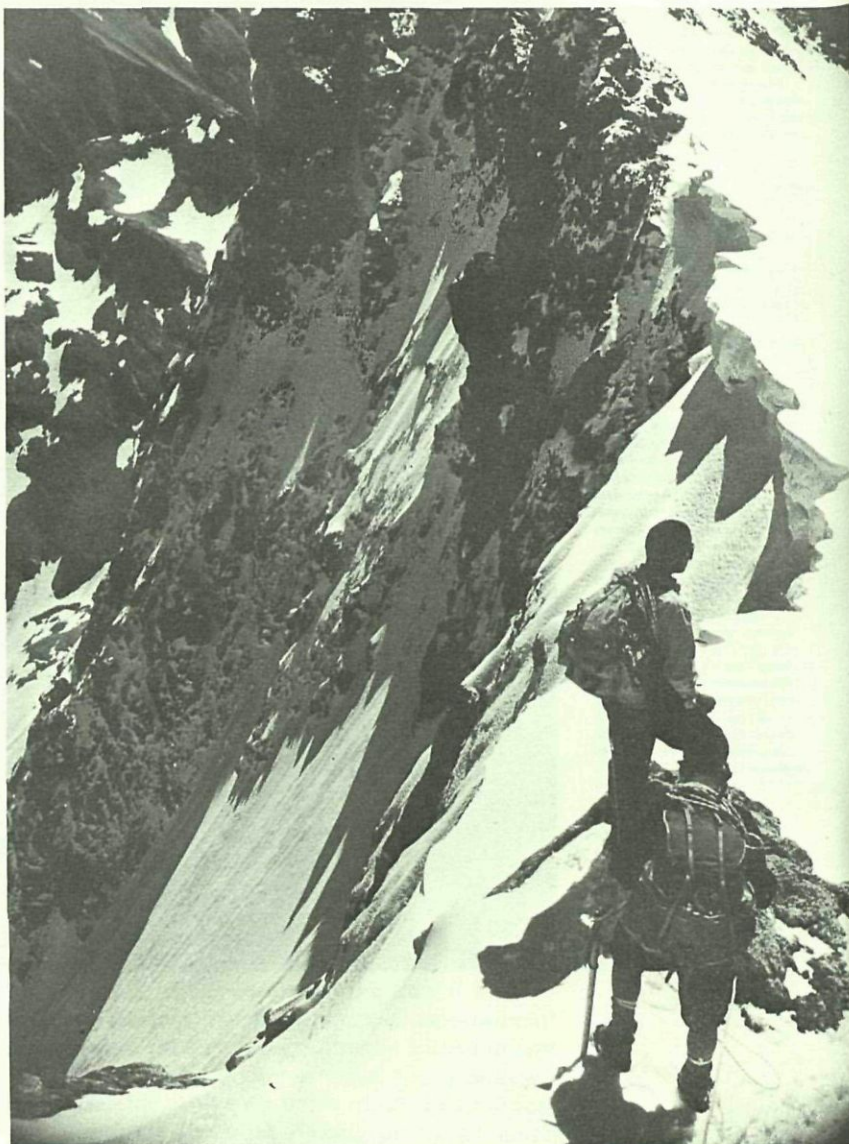
1861

Una expedició britànica corona el Wisshorn, als Alps (John Tyndall).

S'assoleix el cim del Grand Schreckhorn, als Alps (A. W. Moore i H. B. George).

1862

Fundació de l'**Osterreichischer Club**, a Àustria.

1863

Fundació de la revista "**Alpine Journal**", a Londres, portaveu de l'Alpine Club.

Fundació de l'anuari "**Alpine Guide**", a Londres.

"Però... els muntanyencs no som gent pràctica. La coneguda resposta de George H. Leigh Mallory quan li fou preguntat per què volia pujar a l'Everest i va dir: "Perquè existeix", ens classifica. No ascendim als cims per cercar-hi tresors materials

1864

Es coronen els Ecrins, als Alps (Whymper, M. Coz i C. Almer).

Fundació de l'**American Alpine Club**.

1865

Es corone l'Aiguille Verte, als Alps (Wymper, Almer i Biener).

Es coronen les Grandes Jorasses, als Alps (Whymper, M. Coz, C. Almer i F. Biener).

Una expedició britànica, dirigida per Edward Whymper, corona el Matterhorn (Mont Cervin o Cervino), als Alps. A la baixada, un accident ocasiona quatre morts (Cros, Douglas, Hudson i Hadow).

1866

Francesc Pelagi i Briz inicia la publicació de **Cançons de la terra**. Publica cinc volums fins al 1877.

1868

Expedició anglesa a l'Elbrus (5.658 m), al Càucas.

1870

Exploracions pirinenques de Lluís Marià Vidal.

1871

Fiter comença a imprimir **La Bandera Catalana**, als tallers de la qual entra en contacte amb el tipògraf Eudald Canibell.

Frances Maspons i Labrós inicia la publicació de **Lo Rondallaire**. En publica tres fins al 1875.

Edward Whymper publica la seva obra "**Scrambles amongst the Alps**".

1872

La colla de la **Societat X**, presidida per Cèsar August Torras, comença les seves excursions.

1873

Primera excursió de mossèn Jacint Verdaguer al Pirineu. Va, una part a peu, una part a cavall, de Vic a Prats de Molló, en companyia de mossèn Jaume Collell.

1874

Es funda el **Club Alpine Français**.

Fundació del **Schweitzer Alpen Club (Club Alpine Suisse)**, a Suïssa.

Fundació del **Club Alpino Italiano**, a Itàlia.

Fundació del **Deutscher Alpenverein**, a Alemanya.

*ni pistes que conduïxin a cap
riquesa. Hi pugem per satisfer
un anhel i no estalviem energies
ni esforços per a fer-nos dignes
d'allò que per nosaltres és una
bella empresa."*

*Joaquim Santasusagna i
Vallès*

1876

Fundació de l'**ASSOCIACIÓ CATALANISTA D'EXCURSIONS CIENTÍFIQUES**, en una excursió al turó de Montgat, el dia 26 de novembre.

Josep Fiter i Inglès és elegit president de la nova entitat, la primera de l'excursionisme dels Països Catalans. Són també socis fundadors: Ricard Padrós, Marçal Ambrós, Pau Gibert, Ramon Arnet, i Eudald Canibell. Immediatament s'hi incorporaren dotze membres de la Societat X.

Francesc Maspons i Labrós publica **Tradicions del Vallès**.

1877

Elecció de la primera Junta Directiva de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques en el curs d'una excursió a les ruïnes del Castell de Bellesguard: Josep Fiter i Inglès, continua com a president.

El **Butlletí de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques** publica la ressenya d'una exploració a la cova de Na Guilleuma, entre Montcada i Barcelona.

Ramon Arabia proclama la necessitat de reconstruir el Monestir de Ripoll.

1878

Creació de l'**ASSOCIACIÓ D'EXCURSIONS CATALANA** com a resultat d'una escissió de l'anterior Associació. President, Ramon Arabia i Solanes.

Publicació del **primer Àlbum Pintoresc Monumental de Catalunya**, dirigit per Antoni Massó, amb un pròleg de Manuel Milà i Fontanals.

Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana (fins al 1890).

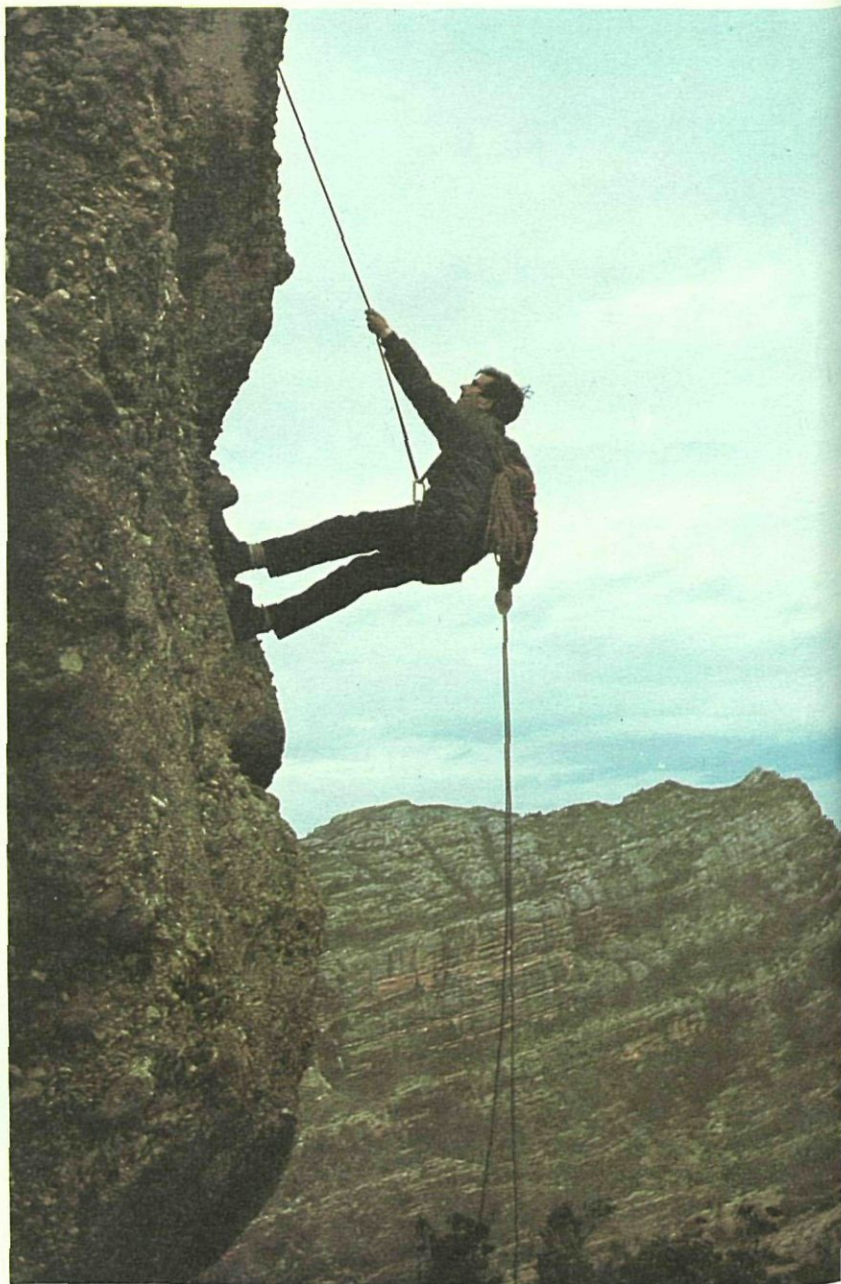
Butlletí mensual **L'Excursionista**, dirigit per Antoni Aulèstia i Pijoan, portaveu de la primera Associació. Apareix fins al 1891.

És llogat el segon pis de la casa número 10 del carrer del Paradís, que constituirà, des de llavors i fins a l'actualitat, l'estatge social de la primera entitat excursionista de Catalunya.

Ramon Arabia i Antoni Massó donen la descripció de les coves descobertes per ells al masís de Sant Llorenç del Munt.

Neix l'**Agrupació Excursionista de Mataró**,

Rappel a l'Agulla del Bot (Terra Alta). L'escalada no és, per a molts—especialment els més joves—una tècnica complementària. Exigeix una preparació metòdica ultra la valentia personal. Convé, però, que tots els muntanyencs coneguin si més no els rudiments. (Foto Llaudó)

que més endavant canviarà el nom pel d'**Agrupació Científico-Excursionista**, més definitiva

La formidable paret de la Penyagolosa, màxima altitud del Regne de València. Precisament l'any 1966, l'Institut d'Estudis Catalans concedí el premi Pius Font i Quer al llibre La vegetació del massís de Penyagolosa, de Josep Vigo. (Foto Llaudó)

1879

Una representació catalana, presidida per Ramon Arabia, assisteix a la reunió de Clubs Alpins de Ginebra.

S'inicia la publicació del segon volum de l'**Àlbum Pintoresc Monumental de Catalunya**.

Publicació de l'**Àlbum de Poblet**, d'Antoni Massó.

Commemoració de la festivitat de Sant Jordi, com a patró de Catalunya.

Apareix el fascicle **Excursió a la Muntanya del Montseny per un propietari de la vila de Breda, amb la traducció castellana i francesa**. L'autor és Artur Osona.

L'Associació d'Excursions Catalana publica **Un estudi de toponímia catalana**, de Salvador Sanpere i Miquel.

Ascensió de Jacint Verdaguer al Canigó.

1880

Artur Osona publica la primera guia excursionista catalana: **Regió del Montseny, amb totes ses derivacions, inclús les Guilleries**. De guies com aquesta en publicà disset.

Comença la publicació dels volums de **Memòries** de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. Fins al 1891 n'apareixen cinc volums.

Primera travessada pirinenca oficial de l'A.C.E.C.: Ripoll-Núria, amb ascensió al Puigmal.

Els presidents de l'A.C.E.C. (Cèsar A. Torras) i de l'A.E.C. (Ramon Arabia) junts a Gavarnie.

Ramon Arabia assoleix el **Mont perdut** (3.352 m) (primera ascensió nacional).

1881

Jaume Massó i Torrents puja al **Carlit** i al **Canigó**.

Intent de construcció d'un Observatori meteorològic al Turó de l'Home, al Montseny.

Festes de Mil·lenari de Montserrat.

Apareix l'**Àlbum de Montserrat**, d'Antoni Massó.

Són distribuïts a les escoles, parròquies,

dels objectius de l'entitat.

Acció en defensa del Monestir de Sant Cugat.

etcètera, els **Fulls** d'Instrucció Arqueològica i d'Instrucció Geogràfica.

1882

Comença la publicació dels volums **Anuari** de l'Associació d'Excursions Catalana.

Ascensió de Jacint Verdaguer al massís de la Maladeta.

1883

Publicació de l'**Àlbum de Santes Creus**, del qual també és autor Antoni Massó.

Publicació de l'**Àlbum històric, pintoresc i monumental de Lleida i sa província**, per J. Pleyan de Porta i F. Renyé. A la portada hi posa l'any 1880.

1884

Memoràndum de l'excursionista, publicat per l'A.C.E.C., destinat a formar una **Guia Itinerària de Catalunya**.

S'inicia la publicació de la **Biblioteca Folklorica Popular**, de l'Associació d'Excursions Catalana, amb **Lo llamp i els temporals**, de Cels Gomis. Es publiquen sis volums fins al 1891.

1885

Es constitueix l'**Associació Excursionista Ilerdense**, sota la presidència de J. Pleyan de Porta.

1886

Festes de la restauració del Monestir de Ripoll. Carles Bosch de la Trinxeira publica **Records d'un excursionista**.

Joan A. Tusquets és el primer pirineista català que assoleix el cim de l'**Aneto** (3.404 m) per la via clàssica de la pleta de la Renclusa i la gelera.

Primera edició de **Camigó**, el poema pirinenc de Jacint Verdaguer, que tant de ressò i d'influència ha tingut en el moviment excursionista català.

Valentí Almirall publica **Lo Catalanisme**.

1887

Mossèn Jacint Verdaguer publica **Excursions i viatges**.

1889

L'expedició alemanya de Meyer corona el

Kilimandjaro (6.010 m), a l'Àfrica.

1890

Fundació del centre excursionista **Los Montanyenchs**, a Barcelona, que des del 1906 és anomenat **Club Muntanyenc Barcelonès**, prèvia fusió amb altres dues entitats: **El Renaixement** i **El Somatent**.

1891

Neix el **CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA**, com a resultat de la fusió de les dues entitats: **Associació Catalanista d'Excursions Científiques**, i **Associació d'Excursions Catalana**.

Antoni Rubió i Lluch és elegit primer president del Centre Excursionista de Catalunya (C. E. de C.).

Inicia la publicació el **Butlletí del Centre**

De bon matí, els excursionistes emprenen la marxa, il·lusionats.

Sovint, la muntanya treu les urpes i cal estar preparat per a vèncer-la, com en el cas del gravat, que ens mostra el glaç al cim del Matagalls.

Curset d'alta muntanya a la comarca del Peguera (Foto Llaudó)

La xemeneia, notable agulla de la Pica del Canigó (Conflent) (Foto Llaudó)

Excursionista de Catalunya. Fins a la seva desaparició, el desembre del 1938, havia publicat 523 números.

Mossèn Norbert Font i Sagué explora la cova de l'Ordal.

Fundació de l'**Orfeó Català**.

Campanya orotogràfica de **L'Avenç**. Pompeu Fabra pronuncia, al Centre Excursionista de Catalunya, dues memorables conferències sobre la normalització del català.

Apareix **Botànica popular**, de Cels Gomis.

1893

Lluís Marià Vidal intenta pujar a la **Pica d'Estats** (3.143 m). Ho aconsegüí el 1895 pel cantó francès i el 1896 pel vessant sud.

1894

Primera ascensió hivernal a Núria.

1896

Primera edició dels **Croquis muntanyencs**, de Jaume Massó i Torrents (reeditada el 1903, el 1921 i el 1947), obra clàssica de la literatura de muntanya.

Ascensió a l'**Aneto** (3.404 m) de la "colla dels metges".

El gran explorador francès E. A. Martel –pare de la moderna espeleologia– visita les Coves del Drac i diverses coves catalanes, acompanyat de mossèn Font i Sagué.

Font i Sagué publicà, tot seguit, un **Catàleg Espeleològic de Catalunya**, que comprenia 333 cavitats.

1897

Font i Sagué baixa a l'avenc de Can Sadurní (Begues), primer gran descens de Catalunya.

Mor Carles Bosch de la Trinxeria a la Jonquera.

L'expedició dirigida per l'anglès M. Fitzgerald corona l'Aconcagua (7.035 m), als Andes. Ell, però, no aconsegueix arribar-hi, per malaltia.

1898

Mossèn Norbert Font i Sagué baixa a l'avenc del Bruc.

1901

Fundació de la **Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus**.

Mort d'Artur Osona. Llega la seva biblioteca al C. E. de C. També mor Francesc Maspons i Labrés.

El Centre compra la seva primera tenda de campanya i la instal·la al Pla de Cadí, sota la pica del Canigó.

Ludovic Fontan i Isidre Romeu escalen el cim Gran dels Encantats (2.747 m).

1902

Mort de Ramon Arabia i Solanes i de mossèn Cinto Verdager.

C. A. Torras inicia la publicació de les seves excel·lents **Guies** del Pirineu Català (C. E. de C.).

Festes de les Noces d'Argent del C. E. de C. Exposició de 1.400 fotografies, classificades per

comarques.

Montserrat Mestre de Baladia, primera dona que pujà a l'Aneto, realitza així la primera ascensió femenina important.

Una gran comitiva de catalans d'ambdues bandes del Pirineu, encapçalada pel bisbe Juli Carsalade i Francesc Matheu —que enarbora la bandera del comte Guifré gran part del camí—, puja al Canigó per a celebrar-hi excepcionalment, els Jocs Florals de Barcelona.

Cèsar August Torras és elegit president del Centre Excursionista de Catalunya.

Es funda la **Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular**.

1903

Primera ascensió col·lectiva femenina pirinenca, al Balandrau (2.665 m).

1904

Fundació de l'**Associació Joventut Excursionista Avant**, primera de les entitats que, en unir-se, havien de constituir la **Unió Excursionista de Barcelona** el 1931, esdevinguda l'any 1933 l'actual **Unió Excursionista de Catalunya**.

Fundació del **Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADC)**.

Fundació del **Centre Excursionista de la Comarca de Bages**, a Manresa.

Creació de la **Secció de Folklore i de Fotografia** al C. E. de C., sota la presidència de Rosend Serra i Pagès.

Juli Soler i Santaló organitza la primera sortida col·lectiva, sobre neu, als Rasos de Peguera.

Comencen les obres de restauració de l'estatge social del C. E. de C., dirigides per Lluís Domènech i Montaner i destinades a salvar i realçar les columnes romanes del Temple d'Hèrcules.

Travessia Matagalls-Montserrat per mossèn Jaume Oliveras, acompanyat d'un altre sacerdot. Repetida l'any 1962 per membres del Club Excursionista de Gràcia i represa enguany.

Comença a regir la llei del descans dominical.

1905

Inauguració del nou estatge, reformat, del C. E. de C. al carrer del Paradís, número 10, de Barcelona.

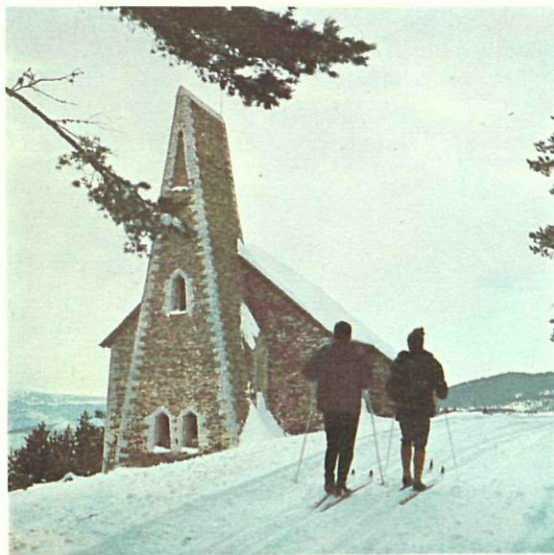
Creació de la **Secció Excursionista de l'Ateneu Enciclopèdic Popular**.

1906

Guia Monogràfica de la Vall d'Aran, de Juli Soler i Santaló.

Creació dels **Estudis Universitaris Catalans**. Alguns components de l'Aplec Catalanista del 1906 funden, el mateix any, el **Club Muntanyenc**, primera entitat dedicada primor-

L'any 1909, el Centre Excursionista de Catalunya organitzà les primeres curses de neu, al Matagalls. Són remarcables, en aquella ocasió, les competicions de luges. Després, diverses estacions hivernenques acolliren les curses socials de l'entitat. El deliciós cartell que reproduïm anuncia la cinquena d'aquelles curses, a la Vall de Ribes.

L'esquí de competició o purament recreatiu ha conegut una extraordinària ascensió. El Centre Excursionista de Catalunya posà en marxa l'estació hivernenca de la Molina.

El seu xalet aconpleix enguany el mig segle de vida. Milers de socis de l'entitat practiquen aquest bell esport. La travessada amb esquís, com la del Port del Compte (Solsonès) que mostra el gravat i l'esquí de fons com el practicat a Sant Joan de l'Erm (Urgellet) són modalitats de l'esquí. (Fotos J. Sala i Albareda)

dialment a l'espeleologia. El 1912 completaren el nom de l'entitat amb la definició següent: Associació de Ciències Naturals i Excursions.

Jaume Oliveras, acompanyat d'un altre sacerdot, pugen a l'Aneto amb espartenyas. Amb l'afany d'evitar la gelera, a causa de la falta de material, obren una nova via, anomenada dels "descalços".

Expedició italiana del duc dels Abruzzi al Ruwenzori o Muntanyes de la Lluna (5.119 metres), a l'Àfrica.

1907

Prat de la Riba crea l'**Institut d'Estudis Catalans**.

Fundació del **Sindicat d'Iniciativa** al Vernet, Rosselló.

Juli Soler i Santaló realitza la primera escalada nacional al **Posets** (3.367 m), segon cim, en alçària, del Pirineu. La nit de Sant Joan encén una foguera al cim del Puigmal.

1908

Primeres curses de neu als Rasos de Peguera.

Creació de les Seccions d'Esports de Muntanya i de Geologia i Geografia al Centre Excursionista de Catalunya.

Servei d'Excavacions a Empúries, dirigit per Josep Puig i Cadafalch i per Pere Bosch i Gimpera.

Gran exposició de postals, al C. E. de C., amb més de 1.500 exemplars.

Fundació del **Centre Excursionista del Vallès**, a Sabadell.

Festes commemoratives del Setè Centenari de la naixença del rei Jaume I.

Grans festes del **Cinquantenari dels Jocs Florals**.

Comença la publicació de **L'arquitectura romànica a Catalunya**, de Josep Puig i Cadafalch, soci del C. E. de C.

Ceferí Rocafort i Juli Soler i Santaló donen a conèixer les pintures rupestres del Cogul.

1909

Mossèn Jaume Oliveras escala, en solitari, l'Encantat Nord.

Fundació del **Centre Excursionista Barcelonès**, fusionat el 1930 amb el Club Muntanyenc.

El C. E. de C. publica l'obra de J. A. Brutails **L'art religiós al Rosselló**.

Inauguració del refugi d'Ull de Ter, obra de l'arquitecte i soci del Centre Jeroni Martorell. Fou el primer de la meritòria llista de refugis muntanyencs de Catalunya.

Campament del Centre Excursionista de Catalunya als estanys de Ratera. (Foto Ramon Pujol)

Mor el comte Henry Rusell, peoner dels refugis pirinencs. Explorà el Pirineu, preferentment la zona Mont Perdut-Aneto-Posets (on un dels cims porta el seu nom) i especialment el Vignemale, del qual fou propietari. Hi habilità una cova com a refugi, que batejà irònicament Vil-la Rusell.

Primer concurs d'esports de neu, al Matagalls.

Sota terra, primer llibre dedicat exclusivament a l'exploració subterrània, editat pel Club Muntanyec.

El dia 6 d'abril, el nord-americà Robert Peary arriba al Pol Nord.

1910

Primer **Aplec Excursionista Català**, a Poblet.

Fundació del **Centre Excursionista de Terrassa**.

Festes commemoratives del centenari del rei Martí l'Humà.

Mor mossèn Norbert Font i Sagué, pare de l'espeleologia catalana.

A. Campaña assoleix el cim del **Montblanch**, als Alps, el més alt d'Europa (4.807 m).

1911

Primer **Congrés Excursionista Català**, a Lleida. Hom insisteix en la conveniència de fer un inventari gràfic dels monuments de Catalunya. S'hi presenten dues comunicacions femenines: "L'excursionisme i la dona", de F. Gómez; "Conveniència d'annotar els jocs, els costums i les cançonetes infantils per a comprendre bé les criatures i procurar un sistema pedagògic popu-

lar", de Maria Baldó de Serra.

Creació del **Centre Excursionista de Vic**.

Ramon Soler i Lluch, de l'Associació Excursionista Avant, escala el Cavall Bernat de Sant Llorenç del Munt.

Mort de Joan Maragall.

Creació de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Creació de la Secció d'Arqueologia i Història del C. E. de C. El seu primer president, Pelegrí Cassades i Gramatges, fou un constant popularitzador de la història de l'art. Donà més de 300 conferències amb projeccions sobre aquesta matèria.

El dia 14 de desembre, el noruec Roald Amundsen arriba al Pol Sud.

1912

Neix, a la sala d'assaigs de l'Orfeó Català, l'**Agrupació Excursionista de Catalunya**, formada per cantaires de l'entitat desitjosos de conèixer de prop la realitat de moltes coses que havien après d'estimar tot cantant.

Comencen les obres del xalet-refugi de la Renclosa.

II Congrés Excursionista Català, a Manresa.

1913

Comença la publicació de la monumental **Geografia General de Catalunya**, en sis volums, dirigida per Francesc Carreras i Candi.

Enciclopèdia Moderna Catalana, en cinc volums, dirigida per Josep Fiter i Inglès.

Con promulgades les Normes ortogràfiques

"Sortirem en direcció a l'Hourquette i abans d'arribar-hi ens inclinem vers l'esquerra per un camí que ens condueix a l'aresta que baixa del petit Vignemale i que aguanta a un costat de la gelera d'Ossau, a la qual també se li dona el nom de grand glacier. Aquesta la teníem a nostres peus estenent-se com ample i llarg riu de glaç que hagués estat aturat sobtadament. Aquell espectacle era vertaderament imponent. La gelera estava ratllada d'esquerdes per tots indrets, unes obrint-se majestuosament i mig cobertes per esfondraments i d'altres més estretes tocant-se les unes a les altres ratllant el verdós glaç en tots sentits. Mes no eren pas totes aquestes les que més ens inquietaven; en la neu es veien unes ratlles més fosques que tot just s'endevinaven i que haurien passat desapercebudes al qui no fos pràctic en aquestes coses; és allí on hi ha el perill, allí s'amaga traïdorament l'esquerda sota la capa que la cobreix, la qual pot cedir, en passar-hi, deixant aleshores una negra gola oberta en el glaç i qual fons no arriba a veure's mai."

Lluís Estasen:
Del Balaitous a les Tres Sorores (1922)

Mor Juli Soler i Santaló, sense veure acabat el xalet-refugi de la Renclusa.

III Congrés Excursionista Català, a Tarragona.

1915

El C. E. de C. col·loca al cim de l'Aneto el primer **llibre registre** dels Països Catalans.

Jeroni Martorell és nomenat director del *Servei de Catalogació de Monuments de la Mancomunitat*.

Creació del Servei Geològic i Geogràfic de l'Institut d'Estudis Catalans.

Comença la publicació de la **Flora de Catalunya**, de Joan Cadevall, per l'Institut d'Estudis Catalans.

Primera travessada del Montseny en una sola jornada.

Fundació de l'**Agrupació Excursionista**, de Reus, i del **Centre Excursionista Rodamón**, de Barcelona.

1916

Es funda, a Barcelona, la **Llibreria Quera**, especialitzada en publicacions de tema excursionista.

Publicació de la **Taula general bibliogràfica de l'Excursionisme Català**.

Fundació del **Centre Excursionista de Granollers**.

Obre les portes el refugi de la Renclusa.

Primer accident important a la història de l'alpinisme català: el guia Josep Sayó i l'alemany Adolf Blass són fulminats pel llamp al pas de Mahoma, a l'Aneto.

Defensa del Santuari de Núria, amenaçat d'ésser submergit en un pantà.

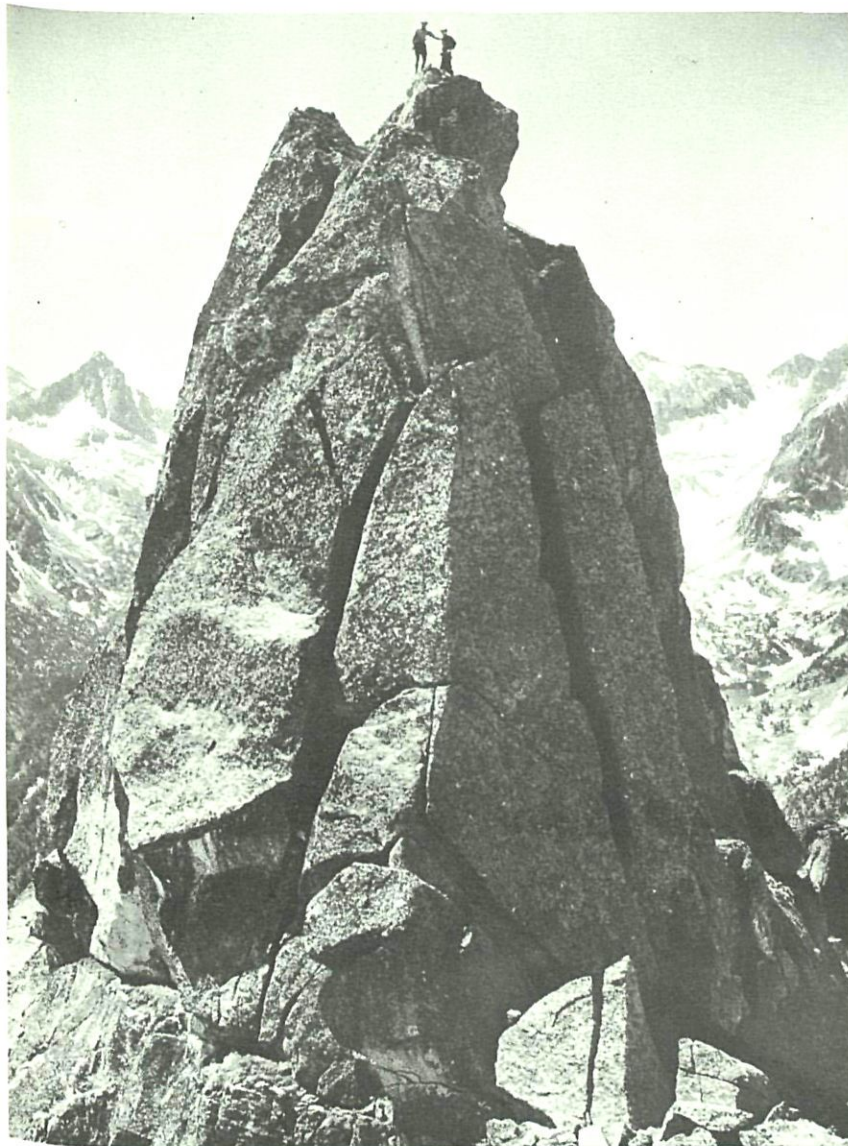
1917

Josep Puig i Cadagalch, arquitecte molt vinculat al C. E. de C., és elegit President de la Mancomunitat de Catalunya, després de la mort d'Enric Prat de la Riba.

1918

Hom comença a usar cordes, com a mitjà d'assegurar els escaladors.

Francesc Maspons i Anglasesell, excursionista

"Allà on hi ha una voluntat
hi ha un camí."
Edward Whimper.
Punta Sageta,
a la Cresta Bessiero
(Foto Llaudó).

de l'Institut d'Estudis Catalans.
Expedició nord-americana, dirigida per Hudson Stuck, al McKinley (6.187 m).

1914

El C. E. de C. organitza la Cursa excursionista "Copa Sant Llorenç".

eminent, és nomenat president de l'Acadèmia de Jurisprudència.

El Club Muntanyenc crea l'**Aplec Escolar**, per ajudar la joventut estudiant.

El **Aplec Excursionista Català**, a Sant Miquel del Fai.

1919

Primera ascensió hivernal al pollegó superior del Pedraforca (2.498 m) (Lluís Estasen, J. M. Estasen, J. M. Guilera, Pau Badia i Josep Puntas).

Fundació del **Club Excursionista Gironí**.

Fundació del **Centre Excursionista Sabadell**. Fou el promotor del Museu de Sabadell i del futur Institut de Paleontologia, per l'esforç de Miquel Crusafont.

Exposició de Cartografia Catalana, al C. E. de C.

Expedició del Centre a la Vall d'Aran, comissions per la Mancomunitat per ensinistrar els seus habitants en l'ús dels esquís.

Comença a regir la jornada de vuit hores.

S'inicien a Ull de Ter els campaments anuals d'estiu a l'alta muntanya del C. E. de C.

1920

Creació de la **Lliga de Societats Excursionistes**. Secretari, Agustí Duran i Sanpere. Agrupava 36 entitats diferents, de les quals 20 eren de Barcelona.

Fundació del **Centre Excursionista Els Blaus**, de Sarrià (Barcelona), i de l'**Agrupació Excursionista Tagamanent**.

Fundació de dos **Centre Excursionista Montserrat**, un a Manresa i un altre a Terrassa.

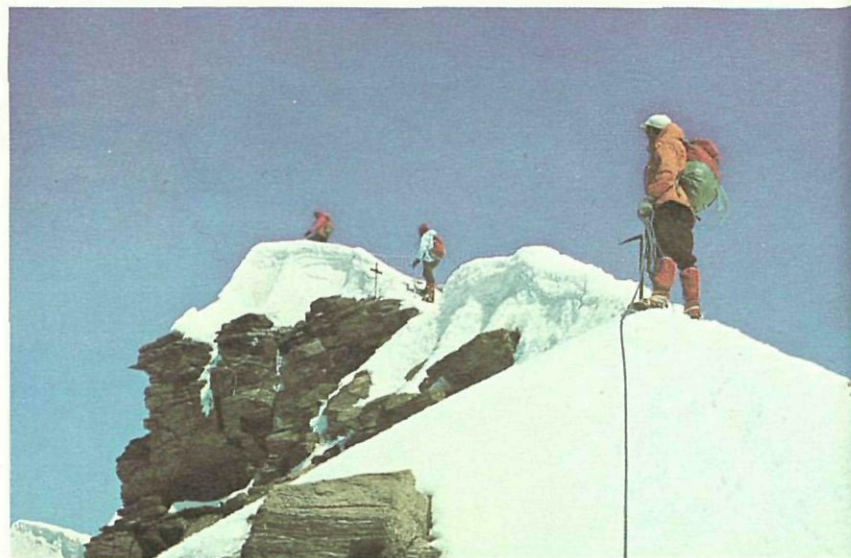
III **Aplec Excursionista Català**, a la Mola, de Sant Llorenç del Munt.

Una expedició anglesa dirigida per Charles Bell, amic del Dalai Lama, arriba fins al peu de l'Everest (Chomolungura, en tibetà), que ha estat catalogat com la muntanya més alta de la Terra.

1921

Fundació de l'**Associació Excursionista Júpiter**, al Poble Nou (Barcelona).

Campanya de defensa del bosc del Gresolet, al Pedraforca.

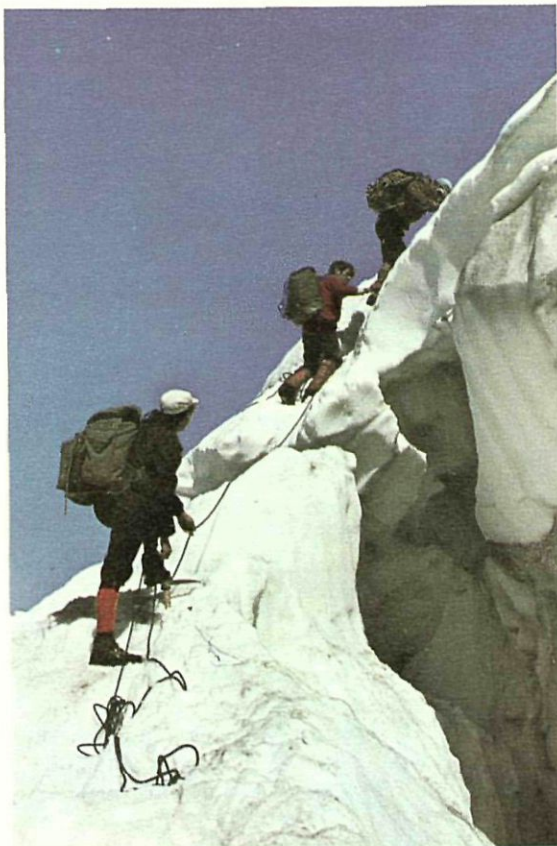

La neu —el glaç— i la roca
 nua són els protagonistes del
 paisatge d'alta muntanya.
 I els mitjans que l'home ha
 inventat per a vèncer les
 ingents dificultats que
 aquells li creen, són prova
 de l'enginy dels muntanyencs
 i també del respecte amb què
 s'enfronten al cim.
 Una visió de l'ascensió a les
 creïtes glaçades, amb tota
 mena de mitjans de
 seguretat: piolet, cordes,
 els grampons (imprescindibles
 a la gelera) i una escala a la
 Gelera de Bossoms (Massís
 del Montblanch)

Les entitats excursionistes
 es preocupen per la
 formació dels més joves, tant
 des del punt de vista tècnic
 com de l'educació en
 general.
 Un grup d'infants, participants
 en un curs d'alta
 muntanya a la Canal del
 Cristall, Serra del Cadí
 (Foto Llaudó)

"Quan quèiem, i era ben sovint,
 ens venia un irresistible desig
 d'ajure'ns sobre la neu, que
 trobàvem flosja i deliciosa com
 mai, una son dolça ens premia
 i semblava arribada l'hora del
 ben guanyat descans. Què bé
 s'estava en aquells moments.
 Mes, per sort, sabíem tots
 prou bé el parany de mort
 que aquella son tan dolça ens
 amagava i amb un gran darrer
 esforç tornàvem a alçar-nos
 per continuar la lluita i fer camí
 fins a la propera Renclusa tan
 desitjada. A voltes, ens semblava
 que sense esquís aniríem millor,
 i ens els trèiem, i llavors veïem
 que tampoc anàvem bé i que
 igualment ensopegàvem amb les
 pedres i els obstacles. Mes,
 almenys, inconscientment,
 anàvem donant nous ànims a
 l'amic, que dificultosament
 seguia sense esquís, puix en veure
 que nosaltres també ens els
 trèiem a estones, entenent
 que tampoc amb els esquís posats
 la cosa no era gaire més planera."
 Josep Maria Guilla:ra
 Una excursió d'hivern
 a la Renclusa

L'esclatxa és el gran enemic
 del muntanyenc que travessa
 una gelera. Cal assegurar-se
 bé i, sovint, realitzar
 complicades maniobres
 o atlètiques operacions
 per tal de salvar-les.
 Gelera de Bossoms
 (Montblanch) (Foto Llaudó)

IV Aplec Excursionista de Catalunya, al cim
 d'Olèrdola.

Primera excursió col·lectiva de la Lliga de
 Societats Excursionistes de Catalunya, a Breda
 i el castell de Montsoriu. La segona se celebra
 el mateix any al turó de Montcau, de Sant Llorenç
 del Munt.

1922

Es funda el **Foment Excursionista de Barcelona**,
 format en gran part per elements que ha-
 vien intervingut a la creació del Foment de la
 Sardana. D'aquí li ve el nom, que és alhora tota
 una definició.

Fundació del **Grup Excursionista Mai Enre-**
ra, transformat, el 1925, en **Club Excursionista**
de Gràcia.

Expedició britànica, dirigida per George Mallory,
 a l'Everest.

Per tal de contribuir a les despeses d'aquesta
 expedició, la segona que intentà d'arribar al cim
 de l'Everest, el C. E. de C. organitza una con-
 ferència al Palau de la Música Catalana, la recap-
 tació líquida de la qual fou lliurada, íntegram-
 ent, a la Royal Geographical Society.

Tercera excursió col·lectiva de la Lliga d'Enti-
 tats Excursionistes, al Pla de la Garga.

Vè Aplec Excursionista de Catalunya, a Sant
 Benet de Bages.

Primera ascensió nacional a la Jungfrau
 (4.167 m) i, tot seguit a la del Mönch (4.105
 metres) a càrrec d'A. Asbert i Josep Joan
 Botey.

1923

Creació del **Secretariat de Coordinació Ex-**
cursionista.

La **Fundació Concepció Rabell**, dirigida per
 Rafael Patxot, inicia l'obra de la Masia Catalana,
 interrompuda al 1936.

Mor Cèsar August Torras, president del C. E.
 de C. durant doze anys.

Enric Ribera realitza la primera ascensió nacional
 al Cerví o Matterhorn (4.505 m).

Fundació del **Club Excursionista Muntanyenc**
 de Tarragona, del **Centre Excursionista de Rubí**
 i del **Club Pirinenc de Terrassa**.

Vlè. Aplec Excursionista de Catalunya, a la
 Poble de Claramunt.

El Sant Pare Pius XI —alpinista en la seva joventut— institueix Sant Bernat de Menton patró dels alpinistes.

1923 i 1924

Rafael Amat i Carreras realitza una important campanya d'exploracions espeleològiques al massís calcari de Garraf, penetrant dins vint-i-vuit avencs. Cal destacar-hi les primeres exploracions totals als grans avencs de la Sibinota (108 metres); del Bric (125 metres) i el de la Ferla (240 metres), que fou en aquell moment la més gran profunditat aconseguida a la Península.

1924

Rafael Patxot crea la Medalla d'Or del C. E. de C.

Fundació de l'Agrupació Excursionista Pedraforca i del Grup Excursionista La Mola, de Terrassa.

Nova expedició britànica a l'Everest. Hi mor George Mallory.

1925

Inauguració del xalet de la Molina, del C. E. de C.

Fundació de l'Agrupació Excursionista Badalona, impulsora del Museu de la Ciutat, per iniciativa de J. Font i Cussó.

Fundació de la secció excursionista de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera.

Lluís Estasen i Jofre Vila realitzen una formidable campanya d'escalada als Dolomites: Könisgspitze (3.854 m); Marmolata (3.344 metres); Picola i Grande di Lavaredo (2.881 metres i 3.313 m); Butzenspitze (3.303 m); Madrispitze (3.263 m) i Eiseespitze (3.246 m).

Francesc Maspons i Anglès és elegit president del C. E. de C.

L'expedició nord-americana de Mac Carthy asoleix el pic Logan (5.955 metres), a Nord-amèrica.

1926

Joan Santamaría inicia la publicació dels seus llibres d'excursions i de viatges *Visions de Catalunya* (tres volums, 1926-1929).

Commemoració de les Noces d'Or del C. E. de C. El Butlletí del C. E. de C. es titula *But-*

A Montserrat, la muntanya santa dels catalans, hi vibra, des de fa més de setanta anys, una gran activitat muntanyenca. Si mai fos publicat tot el que hi ha escrit de Montserrat referint-se exclusivament a la muntanya en tots els seus aspectes, quedaríem meravellats. Homes esforçats han fruit i han lluitat, potser han patit, damunt les seves roques, parets i agulles. Montserrat, bressol de l'activitat muntanyenca del país reuneix vies d'escalada inigualables per a la iniciació del futur escalador i altres de categoria internacional. Hi veiem Josep Artigas, calçat amb espadanyes —com és tradicional de l'escola montserratina— fent una xemeneia." (Foto J. Artigas)

Iletí Excursionista de Catalunya.

Les entitats excursionistes catalanes organitzen un homenatge al doctor Melé, descobridor de la vila romana de Tossa de Mar.

Lluís Estasen i Jofre Vila escalen l'Aiguille du Géant (4.013 m), una de les més cèlebres del massís del Montblanch'

Inauguració del xalet de les Aurasses, a la Mussara, donat per Ciriac Bonet.

Publicada pel Centre de Lectura de Reus apareix la guia *Les muntanyes de Prades, el Montsant i Serra la Llena*, de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna.

Fundació de l'Agrupació Excursionista Terra i Mar, de Sabadell.

Apareix, a l'Enciclopèdia Catalunya de l'Editorial Barcino, *La Cerdanya*, de Pau Vila, primera i exemplar monografia comarcal.

"Qui sent la muntanya no necessita explicacions i mentre existeixin parets, arestes i agulles, hi haurà qui les escali, gaudint del que fa, encara que sigui sense comprendre exactament per què."

*Josep Manuel Anglada
Ell i Jordi Pons constituïren la primera cordada catalana que escaltà la difícil paret nord de l'Eiger. Alps de Suïssa."*

1927

Josep M. Guilera publica **Excursions pels Pirineus i els Alps**.

Intensa campanya del C. E. de C., dirigida per Francesc Carreras i Candi, per a salvar les Drasanes de Barcelona.

Josep M. Batista i Roca crea els guies excursionistes, que constituïran després els Minyons de Muntanya, i publica el seu **Manual d'Excursionisme**.

Inauguració del refugi Cèsar August Torras, al Cadí.

Se celebra el primer dels aplecs excursionistes de les comarques tarragonines, a Santes Creus. Se n'havien de celebrar vuit.

Primer volum de l'**Àlbum Meravella**. El sisè i darrer aparegué el 1936.

És proverbial la germanor dels excursionistes. Com a mostra d'ella, reproduïrem les belles paraules amb les quals clou la narració de la seva proesa Josep Manuel Anglada, cap de l'expedició catalana que coronà, el 1974, l'Annapurna Oriental:

"Als nostres companys japonesos i italians que l'any passat van intentar l'Annapurna i que la mala fortuna i les allaus van fer desaparèixer emmig de les neus eternes, vagi el nostre testimoni de respecte per llur coratjós intent.

A tots ells, que no han pogut compartir amb nosaltres aquesta aventura reeixida, dediquem, de tot cor, la nostra victòria."

Dues instantànies de transport de ferits: en el curs d'una escalada acrobàtica, a Montserrat i a l'Hindu Kush (Afganistà) (Fotos J. Artigas i J. Montfort)

1928

Es funden l'**Agrupació Excursionista de Granollers** i el **Club Excursionista Montgrony**, de Barcelona.

Publicació d'**Excursionisme**, primer intent seriós d'una revista general d'informació excursionista. Hi col·laboren Maspons i Anglasell, Nicolau d'Olwer, Ferran Soldevila, Ventura Gassol, Carles Pi i Sunyer...

Lluís Estasen escala la paret nord del Pedraforca per la via, ara ja clàssica, que porta el seu nom.

Maria de Quadras puja al Gran Encantat.

Lluís Estasen, Albert Oliveras, Pau Badia i Josep Puntas escalen el Mont-Rosa (4.638 m), el segon en alçària dels Alps.

Visiten la nostra terra un centenar d'acampadors del **Camping Club of Great Britain and Ireland**, amb aplec d'acampadors a Vall-doreix.

Primer Campament Col·lectiu Català, a la Mora.

1929

Lluís Estasen escala el vessant occidental de l'Aneto.

Josep M. Batista i Roca organitza el **Secretariat de Coordinació de Treballs Excursionistes**, que dedica principalment el seu esforç a la formació del jovent.

Verbier. Pujant a la Cabana de la Pannossière (Alps). L'excursionisme català ha visitat les principals muntanyes del món (Foto Ramon Pujol)

Des del cim del Pedraforca, una de les muntanyes-símbol de la nostra terra, s'albira la Jaça dels Prats, molts metres més avall (Foto Llaudó)

IV Congrés Internacional d'Arqueologia, a Barcelona.

Es funden l'**Agrupació Excursionista Ginesta**, de Tarragona, i el **Centre Excursionista Balaguerí**.

Manifestació Internacional de Càmping, a Catalunya.

II Campament de Catalunya, a Can Boquet.

1930

Josep M. Guilera publica **Carnet d'un esquiador**.

Fundació del **Centre Excursionista Àliga**, de les Corts, i de l'**Agrupació Excursionista Muntanya**, de Sant Andreu de Palomar (Barcelona).

Creació de la **Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya**. Secretari, Josep M. Batista i Roca.

Neix el **Club Muntanyenc Barcelonès**, de la fusió del Club Muntanyenc i del Centre Excursionista Barcelonès.

Mor Lluís Marià Vidal, eminent geòleg que havia estat president de la Reial Acadèmia de Ciències i del C. E. de C.

Aplec excursionista a Vic per a inaugurar les vuit columnes del temple romà, dedicades a patricis catalans.

III i IV Campaments de Catalunya, a Sant Quirze de Galliners i a Bellaterra, respectivament.

Primer Campament General del Minyons de Muntanya, a Santa Cecília de Montserrat.

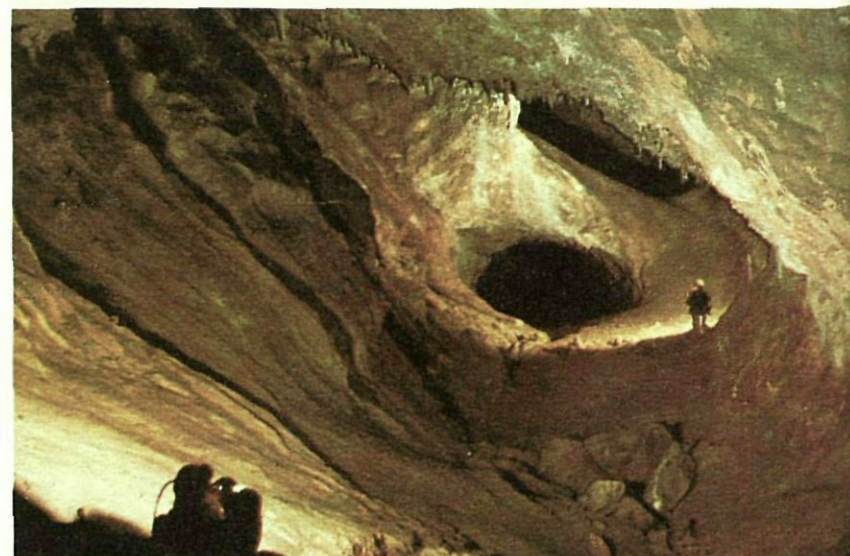
1931

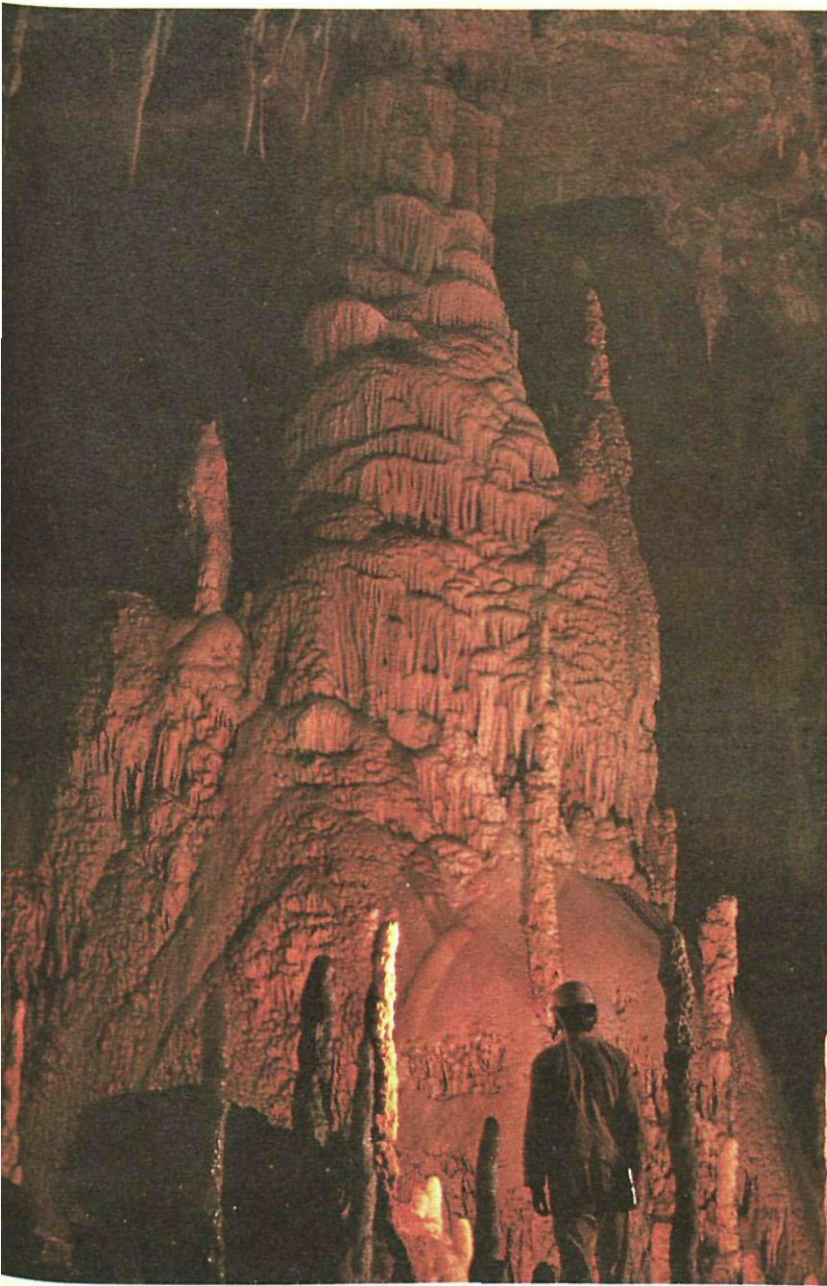
Creació del **Comitè Català de Refugis**.

Fundació de la **Unió Excursionista de Barcelona**, transformada en **Unió Excursionista de Catalunya** (U.E.C.) des del 1933. És fruit de la fusió de l'Associació Joventut Excursionista Avant, del Grup Excursionista Isards, del Centre Excursionista Pàtria, de la Secció Excursionista Penya Irònics, de la Secció Minyons de Muntanya Josep Margarit, del Centre Excursionista Montseny, de la Unió Excursionista, de la Unió Professional i del Centre Excursionista Montnegre.

Pau Vila és elegit president del C. E. de C.

La Unió Excursionista de Barcelona (des-

Galeria principal de l'avenç T-1 (a 180 m de profunditat), a la serra de Tendeñera, explorada per membres de l'E.R.E. del Centre Excursionista de Catalunya i del G.I.E. del Club Excursionista de Gràcia.

Primer número de **Cinema Amateur**, publicació de la secció de Cinema del C. E. de C.

Comença la publicació de la **Biblioteca de Tradicions Populars**, de Joan Amades (42 volums).

Es funda el **Club Alpí Núria**, a Barcelona.

VIIè. i VIIIè. Campaments de Catalunya, a Palautordera.

IV i Vè. Campaments dels Minyons de Muntanya.

Aplec al Santuari de la Mare de Déu del Mont, en homenatge a mossèn Jacint Verdaguer.

Expedició nord-americana al Sing-Kiang. Escalada del Minya Konka (7.590 m).

Diccionari General de la Llèngua Catalana, de Pompeu Fabra.

1933

Exposició de l'**Obra de la Masia Catalana** a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

Homenatge al doctor Tomàs Raguier, organitzador del Museu de Ripoll.

Creació de la Secció de Cinema Amateur del C. E. de C.

Celebració de la **Crida del Foc**. Més de 800 fogueres, als cims dels Països Catalans, commemoren el Centenari del poema "Oda a la Pàtria", de Bonaventura Carles Aribau.

Divisió territorial i nomenclàtor de municipis, publicada per la Generalitat de Catalunya.

Campament hivernal sobre la neu, a Malniu.

La **Unió Excursionista de Barcelona** es transforma en **Unió Excursionista de Catalunya**.

IXè. Campament General de Catalunya, al Pla de la Garga.

VIè. i VIIè. Campaments de Minyons de Muntanya.

Inauguració del refugi Ciriac Bonet, de Siurana.

prés U.E.C.) inaugura el xalet de la Serradora, a la Molina.

Guia **Del Camp de Tarragona a l'Ebre**, editada pel Centre de Lectura de Reus.

Vè. i VIè. Campaments Generals de Catalunya, al Brull i al molí de l'Avencó, respectivament.

II i III Campaments de Minyons de Muntanya.

Escalada de la cara nord del Matterhorn o Mont Cervin, als Alps. (Franz i Toni Schmid).
1932

El **Centre Excursionista Rafael de Casanova** implanta la primera marxa nocturna d'orientació i regularitat.

Editada pel Centre de Lectura de Reus apareix la guia **Les Valls del Gaià, del Foix i de Miralles**.

Xè. Campament General de Catalunya.

Fundació de la **Federació Catalana d'Esquí**.

1934

Redreçament, portaveu dels Boy-Scouts de Catalunya.

Inauguració del refugi Ciriac Bonet, de Siurana.

Editada pel Centre de Lectura de Reus apareix la guia **Les Valls del Gaià, del Foix i de Miralles**.

Xè. Campament General de Catalunya.

IXè. Campament de Minyons de Muntanya.

1935

Celebració del Vè. Congrés Internacional d'Alpinisme a Barcelona.

Homenatge a Eduard Toda, restaurador de Poblet i d'Escornalbou.

Joan Santamaria publica **Visions de Mallorca**.

J. Boix, C. Balaguer i J. Costa escalen per primera vegada el Cavall Bernat (1.099 m), de Montserrat. Davant els comentaris i els dubtes desvetllats, Josep Costa repetí l'escalada, tot sol i amb gran expectació, el 15 de març de 1936.

A Montserrat, són escalats també el Trencabarrals, la Mòmia i altres agulles.

Primer descens per la paret nord del Pedraforca, a càrrec d'Adolf Cuyàs i Joaquim Toldrà.

El Centre Excursionista de Terrassa publica la **Guia Monogràfica de Sant Llorenç del Munt**.

Edició del **Cançoner de la Secció de Muntanya** del C. E. de C.

XIè. Campament General de Catalunya, a Caldes de Montbui.

Inauguració del refugi de la Vall Ferrera, primer dels construïts pel Comitè Català de Refugis.

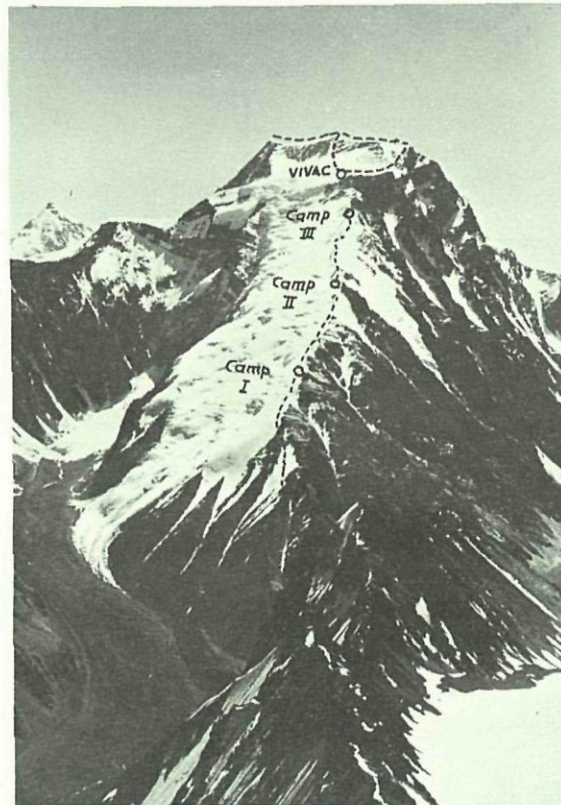
Escalada de la cara nord de les Grandes Jorasses, als Alps. (Martin Maier i Rudel Peters).

1936

Rally Internacional d'Acampada organitzat pel Càmping Club de Catalunya, a Caldes de Montbui.

En esclatar la guerra civil, al Principat hi ha enregistrades i en funcionament, 146 entitats excursionistes comarcals i 153 de barcelonines.

Joaquim Santasusagna publica **Les Serres Encantades**.

Cim de l'ASP-E-SAFED, de 6.507 m, cim pertanyent al massís de l'Hindu Kush (Afganistà), assolit pels expedicionaris manresans de la Comarca de Bages.

Ruta seguida per l'expedició manresana que assolí el Noshag (7.492 m) al massís de l'Hindu Kush (Afganistà)

Els alemanys Odell i Tilman escalen el Nanda Devi (7.820 m), fins aquell moment, el cim més alt petjat per l'home.

Nomenclàtor de pobles i poblats de Catalunya, editat pel C. E. de C.

Una segona edició fou publicada el 1964 per l'Editorial Aedos.

Montserrat Jou, del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, ha estat la primera dona catalana que ha superat els set mil metres d'altura, en assolir el cim del Noshaq Occidental (7.250 m). La història de l'alpinisme femení també ha estat escrita amb sacrifici i mereix respecte i admiració. A les primeries de segle, la dona començà a descobrir un món vedat fins llavors pels convencionalismes.

Expedició del Centre Excursionista de la Comarca de Bages a l'Hindu Kush (Afganistà), el 1973. Campament IV, a 6.600 m, al peu de la paret N.W. del Tirich Mir (7.707 m) escalat en el curs d'aquesta operació (Foto J. Montfort)

1937

Mor Antoni Rubió i Lluch, primer president del C. E. de C. i membre fundador de l'Institut d'Estudis Catalans.

Mort Francesc Carreras i Candi.

1938

Mort de Francesc Matheu.

Ràdio Barcelona inicia unes emissions radiofòniques de tema excursionista a càrrec de J. Sala i Sivillà.

Escalada de la cara nord de l'Eiger, als Alps (Heckmair, Vörg, Harrer i Kasperek).

1939

Primer President del C. E. de C. de la postguerra: **Josep M. Blanch i Romeu**, que ja ho era el 1936.

Dins la U.E.C. de Gràcia, es crea la Coral Núria.

Com a conseqüència de la guerra civil, i fins al 1947, s'estableixen restriccions d'accés a les zones muntanyenques, especialment les del Pirineu.

Clausura de nombroses entitats excursionistes per les noves autoritats.

1940

En dimitir de president del C. E. de C. J. M. Blanch, és nomenat Ignasi de Quadres.

Les entitats excursionistes passen a dependre de la Delegación Nacional de Deportes de FET y de las JONS.

Es crea el **G.A.M. (Grup d'Alta Muntanya)** del Club Muntanyenc Barcelonès, que, orientat per Nadal Llopis, R. de Semir i d'altres, es proclama el primer de Catalunya en la seva categoria. Fou, també, el primer a aplicar la tècnica d'escalada pròpia de l'escola montserratina.

Primera escalada a la Bola de la Partió, de Montserrat, per escaladors del Club Excursionista de Gràcia.

1941

Ernest Mallafré, Joan Codina i Alexandre Marcet constitueixen el **Grup Especial d'Escalada (G.E.D.E.)** del Club Excursionista de Gràcia.

Represa dels campaments d'Alta Muntanya, a Sant Maurici.

Primera escalada femenina al Cavall Bernat: Carme Romeu.

La Secció Excursionista de l'Agrupació d'Alumnes i Ex-alumnes de l'Escola del Treball de

"LA WALKYRIA"

Valls, reposa la creu del principi de segle al cim del puig de Miramar, la qual havia estat destruïda en el curs de la guerra civil.

1942

Fundació del **C.A.D.E. (Centre Acadèmic d'Escalada)**.

Creació de la Federació Espanyola de Montañismo, amb 3.120 associats catalans.

Primer Campament d'Alta Muntanya de la F.E.M.

Commemoració del centenari de la primera ascensió a l'Aneto. 120 expedicionaris de diverses nacionalitats coincideixen al pic culminant del Pirineu.

1943

El Centre reprèn els cursets d'iniciació a la muntanya.

Primers cursets d'iniciació excursionista per a joves de catorze a setze anys, al C. E. de C.

El doctor Pius Font i Quer exposa lliçons de botànica i flora alpina, iniciant així una fruitosa tasca educativa en el camp dels estudis botànics. Els seus cursos es prolongaren fins a l'any 1948.

Josep Cruset edita, amb ortografia vuitcentista imposada, les **Obres Completes** de Verguer.

Inauguració del refugi Josep Maria Blanch, a la regió de Peguera.

1944

Es confirma l'existència de l'edelweis a Catalunya.

Represa dels Salons anuals de Fotografia de Muntanya.

Acampada del C. E. de Gràcia al cim del Cavall Bernat, de Montserrat.

1945

Elisard Sala crea la Secció de Folklore de la U.E.C.

Fundació del **Centre Excursionista de València**.

En recompte realitzat aquest any, l'arxiu fotogràfic del C. E. de C. dona un actiu de:

10.243 negatius, 13.000 positius, 650 gravats.

Neix l'**Associació Excursionista d'Etnografia i Folklore**.

Panoràmica del cim batejat amb el nom de "l'Aurora Boreal" (1.050 m) que parteix de la gelera dels espanyols, a Groenlàndia

1946

Creació de la Delegación Catalana de la Federació Espanyola de Montaña, presidida per E. Pellicer.

Creació de les Delegacions Valenciana i Balear.

El C. E. de C. inicia la publicació de la revista "Montaña", catalanitzada en **Muntanya** des del 1970.

Són reconeguts els grups d'alta muntanya a les entitats excursionistes.

Mor, en accident de muntanya, Ernest Mallafré, un dels escaladors més dotats del país.

Primer Saló d'Artistes Muntanyencs.

Primera Setmana Internacional de l'Esquí, a la Molina.

1947

Moren Lluís Estasen i Pelegrí Cassades i Gramatges.

Neix la **Germandat de Sant Bernat**, del C. E. de C., per a prestar auxili a les persones accidentades a l'alta muntanya.

Sorgeix el Club Càmping de Catalunya com a subsecció de la Secció de Muntanya del C. E. de C.

Es constitueix la Secció de Ciències i Arts del C. E. de C., sota la presidència de Fèlix Duran i Canyameres.

La Comissió Abat Oliba organitza les festes de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, com un acte de reconciliació entre tots els catalans. Els escaladors ofrenen a la Moreneta rocs arrencats de cada un dels monòlits escalats fins aleshores.

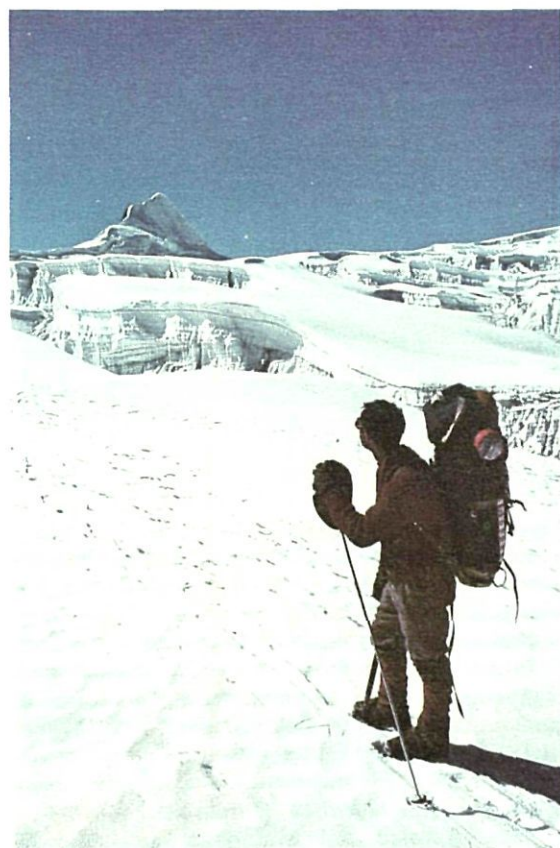
Fundació de l'**Associació Excursionista de Reus**.

1948

Dins el Club Muntanyenc Barcelonès es funda el **Grup d'Exploracions Subterrànies (G.E.S.)**.

Joan Camp, Josep Alaix, Jaume Camarasa, Lluís Corominas, Francesc Gual i Florentí Izquierdo completen la primera ascensió a la paret de Sant Jeroni, formidable barrera de tres-cents cinquanta metres verticals i cinc-cents quaranta en total.

Pendent final del Tirich Mir. Al fons, l'aresta de gel del seu pic oriental, també assolit pels expedicionaris manresans del Centre Excursionista de la Comarca de Bages en el curs de l'expedició a l'Hindu Kush, 1973

Marxa d'aproximació al fiord de Serniligag per mitjà de petites barques i rodejats d'icebergs, en el curs de l'operació Groenlàndia-72, del Centre Excursionista de la Comarca de Bages

Els vencedors de l'Annapurna Oriental, a la serra de l'Himalaia, Nepal (Foto Anglada)

Travessant la gelera de l'Ascarani. Al fons, la piràmide de gel de l'Ascarani (5.580 m) assolit per l'expedició manresana del Centre Excursionista de la Comarca de Bages als Andes bolivians l'any 1969

Apareix **Art popular decoratiu**, important treball etnogràfic de Ramon Violant i Simorra.

1949

Un grup de Minyons de Muntanya inicia la publicació de la revista **Baloo**, que és suspesa governativament.

Inauguració del refugi Lluís Estasen, al Pedraforca, primer de la postguerra.

Al Rosselló funciona la Secció dels Pirineus Orientals del Club Alpin Français (C.A.F.).

El doctor Llopis Lladó funda la revista "**Speleon**", una de les més prestigioses d'Europa en espeleologia científica.

Primer curs d'Acampada.

Primer dels cursos hivernals d'Alta Muntanya, que posteriorment derivaren a ser Campaments d'Hivern d'Alta Muntanya.

Apareix el primer dels mapes de l'Editorial Alpina: **Mapa de Sant Llorenç del Munt**.

Amb el descens a l'avenc de la Ferla (Garraf) el G.E.S. del Club Muntanyenc Barcelonès aconseguí el rècord de profunditat.

1950

Creació del **Centre Excursionista d'Alcoi**.

Emili Beüt inicia la publicació, a València, de la sèrie de volums de temes excursionistes **Camins d'argent**.

Primer Campament General de Catalunya, després de la guerra civil, i represa de les marxes de regularitat.

Apareix la Guia "**Alto Bergadá y Cardener**", d'Agustí Jolis i Maria Antònia Simó de Jolis, reeditada el 1965 en versió catalana.

Primer Saló de Fotografies de Càmping i Primer Campament Infantil.

Primera Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, a Martorell.

Una expedició francesa, dirigida per Maurice Herzog, assoleix el primer "vuit mil": l'Annapurna (8.075 m), a l'Himalaia.

1951

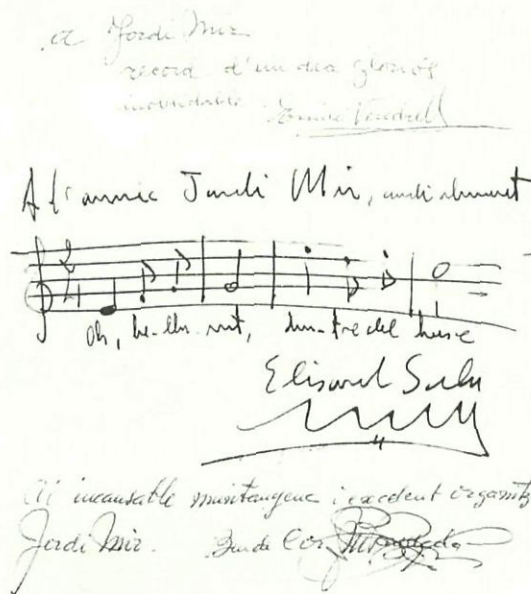
Celebració del II Congreso Nacional de Montañismo, a Barcelona.

Inauguració del refugi de la Font del Faig.

Emissions radiofòniques de tema excursionista:

Una tradicional festivitats muntanyenca, l'Aplec del Matagalls que, des de l'any 1950 reuneix milers d'excursionistes en honor de Sant Antoni Maria Claret i de Jacint Verdaguer. Amb motiu de l'aplec anual han estat construïdes vint-i-tres fonts (Foto Jordi Mir)

La germanor excursionista es manifesta en tota ocasió, com en l'homenatge que fou tributat al poeta Joan Maragall, el 1961, al Santuari de Núria. Del programa del dit homenatge ens plau recollir les dedicatòries de prestigioses personalitats a l'amic Jordi Mir, sempre sensible a totes les manifestacions culturals de la nostra terra.

"Excursionismo" i "Canigó".

Creu monumental al cim de l'Aneto, en commemoració del 75è. Aniversari del Centre Excursionista de Catalunya.

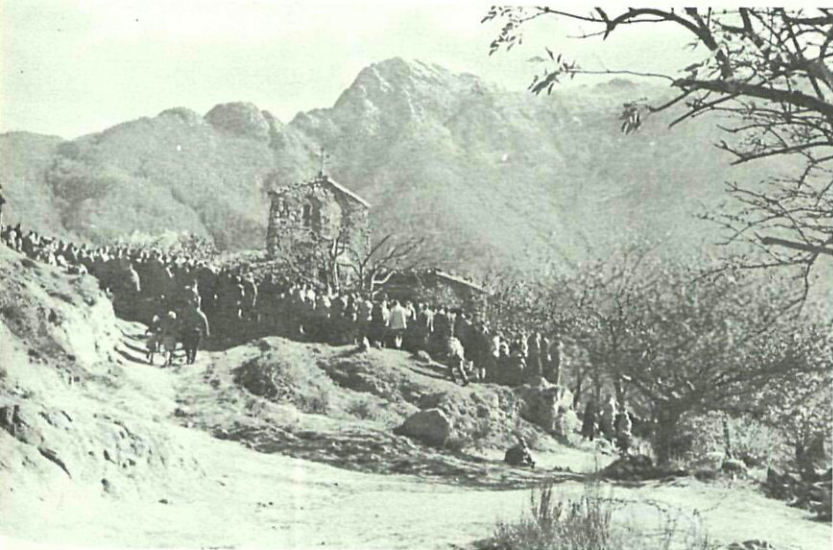
Primer Saló Internacional de Càmping.

Primer curs d'iniciació a l'esquí de muntanya i pràctiques per a la construcció d'un igloo, el qual es féu al Coll de Pal, el 1957, i a la Molina, el 1958.

El Foment Excursionista de Barcelona inicia la publicació de la revista "**Cumbres**".

Primer **Aplec del Matagalls**, en homenat-

Cada any —de primer sempre a Sant Marçal i després en forma itinerant— els excursionistes de Catalunya s'apleguen en una celebració litúrgica, la Missa dels Muntanyencs, en memòria dels qui perderen la vida en accident de muntanya (Foto Jordi Mir)

ge a Sant Antoni M. Claret i a Jacint Verdaguer, acte que ha quedat fermament arrelat al calendari excursionista.

S'inicia la publicació de cartes itineràries dels Pirineus, amb les de la Maladeta, Caldes de Boí, i les riberes de Sant Nicolau i Espot.

Mor Jeroni Martorell, president, entre el 1904 i el 1913, de la Secció d'Arquitectura del C. E. de C. i ànima de moltes activitats socials.

Francesc Maspons i Anglasesell publica **Records d'excursió**.

1952

Neix un nou grup espeleològic: l'**E.R.E. Equip de Recerques Espeleològiques**, de l'Agrupació Excursionista Catalunya, que anys més endavant s'integraria dins el Centre Excursionista de Catalunya com a sub-secció de Ciències. Es constitueix com l'únic equip d'Espanya catalogat com a constituït per espeleòlegs subaquàtics.

Primera Combinada Internacional d'Esquí, principal prova de la U.E.C.

Primera missa celebrada al cim del Cavall Bernat de Montserrat.

Publicació d'un opuscle en homenatge dels excursionistes a mossèn Jacint Verdaguer, en el 50è. Aniversari de la seva mort. L'acte col·lectiu previst a Vilajoana no es va poder celebrar.

Maurice Herzog publica el seu llibre "**Annapura, primer 8.000**".

1953

Editorial Nova Terra publica el cançoner **A flor de llavi**.

Constitució del Comitè Nacional de Càmping. La catalana Maria Canals i Frau és la segona dona del món que arriba al cim de l'Aconcagua (7.035 m), als Andes.

Exposició del llibre de Muntanya al Club Muntanyenc Barcelonès, la qual reuneix 857 títols.

Cançons de Camí enllà, d'Elisard Sala, editat per l'Arxiu Bibliogràfic Excursionista de la U.E.C.

Editorial Barcino publica **Excursions i sojorns de Jacint Verdaguer a les contrades pirinenques**, de Josep M. de Casacuberta.

El dia 29 de maig, Edmund Hillary i el sherpa Tensing coronen el cim de l'Everest (8.840 m), a l'Himalaia, la muntanya més alta del món.

Expedició alemanya al Nanga Parbat (8.115 metres), a l'Himalaia. Hermann Bühl, en solitari, arriba al cim.

1954

Elisard Sala crea el Grup de Cantaires de la U.E.C.

"L'excursionisme català no té un fi marcadament esportiu, amb ribets científics, com el traçat per la majoria de Clubs Alpins, ni propòsits exclusivament científics, artístics o arqueològics. En el nostre excursionisme, sense demerèixer ni desatendre per a res els expressats fins, hi batega bon xic més: hi batega l'esperit patriòtic, l'anhel de deixonament de la nostra terra, fent d'agulló o desperta ferro intel·lectual de les nostres comarques, propagant coneixements útils per a fer verament pràctic el resultat de sos treballs, el ressorgiment oblidat o desconegut de les bel·leses naturals i artístiques del nostre terra, l'enlairament de nostres vells costums i consuetuds dignes d'estima, el reviscolament de nostra araconada ciència i literatura popular, el coneixement de les nostres valls i muntanyes per a la reconstitució ordenada i seriosa de les nostres antigues comarques naturals i històriques. Aital excursionisme és, doncs, ben bé nostre." Cèsar August Torras (1907)

Creació de la Secció d'Esquí del C. E. de C. (Club d'Esquí de Catalunya).

Entronització d'una imatge de la Verge de Montserrat, beneïda prèviament per l'Abat Escarré, a la cova Falconera de Garraf, per homes-peixos de l'E.R.E.

L'E.R.E. i el G.E.S. exploren, junts, la cova menorquina de Na Polida.

Expedició italiana al K2 (8.591 m), a l'Himalaia, el segon cim del món.

Expedició austríaca al Cho-Oyu (8.154 m), a l'Himalaia.

Publicació de "The Conquest of Everest", de sir John Hunt.

Apareix "La Conquista de la Montaña", d'Agustí Jolis, documentat reportatge de les ascensions més importants de la història del muntanyisme.

1955

Creació de Subdelegacions de la Federació Catalana de Muntanyisme a Manresa i a Taragona.

Aparició de la revista "Cordada".

Mor mossèn Antoni Batlle i Mestre, propulsor de l'escoltisme catòlic a la postguerra. El seu enterrament, a Barcelona, és una autèntica manifestació popular.

El C. E. de C. Bages erigeix una creu monumental al cim del Pedraforca.

Inauguració dels refugis del Rebot, de la U.E.C., i del Cap de Rec, de la Federació Catalana de Muntanyisme.

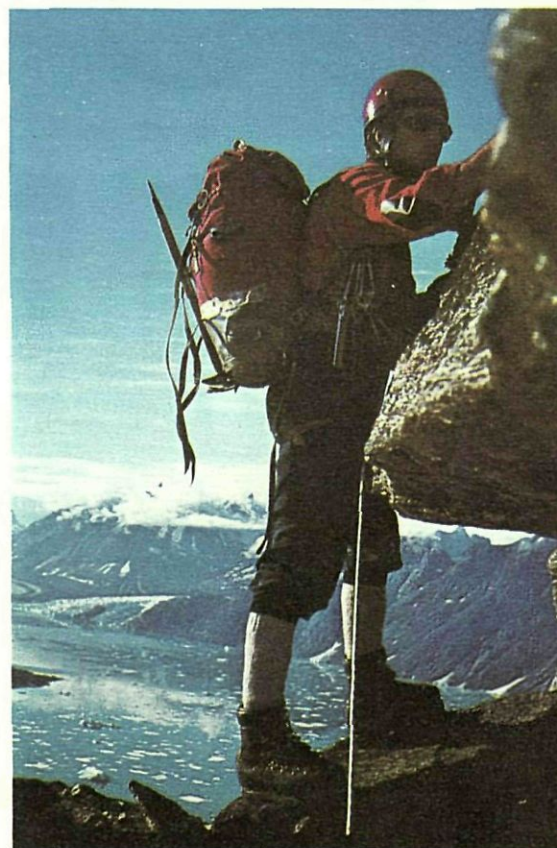
Noces d'Or del **Centre Excursionista de la Comarca de Bages**.

Expedició francesa al Makalu (8.480 m), a l'Himalaia.

Expedició britànica de sir Charles Evans, al Kenchenjunga (8.585 m) tercer cim del Món.

1956

Mor a l'Agulla Santé, al massís d'Ossau, Ignasi Capeta i Busquets, de vint-i-quatre anys, vice-president del G.A.M., i un dels millors escaladors de Catalunya, que s'estimava dotat d'unes condicions excepcionals. Uns mesos abans, durant la travessia d'esquí Núria-la Molina havia mort Jordi Prats, també del G.A.M., que tenia trenta anys, i era igualment

Campament-vivac durant la primera Ascensió Absoluta a l'Arresta N. de l'Ullimani (6.480 m), als Andes de Bolívia (Centre Excursionista de la Comarca de Bages, 1969)

Operació Groenlàndia 72 del Centre Excursionista de la Comarca de Bages. El fiord de Semiligag, en plena ascensió a l'Agulla de la Gelera de 1.280 m.

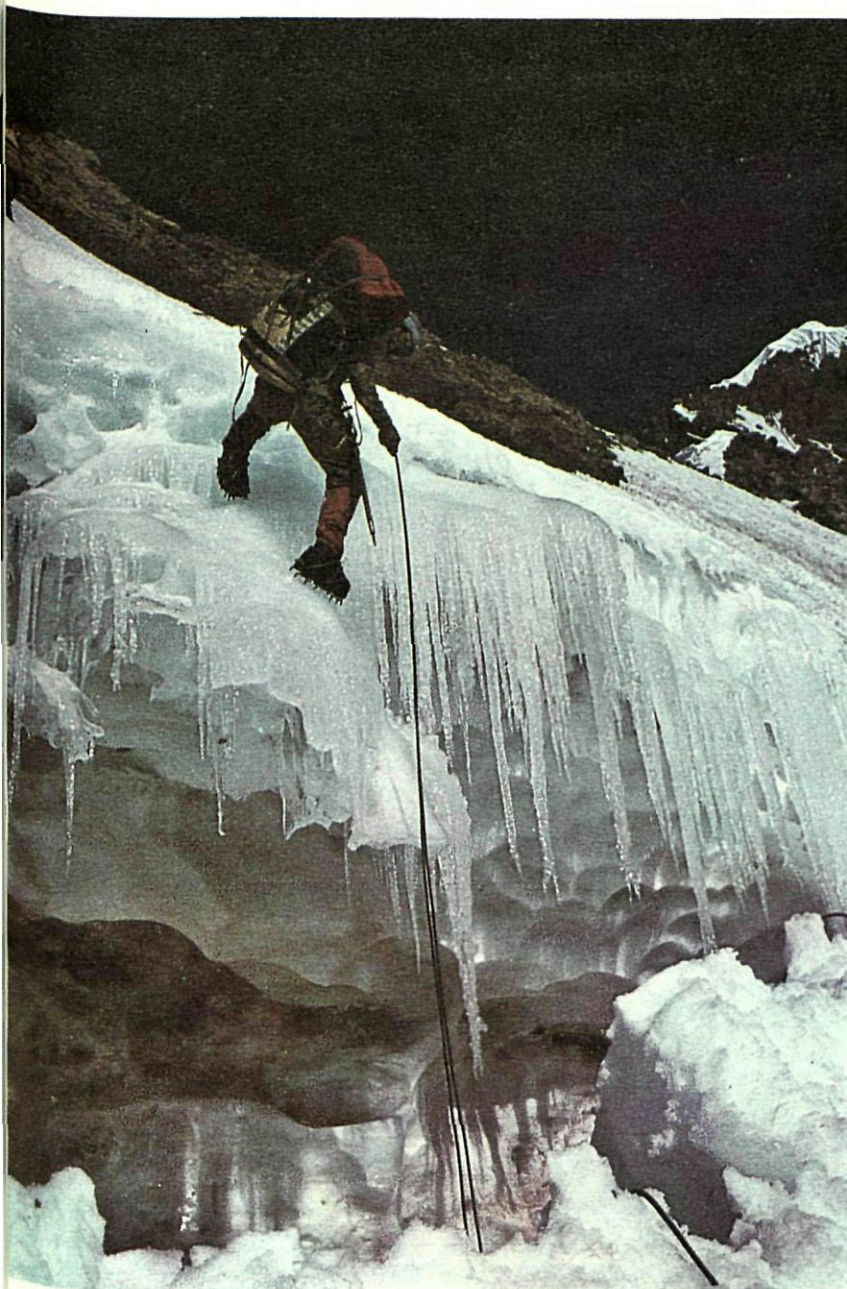
un alpinista destacadíssim.

La U.E.C. amb motiu del seu XXVè. Aniversari, organitza el Campament Internacional d'Alta Muntanya a l'Estany Llong, on s'installeu 253 tendes. Pel mateix motiu edita el cançoner **Cançons de mar i muntanya**.

Al cim del Cavall Bernat de Montserrat és entronitzada una imatge de la Verge, feta d'alumini, procedent de donacions de tots els excursionistes de Catalunya.

Mor Josep Puig i Cadafalch, element directiu del C. E. de C. i ex-President de la Mancomunitat de Catalunya.

Descens en rappels des del cim de l'Illici, en el curs de l'Expedició del Centre Excursionista de la Comarca de Bages a Bolívia, el 1969. La fragilitat de les agulles de glaç obliga a extreure la prudència dels expedicionaris. L'esclatxa traïdora pot aparèixer a qualsevol moment.

La U.E.C. inicia l'organització de competicions d'esquí amb participació d'equips procedents de diversos països. Neixen així les Curses Combinades Internacionals que a partir de l'any 1963 quedaren incloses al Calendari Oficial de la Federació Internacional d'Esquí.

Inauguració del refugi de la U.E.C. als Ports de Beselit.

Fundació del Centre Excursionista de Lleida.

Creu en honor de mossèn Batlle al cim de Castellsapera.

Refugi de Navà, alçat pel Consell General

d'Excursions de les Congregacions.

Expedició japonesa al Manaslu (8.100 m).

Expedició suïssa al Lhotsé I (8.515 m).

1957

L'Agrupació Excursionista Catalunya publica "AEC", circular bilingüe.

Josep Manuel Anglada i Francesc Guillaumon, del G.A.M. del Club Muntanyenc Barcelonès, realitzen diverses ascensions als Dolomites, començant així una nova etapa a la història de l'escalada a casa nostra. Realitzen la primera nacional al Gran Cim del Lavaredo, cara nord, i altres cims.

En recordança a Domènec Tormos, mort el 1956, al llac de Marboré, el Foment Excursionista de Barcelona organitza una **Missa dels muntanyencs** a l'ermita de Sant Marçal del Montseny, a la memòria dels excursionistes traspassats en accident de muntanya. Aquesta missa anual, ara itinerant, ha entrat ja al calendari de tots els excursionistes.

Mor mossèn Jaume Oliveras, gran alpinista.

El grup espeleològic del Club Muntanyenc Barcelonès explora la cova Cullolvera en una extensió de quatre quilòmetres, on descobreix pintures rupestres, un riu subterrani i una sala de 150 a 200 metres de diàmetre i 100 d'alçària. El 1958 la mateixa entitat amplia l'expedició a sis quilòmetres. Les exploracions a aquesta cova per part del C.M.B. prossegueixen el 1963 i enllesteixen la topografia total de la cavitat.

Organització de la Coral Catalunya de l'Agrupació Excursionista Catalunya.

Inauguració del refugi dels estanys de la Pera i del de Salòria, de la Federació Catalana de Muntanya.

Primer campament de Sant Bernat de Menthon organitzat per la U.E.C.

Comença les seves activitats l'**Arxiu Bibliogràfic de l'Excursionista**, de la U.E.C., sens dubte la secció de més prestigi intel·lectual de l'entitat.

1958

Francesc Vicens publica **Avencs i coves**.

Amb motiu de l'Aplec del Matagalls, és inaugurada la Font Claret, dedicada a Sant Antoni M. Claret, primera de les vint-i-tres fonts

construïdes o restaurades des d'aquell any.

La Secció de Muntanya de La España Industrial posa el primer **Pessebre dels Muntanyencs** a les Agudes, costum continuat després per diferents entitats.

Disset cordades de membres del Club Excursionista de Gràcia escalen el Pedraforca per disset vies diferents, amb motiu del XVIIIè. aniversari del G.E.D.E. del club gracienc.

L'Associació Excursionista de Reus publica **Miscel·lània Muntanyenca**.

Inauguració del refugi-bivac de Costabona de la Federació Catalana de Muntanya.

Segon campament de Sant Bernat, a Caldes de Montbui, amb 277 tendes i 1.500 excursionistes.

Expedició espeleològica a Ojo Guareña.

Homenatge a Artur Osana, al castell de Montsoriu, i a Raymond d'Espuy, al massís de Cortiella, al Pirineu Central.

S'inicia la publicació, en fascicles, de la important **Geografia de Catalunya**, d'Editorial Aedos, dirigida per Lluís Solé i Sabarís.

1959

Primer Rally d'Esquí d'Alta Muntanya.

Josep M. Guilera publica **Excursions pels Pirineus**.

Joaquim Santasusagna publica **Definició de l'excursionisme**.

Josep Romeu publica una antologia titulada **Llibre de la Muntanya**.

Acampada del Regne de València.

"**Senderos**", portaveu de la U.E.C.

El Club Excursionista de Gràcia reprèn la seva circular bilingüe.

El G.E.S. del Club Muntanyenc inicia l'estudi i la catalogació de totes les cavitats subterrànies de la província de Barcelona. Fou creada una Comissió de Cadastre Espeleològic de Barcelona. El primer volum apareix el 1963.

Inauguració del nou refugi del C. E. de C., a Ull de Ter i del de Coma de Vaca de la Federació Catalana de Muntanya.

Organitzada per la Comissió Excursionista Pro-Museu Pirenaic té lloc la important exposició "Pirineos", a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

Primer Rally d'Alta Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya, celebrat a Ull de Ter.

Roure de Santa Maria, al Montnegre, de colossals dimensions. Observeu la mida relativa de les persones situades al seu peu.

1960

Creació de la **Federació Valenciana de Muntanyisme**.

Inauguració del refugi del Besíberri, de la Federació Catalana de Muntanyisme, primer a Catalunya de característiques alpines.

Les entitats excursionistes de Sabadell col·loquen una taula d'orientació topogràfica al cim de la Mola, de Sant Llorenç del Munt.

"**Riscos**", revista d'excursionisme valenciana.

Circular dels socis de l'Agrupació Excursionista Pedraforca.

Josep M. Guilera publica la interessant **Una història d'Andorra**.

Xavier Illa i Jordi Riera escalen el Damavand (5.671 m).

El G.E.S. i el C.R.I.S. exploren el riu subte-

"L'amor a la Natura ha estat un element fidel i sagrat del sentiment humà. El culte de la Natura porta en si tal sentiment de la presència i el poder d'un gran esperit, com cap sol raonament és capaç d'induir o de rebatre, i arreu on el culte de la Natura és innocentment practicat, esdevé el canal d'unes certes sagrades veritats que per cap altre mitjà no poden ésser comunicades."
John Ruskin

Fageda a Vallmanya (Canigó)
(Foto Ramon Pujol)

rrani de la Falconera (Garraf) arribant per primera vegada a 190 metres de recorregut horitzontal dins el sífo, un veritable rècord en recorreguts de cavitats inundades.

El Grup d'Alta Muntanya del Club Muntanyenc Barcelonès realitza una sèrie d'ascensions a l'Olimp grec i la punta Dipsisülü de la Piràmide de Demirkazit, a Turquia, així com la seralada de l'Elbruz, de Pèrsia, on aconseguiren dos pics de més de 5.000 metres.

El mateix grup inaugura l'aixopluc de la Balma de les Pruneres, a Montserrat.

L'Associació Excursionista de Reus publica una tercera edició de **Les Muntanyes de Prades, el Montsant i Serra La Llena**, de J. Iglésies i J. Santasusagna, completada per R. Amigó.

Itineraris pel Berguedà, Ripollès i Garrotxa, de la V.E.C.

El Centre Excursionista de Vic inaugura la reconstrucció, feta amb prestació personal, de

l'ermita de Sant Feliu de Sabessona.

Expedició al Dhaolagiri (Dhawalgiri) (8.222 m), a l'Himalaia.

1961

Inauguració del nou refugi de la F.C.M. de la Font del Faig o de Sant Jordi, sota el Coll del Pendis.

Primera expedició als Andes del Perú (Josep Manuel Amglada, Jordi Pons i F. Guillaumon del G.M.B.). S'hi aconseguiren 37 cims verges, vuit dels quals quedaren batejats amb els noms Nevado Sant Jeroni (5.100 m), Nevado Catalunya (5.270 m), Nevado Sant Llorenç (5.050 m), Nevado Montserrat (5.435 m), Nevado Barcelona (5.430 metres), Nevado Pedraforca (5.200 metres), Nevado Gaudí (5.260 metres), i Nevado Matagalls (5.230 m). També altres accidents inferiors reberen noms de la nostra terra: el Glaciari Sant Maurici, el Glaciari Pirineus, el Glaciari Montsec, el Coll dels Catalans, l'Estany Llong, l'Estany de Banyoles, el Llac Negre, etcètera.

Sorgeix un nou grup espeleològic que en poc temps se situa en lloc sobresortint especialment en el camp científic: el **C. E. Badalona**.

Inauguració del refugi Vicenç Barbé, de la F.C.M. a la regió d'Aguilles de Montserrat.

Primers **Jocs Florals de Muntanya**, de l'Agrupació Excursionista Icària, els quals han anat celebrant-se anualment.

El **Club Esquí Puigmal** realitza una campanya espeleològica a la província de Terol, que dona lloc a importants descobertes prehistòriques.

El C. E. de C. publica la important guia **Pallars-Aran**, de Jolis-Simó, en versions catalana, castellana i francesa.

1962

La Roda, revista d'escoltisme.

Visions geogràfiques de Catalunya, per Pau Vila, Editorial Barcino.

Mossèn Jaume Oliveres. L'home preservat dels llamps de l'Aneto, per Josep Iglésies.

Més de 5.000 assistents a l'Aplec del Matagalls.

"El dia no podia ésser més hermós i la vista descobria encisada un esplendent panorama. L'anguniós camí d'ahir vespre se'ns presenta transformat en delitosa boscuria de faigs, roures i alzines, que amorosament vesteixen de verdor la falda de la muntanya fins als més fondos recessos. A sol ixent, on s'alcen atrevidament les parets del santuari sobre vertical timba, s'abisma la mirada en la immensitat de l'espai des de la mar blavosa fins al cim del Pirineu."
Ramon Arabia i Solanes
(1882)

Dos paisatges amb riquesa arbòria: Boldis i les comes d'Esterri d'Àneu a Unarre, al Pallars (Fotos Tous)

Concentració de cantaires excursionistes a Montserrat.

La U.E.C. organitza la Primera permanència de vacances per a infants al refugi del Rebost.

Homenatge dels excursionistes a Joan Maragall amb actes a Montgrony i a Núria.

El G.E.S. del Club Muntanyenc Barcelonès realitza una expedició a les Illes Canàries, on explora diferents coves, pous i esclatxes, amb gran profit científic.

Se celebra l'acte litúrgic d'un matrimoni al cim del Cavall Bernat, de Montserrat.

1963

Creació de la **Federació Catalana de Muntanyisme**, presidida per E. Padrós de Palacios.

Expedició Barcelona als Andes del Perú. Escalada del Siula Grande (6.386 m).

Norbert Font i Sagué (L'introduïdor de l'espeleologia a Catalunya), per J. Iglésies.

Vicent Altava publica, a Castelló de la Plana, el llibre **Excursionisme i alimentació**.

Comença les seves activitats el grup d'espeleologia **S.I.R.E.** de la U.E.C. de Sants, que assoleix la fondària de 100 metres verticals a Vilanova de Meià (Lleida).

Primera Convenció d'Escaladors Catalans a Montserrat.

Apareix el primer fascicle de les **Rutes Amagades de Mallorca**, important obra d'investigació i divulgació de temes geogràfics de les Illes.

Exploració de la cova Moiruelegorreta del massís de Corbea (Àlaba) pel Club Muntanyenc Barcelonès. Recorren 9 km 300 metres per l'interior.

Inauguració del refugi Musté-Recasens de la Secció Excursionista del Centre de Lectura de Reus a Mont-ral.

Homenatge dels excursionistes a Francesc Maspons i Anglasesell, amb motiu del seu 90è aniversari.

1964

Editorial Dalmau inicia la publicació de la monumental **Enciclopèdia de l'Excursionisme**, en la qual Josep Iglésies la història de l'excursionisme català (dos volums, 1964-1965).

*L'excursionista en sap força
coses, del regne de les
plantes, i arriba a fer amb
elles una estreta i cordial
coneixença. I si, a més,
gandeix d'un esperit artístic
i creatiu, és possible d'obtenir
resultats esplendents.
És el cas de Ramon Pujol
i Alsina, gran muntanyenc i
un gran artista, que té
catalogades –i dibuixades– la
gairebé totalitat de les nostres
muntanyes. Els seus rams
tenen un captivador aire
primitiu, que no revela les
moltíssimes hores de treball
emprades, durant anys,
a assolir aquesta senzilla
captivadora.*

Josep Iglésies publica **Els primers excursionistes**.

Josep Manuel Anglada i Jordi Pons escalen la paret nord de l'Eiger.

James R. Ullman publica "The age of Mountaineering".

1965

Primer certamen literari de l'Associació Excursionista de Reus. Homenatge a Josep Prunera.

Josep Iglésies publica **Lluís Estasen**.

Eric Shipton publica "The Mountain's conquest".

Apareix **Unitat històrica del Pirineu**, de Josep M. Guilera.

1966

Els paisatges i els pobles valencians, per Emili Beüt.

La Federació Catalana de Muntanyisme presidida per F. Martínez Massó, inicia la publicació de la revista **Vèrtex**, que passa a publicar-se en català, íntegrament, a partir del 1970.

Els cent primers mapes del Principat de Catalunya, per mossèn Ignasi Colomer (Arxiu Bibliogràfic Excursionista de la U.E.C.).

Comença la publicació de l'obra monumental **Els castells catalans**, dirigida per Pere Català i editada per Rafael Dalmau.

Campament Atlas 66, amb motiu del 90è. Aniversari del Centre Excursionista de Catalunya.

Mor Francesc de P. Maspons i Anglasesell, patriota, jurista i excursionista exemplar.

1967

Montserrat, pedres i homes, amb textos de Jordi Sarsanedas i fotografies d'A. Basté i P. Ferrer.

Cançoner de muntanya, editat pel C. E. de C. **L'excursionisme**, de Josep Girona, editat per Bruguera.

Primera Festa de la Cançó de Muntanya.

1968

Centenari de la naixença de Pompeu Fa-

bra. Davant la seva tomba, a Prada del Conflent, s'encén una Flama, símbol de la llengua, que és portada a peu pels excursionistes, fins a Montserrat. Els Centres i entitats excursionistes de Catalunya lliuren a la Mare de Déu de Montserrat la **Llànčia de la Llengua Catalana** que serva la flama encesa a la tomba de Pompeu Fabra, portada a peu pels excursionistes de les terres catalanes de França a Montserrat. A la llànčia, hom llegeix: *Flama de la llengua catalana, L'encengué la fe. La portà l'esforç. La manté la voluntat d'un poble.* Cada any, una entitat diferent organitza els actes de renovació d'aquella Flama, que se celebren el diumenge més proper a la data de naixença del Mestre.

Els escaladors del G.A.M. de Sant Cugat inicien l'escalada metòdica de totes les agulles de Montserrat, tasca acomplerta al final del 1972.

Mor el Pare Abat de Montserrat, Aureli M. Escarré.

Ramon Canals i Guilera baixa, amb un raí, vuit-cents quilòmetres aigües avall de l'Ebre.

1969

Expedició Manresana del C. E. de C. Bages als Andes Bolivians,

Expedició del Club Muntanyec a l'Hindukush, assolint el cim de l'Istor-O-Nal (7.398 metres), màxima altitud catalana d'aleshores.

Primera cursa d'esquí de fons, a Sant Joan de l'Erm.

Primera **Festa de l'Arbre de Muntanya**.

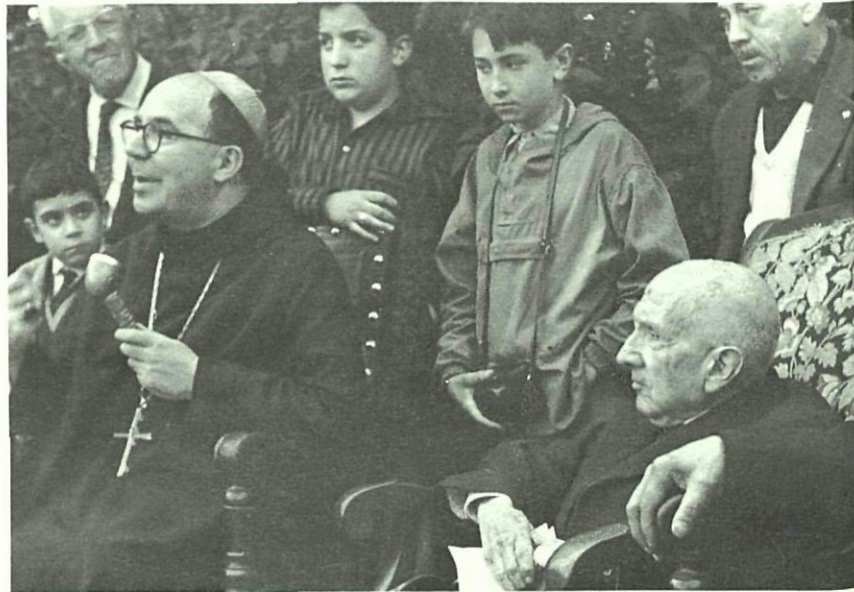
Comença a publicar-se la **Gran Enciclopèdia Catalana**, que dedica una especial atenció als aspectes geogràfics del Països Catalans.

La Federació Catalana de Muntanyisme publica **Juli Soler i Santaló**, de Josep Iglésies, premi Sant Bernat 1969.

1970

Mort d'Eduard Fontserè, meteoròleg, a cent anys d'edat. Havia estat president de la Secció de Geografia i Geologia del C. E. de C. i vice-president de l'entitat.

Mort d'Elisard Sala, director de l'Orfeó de Sants i autor de més de 400 cançons de mun-

Pompeu Fabra, l'any 1909. L'eminent filòleg fou un gran excursionista i consta la seva alta de soci del Centre Excursionista de Catalunya el dia 1 d'octubre de 1891.

Presidits per l'Abat Escarré, els excursionistes tributaren un homenatge a Francesc Maspons i Anglasesell, amb motiu del 90è. aniversari d'aquest gran excursionista. L'acte, celebrat a la seva casa Pairal, a Bigues, fou el reconeixement públic de l'extraordinària dedicació de Maspons i Anglasesell, destacat jurista -fou President de l'Acadèmia de Jurisprudència-, a l'excursionisme, com a practicant i com a directiu, durant molts anys.

tanya.

Expedició valenciana a Groenlàndia.

Expedició del C. E. de C. Bages al Gran Atlas (Marroc).

Expedició del Club Alpí (C. E. de C.) a la Patagònia Aistral.

La revista **Muntanya**, del C. E. de C., inicia una nova etapa, redactada en català.

Mort de Josep M. Guilera.

1971

El Club Excursionista de Gràcia organitza per primera vegada la **Setmana del Llibre i el Disc de muntanya**.

Operació Kènia 71 del Club Muntanyenc Barcelonès.

Creació de la Comissió de Mètodes d'Assegurança de la U.I.A. (Unió Internacional d'Associacions d'Alpinisme).

Expedició espeleo-arqueològica Atlas 71 organitzada per membres de l'Equip de Recerques Espeleològiques del C. E. de C.

Operació Orient Mitjà 71 del C. E. de C. Bages.

Apareix **Tres escoles d'escalada: Sant Llorenç del Munt, el Sot del Bac, els Mollons**, editat per l'Arxiu Bibliogràfic Excursionista, de la U.E.C.

1972

Mort de Félix Duran i Canyameres, president i impulsor de la Secció de Ciències i Arts del C. E. de C., director de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

Primer curs per a Monitors de Jovent al C. E. de C., organitzat pel Comitè de Jovent de la Federació.

Operació Groenlàndia 72 del C. E. de C. Bages.

El Club Excursionista de Gràcia commemora el seu cinquantenari amb una expedició a l'Alpamayo (5.975 m), fastuosa piràmide de gel del Perú.

Primer curs de Monitors de Jovent de la U.E.C. Primeres Jornades de Medicina de Muntanya.

La U.E.C. publica l'important treball **Temes de medicina de muntanya**, i la **Guia Itinerà-**

ria dels Ports.

És inaugurada a Montserrat la Zona d'Assaigs de caigudes i de mètodes d'assegurança en roca.

Expedició de la U.E.C. a l'Hoggar.

12 de novembre de 1972. El Club Muntanyenc de Sant Cugat culmina l'Operació Montserrat: escalada de la totalitat de les agulles del massís (ha durat cinc anys).

Expedició Atlas-Sàhara del Club Excursionista de Gràcia i el Centre Excursionista Piri-nenc.

Expedició a Groenlàndia del Club Muntanyenc.

Expedició al Kurdistan (U.E.C. i C. E. de C.)

La U.E.C. estrena nou local a la Granvia, prop de la plaça Universitat.

Expedició espeleològica a l'Alta Conca de l'Amazonas (Grup d'Exploracions Subterrànies del Club Muntanyenc).

Els expedicionaris manresans del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, comandats per J. M. Monfort, assoleixen el cim del Tirich Mir (7.707 m), al massís pakistanès de l'Hindu Kush. Prèviament, bategen un altre cim del mateix massís, escalat per primera vegada, amb el nom de Manresa Zem.

És escalat l'Uhuri Peak (6.010 m), punt més alt del massís del Kilimandjaro, per una cordada comandada per López de Ceballos.

Una expedició del Centre Excursionista de València assoleix el cim de l'Aconcagua (7.035 metres), als Andes argentins, per la difícilíssima cara sud.

És constituït a la Federació Catalana de Muntanyisme, el **Comitè de Senders de Gran Recorregut**, per a la creació, la senyalització i la conservació d'itineraris excursionistes aprofitant camins de muntanya ja existents.

Al Col·legi de Metges, se celebra el "Procés a l'excursionisme", organitzat com a cloenda dels actes del cinquantenari de l'A. E. de Gràcia, amb la col·laboració del Grup d'Advocats Joves del Col·legi d'Advocats.

El Centre Excursionista de Catalunya realitza una campanya per a la defensa de la natu-

ralesa, editant un cartell que reproduïx una bella panoràmica dels plans de Boavi, i que diu: *No destruïm l'encís del paisatge amb les nostres deixalles.*

1974

Una disposició legal sobre acampades i excursions, limitativa, ocasiona manifestacions públiques de disconformitat.

Expedició a Kènia del C. E. de C. Bages.

L'Expedició del Club Muntanyenc assoleix el cim verge de l'Annapurna oriental. (8.026 metres), rècord d'alçària de l'alpinisme català. Formaven la històrica expedició: Josep Manuel Anglada, Jordi Pons, Emili Civis, Manuel Martín, Enric Benavente, Xavier P. Gil, Eduard Blanchard, Marià Anglada i Antoni Villena.

Exploració de la cova Arañonera per l'E.R.E. del C. E. de C. i el G.I.E. del Club Excursionista de Gràcia.

Operació Kirenya 74 a l'Àfrica Quatorial, per escaladors de la Unió Excursionista de Catalunya.

Diàfora publica el primer **Atlas Universal** en català i l'**Atlas de Catalunya**.

Mor Agustí Duran i Sanpere.

Es creen, tant a la Federació com al C. E. de C., sengles comissions del Centenari, encarregades de promoure i de coordinar actes amb motiu del Centenari de l'Excursionisme Català.

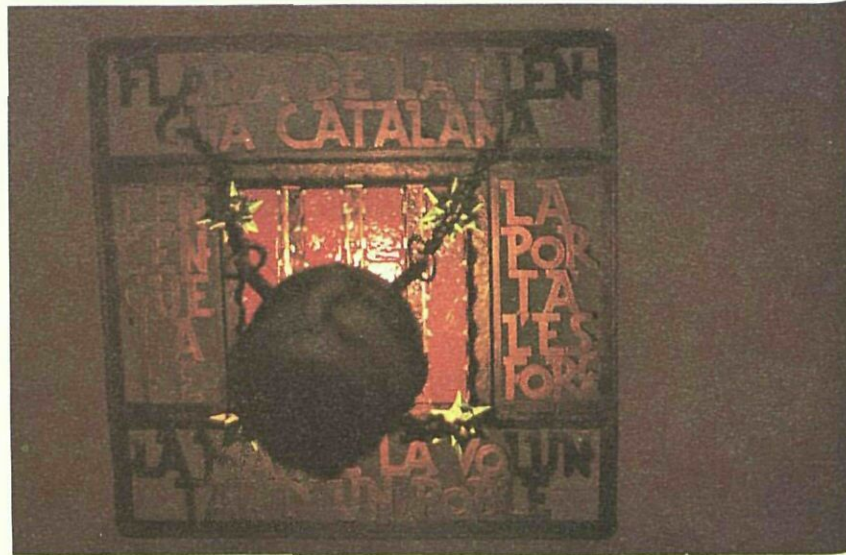
1975

El C.E. de C. anuncia els actes commemoratius del **Centenari de l'Excursionisme Català: 1876/1976**.

Montserrat Jou, de Manresa (C. E. de C. Bages), és la primera noia catalana que supera els set mil metres (Hindu Kush, 7.250 m).

La U.E.C. emprèn la publicació en català del seu butlletí **Excursionisme**.

Sumant-se als actes commemoratius dels 500 anys del primer llibre imprès en català, Diàfora anuncia l'edició en facsimil de l'**Atlas Català**, de Cresques Abraham, relitzat l'any 1375 i que fou, per tant, el primer atlas del món.

Les entitats excursionistes s'adhereixen, majoritàriament, a la convocatòria del **Congrés de Cultura Catalana**.

S'inicien –al "Correu del Dijous" d."El Correo Català" i al programa "Parlem-ne" de Radio Peninsular de Barcelona– uns espais dedicats a l'excursionisme.

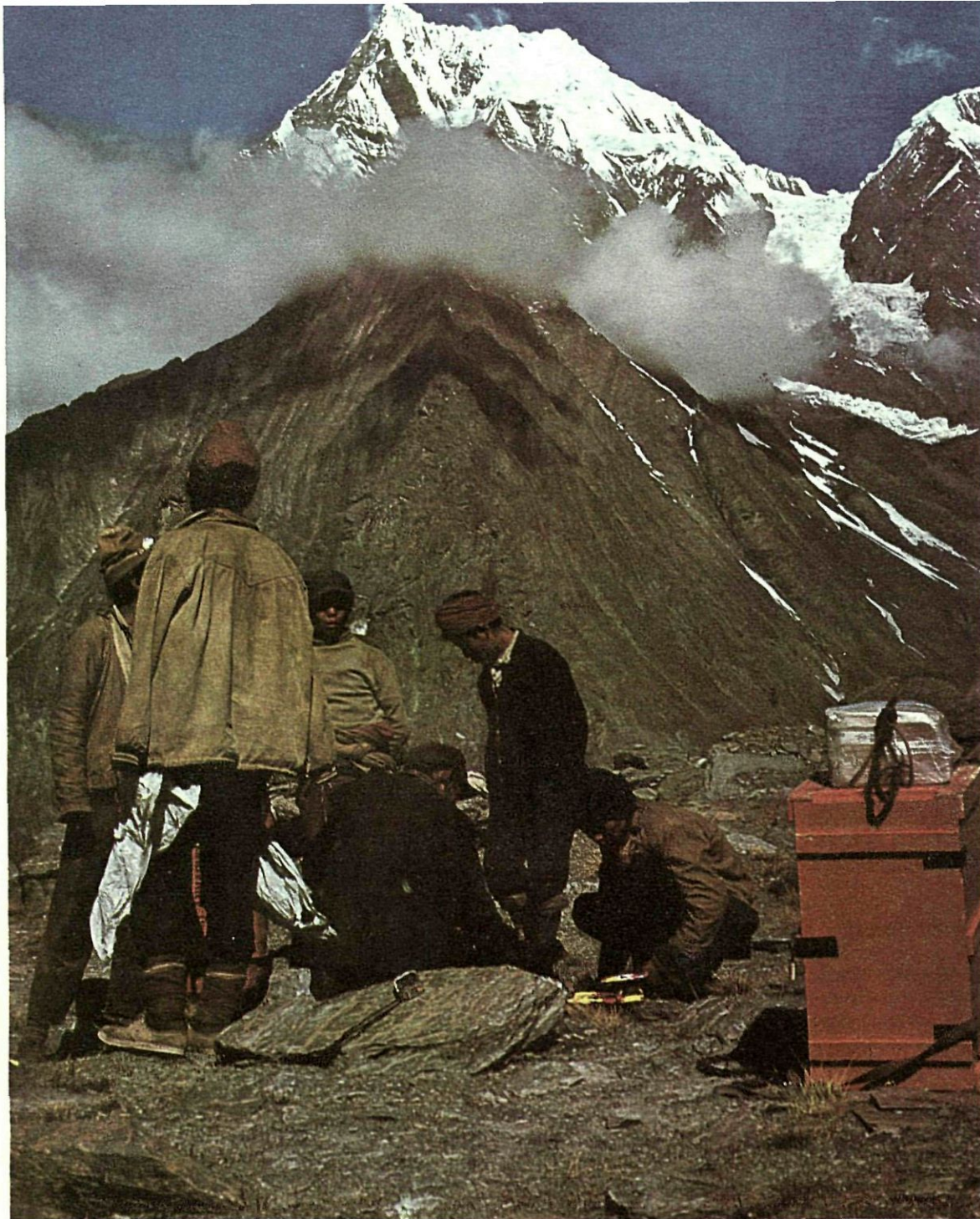
La Federació Catalana de Muntanyisme compta amb 114 societats adherides amb 34.800 associats.

Una japonesa és la primera dona que puja al cim de l'Everest (8.840 m).

El Centre Excursionista Empordanès, de Figueres, publica **Guia del romànic de l'Alt Empordà**, de Sebastià Delclòs.

L'activitat social de les nostres entitats excursionistes és intensa. Són realitzats campaments (tant d'estiu com d'hivern); curssets de tota mena, com els que prodigà Agustí Duran i Sanpere, científic i excursionista, a qui veiem, a la fotografia central, a Cervera; actes culturals, com la renovació de la Flama de la Llengua Catalana encesa amb motiu de l'any Fabra, o estimables publicacions, com les revistes Muntanya, Vèrtex, Cordada, Excursionisme, etcètera. Són notables les Memòries i els Butlletins dels primers temps, els Àlbums i les publicacions monogràfiques del Centre Excursionista de Catalunya, de la Unió Excursionista de Catalunya, del Centre de Lectura de Reus i de moltes altres entitats

El dia 29 d'abril de 1974 l'expedició del Grup d'Alta Muntanya del Club Muntanyenc Barcelonès formada per Joan Manuel Anglada, Jordi Pons, Manuel Martín, Emili Civis, Enric Benavente, Xavier P. Gil, Eduard Blanchard, Marià Anglada i Antoni Villena, assolí el cim oriental de l'Annapurna (8.026 m). Es la màxima alçada aconseguida per muntanyencs catalans i el fruit d'una ja llarga experiència. (La foto de J. M. Anglada ens mostra una panoràmica i l'equip de sherpes que acompanyaren l'expedició catalana)

L'EXCURSIONISME ESPORTIU

L'EXCURSIONISME ESPORTIU

Josep M. Sala i Albareda

ELS corrents romàntics que impulsaren l'afició al coneixement de la història i les característiques del propi país, són els que d'una manera decisiva ajudaren a manifestar-ne el desig de conèixer la muntanya i assolir-la, vençant els temors acestrals que sempre havia inspirat.

L'esperit del Romanticisme i els Clubs Alpins

A tot Europa, avançat el segle XIX, i superades ja les primeres etapes d'exaltació romàntica, veiem explorar i vèncer les puntes més altes dels Alps. Sobresurten en aquesta etapa els anglesos, als qui aviat s'uneixen els italians, els alemanys, els suïssos i els francesos. Neixen llavors els primers Clubs Alpins, dedicats d'una manera gairebé exclusiva a la pràctica de l'alpinisme i a l'exploració dels massissos muntanyencs.

A Catalunya, un excursionisme científic

A casa nostra, on els corrents europeus sempre ens arriben amb un xic de retard, hem vist com el mateix procés porta al naixement de l'ACEC, Associació Catalanista d'Excursions Científiques, primera pedra de l'actual Centre Excursionista de Catalunya. Però, atesa la manca total d'entitats o organismes dedicats al cultiu seriós de les branques de la ciència, que estudiïn els diferents aspectes del país, és lògic que les naixents entitats excursionistes tinguin un marcat caire científic, i que la seva tasca en aquest sentit tingui una importància i un mèrit veritablement excepcionals.

Però paral·lelament a aquest entusiasme científic, la llavor del coneixement de la natura i, per extensió, de la muntanya per ella mateixa, sense altra finalitat que el goig pur i simple de la seva contemplació, no deixa de créixer i manifestar-se a mesura que passa el temps.

Antoni Massó: l'excursionisme com a esport

Així veiem com en el si de l'ACEC, ja el 1877, Antoni Massó declara d'una manera franca i ober-

Josep Puig i Cadafalch, retrat per Ramon Casas (Museu d'Art Modern). Destacat arquitecte modernista i investigador. Succeí Enric Prat de la Riba en la Presidència de la Mancomunitat de Catalunya.

L'actual President de la Federació Catalana de Muntanyisme Francès Martínez i Massó.

ta, que té un desig extraordinari de veure i pujar muntanyes, i que aquest excursionisme, més esportiu, és el que està cridat a la missió d'atracció de la joventut.

Ripoll-Núria, primera travessada pirinenca oficial de l'ACEC

L'esperit muntanyenc va obrint-se pas de mica en mica, i així veiem la primera excursió oficial

"Al cap d'una estona començarem a baixar per aquella gegantina rampant o talús format per les mil i mil pedres i roques tirades de l'exterior. Ell continuava lligat per la cintura amb la corda que havia baixat i que li anaven aflujant des de dalt, i jo darrera seu agafat amb una mà a la mateixa corda i fent llum de magnesi amb l'altra. Així anàvem baixant molt a poc a poc i amb gran dificultat per la gran pendent i l'estat d'equilibri de les roques que a cada pas rodolaven als nostres peus i botant les sentíem caure al fons de l'altre avenc amb un terratrèmol espantós; però el que més ens dificultava eren les soques d'arbre que, o podrides del tot, cedien al nostre pes i originaven gran resslament de pedres, o, reliscoses per la humitat, ens feien caure tot sovint. Jo no sé si els amics de dalt es feren càrrec del penós treball que llavors estàvem fent..."

Mossèn Norbert Font i Sagué, prev. (1903)

Eduard Toda, *home polifacètic, escriptor, diplomàtic, col·leccionista i excursionista notable. A la seva iniciativa es deu en gran manera la reconstrucció de Poblet. El veiem amb el P. Anselm M. Albareda, de Montserrat, al castell d'Escornalbau, reconstruït per Toda i convertit per aquest en la seva residència habitual.*

Mossèn Norbert Font i Sagué,
pare de l'espeleologia catalana.

pirinenca de l'ACEC el 1880, fent la travessada de Ripoll, per Ribes, Núria, amb ascensió al Puigmal, Coma de Vaca, Tregurà, Camprodon i Sant Joan de les Abadesses. També, el mateix any, veiem junts a Luz i Gavarnie, en una reunió de clubs alpins organitzada pel CAF, en Cèsar August Torras de l'ACEC i en Ramon Arabia de l'AEC. L'Arabia, en aquesta ocasió, puja al Midi de Bigorre i al Mont Perdut fent la travessia per Ordesa fins a Broto.

Les primeres guies itineràries

En aquestes dates comença la publicació de les primeres guies itineràries de muntanya, el llegendari Artur Osona, soci de les dues entitats germanes, si bé la publicació de les seves guies la fa sota el segell de l'AEC, fins a la fusió de les dues entitats el 1891, en què passa a fer-ho sota el patrocini del flamant Centre Excursionista de Catalunya.

Els peoners dels grans cims pirinencs

En el novell C. E. de C., sembla que es dóna inicialment més importància al caire científic de l'excursionisme, però el purament esportiu va fent el seu camí i així, el 1894, veiem efectuar-se la primera ascensió d'hivern a Núria pels socis E. Alexandre i A. Ametller, amb la natural alarma i esverament dels elements més conservadors del nostre excursionisme.

Lluís Marià Vidal, geògraf i geòleg empeltat de ferm muntanyenc, intenta, el 1893, pujar a la Pica d'Estats (3.143 m) pel cantó sud, o sigui per Catalunya, però no pot assolir el cim principal. El 1895, juntament amb altres elements del C. E. de C., entre ells C. A. Torras, B. Mitjans, V. Robert, M. Arrau i F. Bonet, puja a la Pica pel cantó francès, assolint de passada el cim de Montcolin (3.080 m).

Paral·lelament, comencen a actuar, fent de mestres a una nova generació de socis, en Bartomeu Mitjans, en Ceferí Rocafort i, sobretot, en Juli Soler i Santaló.

Divulgació de l'esperit muntanyenc

La figura d'en Juli Soler i Santaló mereix ser destacada d'una manera especial. Ingressa soci del C. E. de C. el 1897 i aviat passa a ocupar llocs directius. Recorre tot el Pirineu, des del Mediterrani fins als límits de Navarra. Moltes primeres ascensions pàtries als cims més alts dels Pirineus centrals són obra seva, ressaltant d'una manera particular la dels Posets (3.375 m), el 1907. Excursions i ascensions, moltes de gran duresa i dificultat, són ressenyades en el Butlletí i en conferències acompanyades de projeccions fotogràfi-

ques, que encenen els ànims a les noves promocions. Fruit d'aquesta activitat són les monografies de les diferents valls dels alts Pirineus d'Aragó, que veuen la llum en el Butlletí, i sobretot la **Guia de la Vall d'Aran**.

Una obra que milers de muntanyencs, tant de casa com de l'estranger, deuen a la persona d'en Juli Soler, és el xalet-refugi de la Renclusa.

La Secció d'Esports de Muntanya del Centre.

Una altra figura que cal ressaltar és la d'en C. A. Torras, que veiem figurar més d'una vegada, al llarg de molts anys, com a president del C. E. de C. Ell impulsà de gran manera la vida del centre, i és durant el seu primer període presidencial (del 1902 al 1915) que neix la Secció d'Esports de Muntanya, concretament el 1908. Aquesta, propugnada pels joves Emili Vidal i Riba, J. Baladia, M. Miret, A. Santamira, Ll. Valls, es la que d'una manera definitiva i inevitable assenyalaria la trajectòria del C. E. de C., orientat cap a una activitat vertaderament muntanyenca, sense, però, deixar el cultiu aficionat de les diferents activitats científiques relacionades amb la muntanya.

Però havia de ser en Lluís Estasen qui marqués d'una manera notable l'activitat d'alta muntanya al C. E. de C. Muntanyenc complet, abraçà totes les facetes de l'activitat a muntanya. Escalador nat, arrossegà tota una colla, que omplen les pàgines del Butlletí del 1920 al 1936, amb les ressenyes de les seves ascensions, escalades, travesies d'estiu i d'hivern, campaments d'alta muntanya i sortides als Alps.

Amb ell i els anteriorment citats, destaquen J. M. Guilera, J. Puntas, J. Rovira, A. Oliveras, J. Vila, J. M. Galilea i tants d'altres, que no paren de recórrer i explorar tots els cims i valls dels nostres Pirineus, en especial el Pallars i el massís de la Maladeta.

L'Estasen guanya el Pedraforca

La paret N. del Pedraforca, amb la seva fama

d'inaccessible, retà la imaginació de l'Estasen, qui no parà fins a arrencar-li el seu secret. Des del 1922, amb la seva primera ascensió per la via fàcil de la Grallera, amb en Feliu, en Giménez, en Domènech, en Puntas i en Navarro, fins a la definitiva per l'autèntica cara N. i directa al cim del Calderer el 1928, juntament amb en Puntas, en Vila i en Rovira, són sis anys de temptatives i lluites que proven la força secreta que la muntanya pot donar a l'esperit d'un home.

A la conquesta dels més llunyans cims del Pirineu ha contribuït, d'una manera decisiva, la pràctica del campament d'alta muntanya, que d'una manera regular ha organitzat anualment la S. de M. des del 1919, en què instal·là el primer a Ull de Ter, fins a dates ben posteriors a la guerra civil espanyola.

Els muntanyencs d'avantguerra no s'acontenten solament amb el Pirineu i, principalment, a partir de la dècada dels anys vint, els Alps són recorreguts cada estiu i la major part dels seus cims conquerits pels socis del C. E. de C.

Paral·lelament, a l'hivern s'organitzen curses d'esquí i es difonen les noves tècniques. Gràcies al xalet inaugurat el 1921, la Molina esdevé l'estació d'esports d'hivern més important d'Espanya. Per les seves pistes desfilen campions estrangers, que deixen profitosos ensenyaments.

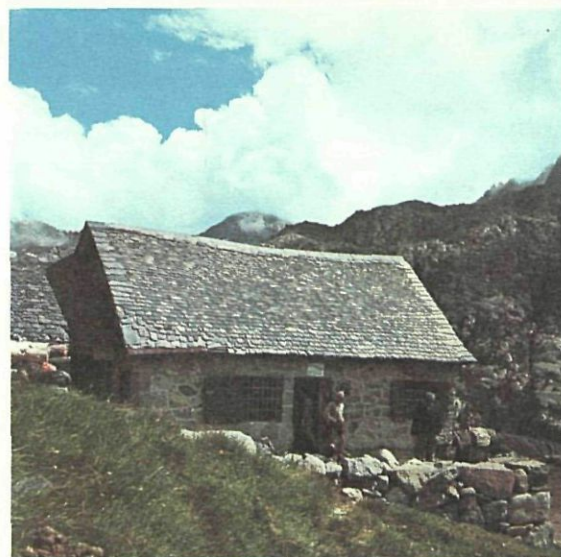
Els primers esquiadors

Amb la Secció d'Esports de Muntanya, la consolidació del moviment eminentment esportiu és un fet. Surten noves personalitats de munta-

"A la conquesta dels més llunyans cims del Pirineu ha contribuït, d'una manera decisiva, la pràctica del campament d'alta muntanya, que d'una manera regular ha organitzat anualment la Secció de Muntanya des del 1919, en què instal·là el primer a Ull de Ter."
Josep M. Sala

Campament social del Centre Excursionista de Catalunya a la Vall de Tor. (Agost de 1972).

L'obra dels refugis de muntanya, iniciada pel Centre Excursionista de Catalunya amb el Comitè Català de Refugis i seguida per altres entitats, té, en l'actual Federació Catalana de Muntanyisme una felicitat continuïtat. Hom hi troba l'aixopluc, l'escalfor del foc, la paret amiga i, sovint, l'alegre trobada amb altres companys.

El refugi de La Renclusa, al massís de la Maladeta; el refugi Ventosa i Calvell, prop de l'Estany Negre de la regió de Colomers i el nou refugi d'Ull de Ter (entre Setcases i Núria) (Fotos Josep M. Sala i Albareda i Josep Lladó)

nyencs, que amplien les conquestes dels cims més alts del Pirineu i noves activitats vénen a afegir-se a les tradicionals.

Així, la implantació dels esports de neu al nostre país en l'anada, el desembre del 1908, als

Rasos de Peguera, amb esquís, uns estris que gairebé ningú no sabia perquè servien i com es manejava. I d'aquella llavor, passant pels concursos de luges i esquís al Matagalls, que salten el 1911 a la Vall de Ribes i posteriorment a la Molina, n'ha nascut l'esport multitudinari i virofat de l'esquí amb tota la seva potència, tal com avui el coneixem.

Convençut el C. E. de C. de la importància de l'esquí, com a factor per a trencar l'isolament dels pobles de l'alt Pirineu a l'hivern, és la cèlebre travessada amb esquís feta el 1919, sota el patronatge de la Mancomunitat, de la Cerdanya a la Vall d'Aran, per Josep M. Soler i Coll, Lluís Estasen i Pau Badia.

Desenvolupament de l'esquí d'especialitats

A part les pràctiques d'esquí de pista, prenen cada dia més importància les activitats d'esquí de muntanya, i, així, els mateixos muntanyencs que hem vist desenrotllen una intensa activitat d'estiu, són els qui d'una manera incansable recorren amb els seus esquís les més belles contrades pirinenques.

L'augment de l'activitat purament de pista porta, el 1934, a la creació, dins el C. E. de C. de la Secció d'Esquí, dedicada bàsicament a la promoció de l'esquí de pista, amb la celebració de curses i campionats, tant socials com intersocials, i a la participació en algunes proves a l'estranger. Aquesta secció, que té el subtítol de Club d'Esquí de Catalunya, ha desenrotllat una intensa activitat que no fa sinó créixer amb el pas del temps.

L'escalada acrobàtica i l'aprenentatge de les noves tècniques

Noves generacions s'agermanen amb les d'abans de la guerra i les activitats tornen a ser nombroses. Els més joves es lliuren a les dificultats de l'escalada acrobàtica, seguint els passos oberts el 1935 per Balaguer, Costa i Boix, en vèncer per primera vegada el Cavall Bernat a Montserrat. La inquietud per assimilar noves tècniques porten, el

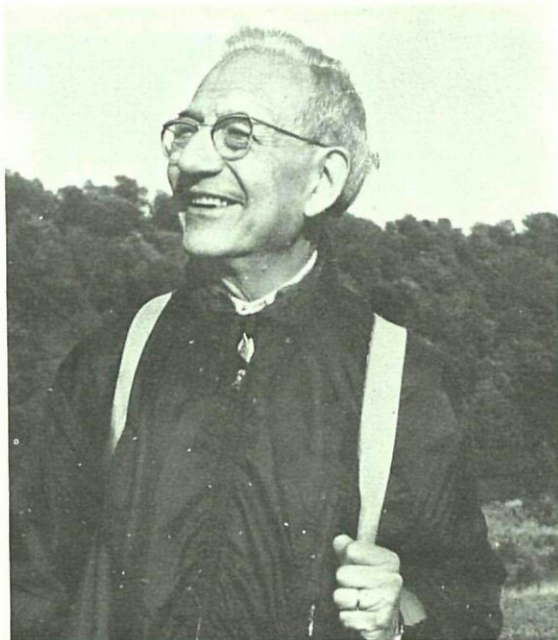
1942, a la fundació dins la S. de M., del Centre Acadèmic d'Escalada (CADE). Els promotors d'aquest grup foren en Reñé, en Rodríguez Gavilanes, "Boto", en Piqué, en Blasi i en Mallafré, recalzats en l'entusiasme del veterà Estanislau Pellicer. Constituït el CADE, nomenen president en Lluís Estasen. Gràcies al CADE, i a altres grups, que a la seva semblança neixen als altres clubs, s'organitzen cursets d'escalada, patrocinats pels organismes oficials de muntanya, que divulguen les noves tècniques i augmenten la seguretat. Fruit de tot això és la conquesta de totes les agulles de Montserrat i les parets més difícils del Pedraforca, i gairebé exhaurides les possibilitats dels principals massissos pirinencs, les mirades es dirigeixen cap a les muntanyes del pre-Pirineu i a altres llocs del país on l'escalada sigui possible. Avui dia es pot dir que les vies més lògiques d'on hi ha la possibilitat d'escalar han estat ja vençudes.

L'esquí de muntanya ha anat captant cada vegada més adeptes i poques són les zones del Pirineu que no hagin vist la seva tranquil·litat ratllada pels rastres d'uns esquís.

Els rallies d'esquí

I precisament per a fomentar l'esquí de muntanya se celebra, el 1959, el Primer Rally d'esquí d'Alta Muntanya, amb un reglament en què es combinen la fortalesa física amb els coneixements tècnics per circular més bé per la muntanya. L'èxit és total i fins a l'any actual s'ha anat celebrant anualment aquesta prova, que, a més, des del 1970, s'ha transformat en Internacional, prenent-hi part, a més dels muntanyencs de tot Espanya, d'altres vinguts de França i d'Itàlia principalment. Pràcticament, tot el tros de Pirineu comprès entre l'Aneto i el Costabona ha vist el pas dels esquiadors del Rally.

Gràcies a aquesta prova, pujà el nivell mitjà dels esquiadors muntanyencs i el nombre de practicants. I la qualitat de rallies i proves semblants que anualment se celebren arreu de la Península ha obligat a una programació acurada per part de la Federació de Muntanya.

L'il·lustre filòleg Joan Coromines, professor a la Universitat de Xicago, es pot dir que ha trepitjat tot Catalunya a la recerca de la toponímia universal de la nostra terra. Considerat com la màxima autoritat en la matèria, hom espera la culminació de la seva tasca, l'obra Onomasticon Cataloniae, recull de la totalitat dels noms de lloc dels Països Catalans.

Els rallies d'alta muntanya

Paral·lelament al Rally d'esquí, també el 1959 i coincidint amb la inauguració del nou refugi d'Ull de Ter, construït per substituir el vell, aterrat pels anys i l'abandó dels anys de la guerra, s'organitza un Rally d'Alta Muntanya, en què es combina la destresa a saber recórrer un itinerari i calcular el temps correcte necessari per a recórrer-lo. L'èxit d'aquest Rally féu que s'acordés celebrar-lo també anualment, com així s'ha fet fins al present. Des del Mont Perdut fins a Ull de Ter, tot ha estat terreny propici per a divulgar les bel·leses del nostre Pirineu.

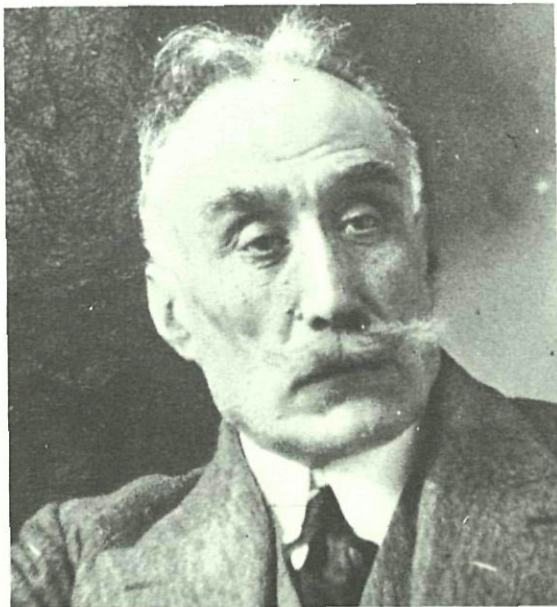
Els refugis: consolidació d'una gran infraestructura muntanyenca

El creixement de l'activitat muntanyenca ha comportat també el creixement de la xarxa de refugis al Pirineu, que si al principi era sols bastida i mantinguda per l'esforç del C. E. de C., uns anys després de la guerra corren a ajudar-hi fonamentalment la Federació Catalana de Muntanya, amb el seu comitè català de refugis i la seva xarxa de nous refugis.

La U.E.C. i alguna altra entitat basteixen o aprofiten edificacions per a facilitar la pràctica de l'esquí de pista i en algun cas com a refugis de muntanya.

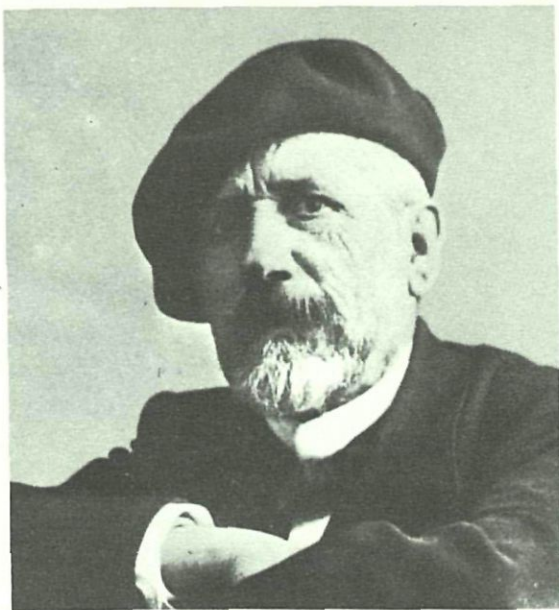
Pel que fa al C. E. de C., inaugura el 1943 el refugi J. M. Blanch, a les vores del llac Tort de Peguera, al Pallars, bastit de nou el 1953, uns metres més enllà per haver quedat el primitiu submergit per un aprofitament hidroelèctric. El 1951 obre de nou les portes el refugi de la Renclusa, refet de les destrosses sofertes durant la guerra civil. El 1959, com hem dit, és inaugurat el nou

Cèsar August Torras i Ferrerri fou un dels fundadors de l'ACEC i presidí el Centre Excursionista de Catalunya del 1902 al 1915 —etapa molt important en el desenvolupament de l'entitat— i, altre cop, de 1921 a 1923. Autor d'una sèrie clàssica de Guies del Pirineu, fou plenament conscient de les implicacions civiques i de les possibilitats culturals de l'excursionisme.

Cels Gomis i Mestres, un dels principals impulsors de l'excursionisme a Catalunya. Gran muntanyenc, escriví també sobre qüestions de zoologia, geografia i lingüística.

(Fotolits del llibre Història Gràfica de la Catalunya Contemporània, cedits gentilmente per Edicions 62.)

d'Ull de Ter. més tard, aprofitant un edifici cedit per la família Ventosa i Calvell, és inaugurat, sobre l'Estany Negre de Caldes de Boí, el refugi que porta el nom del patrici Joan Ventosa i Calvell. Avui aquest refugi, malmès pel pas del temps, està pendent d'una total reconstrucció i nova estructura.

El 1966, és inaugurat el refugi d'Amitges, al peu de les agulles del seu nom, al Pallars, un refugi que ha estat modernitzat últimament. I el 1971 obre les portes el nou xalet Juli Soler i Santaló, construït a Salardú, a la Val d'Aran, per a facilitar la pràctica de l'esquí a les pistes de la vall, i les travessades de muntanya.

Noves millores en el refugi de la Renclusa, com són l'aigua corrent dins el refugi i la llum elèctrica, i la inauguració d'un nou refugi prop de l'estany de

Beciberri, degut a la munificència del qui fou soci del C. E. de C. en Pere Borés, celebrada la darrera tardor, són proves de la vitalitat d'una entitat que treu la força espiritual de la muntanya.

El nostre muntanyisme internacional

I per acabar, voldríem citar com a exponent de l'impuls que porta a casa nostra aquest excursionisme esportiu, menystingut pels nostres venerables avis fundadors, la sèrie impressionant d'activitats portades a cap en els massissos muntanyosos d'arreu del món, pels muntanyencs de casa nostra. Així, veiem a la primera expedició espanyola als Andes del Perú, el 1961, com tres catalans, en J. M. Anglada, en J. Pons, i en F. Guillamon, del Club Muntanyenc Barcelonès, són cridats a formar part de l'equip de punta. Després d'aquesta, s'organitzen un nombre creixent d'expedicions a les més llunyanes terres.

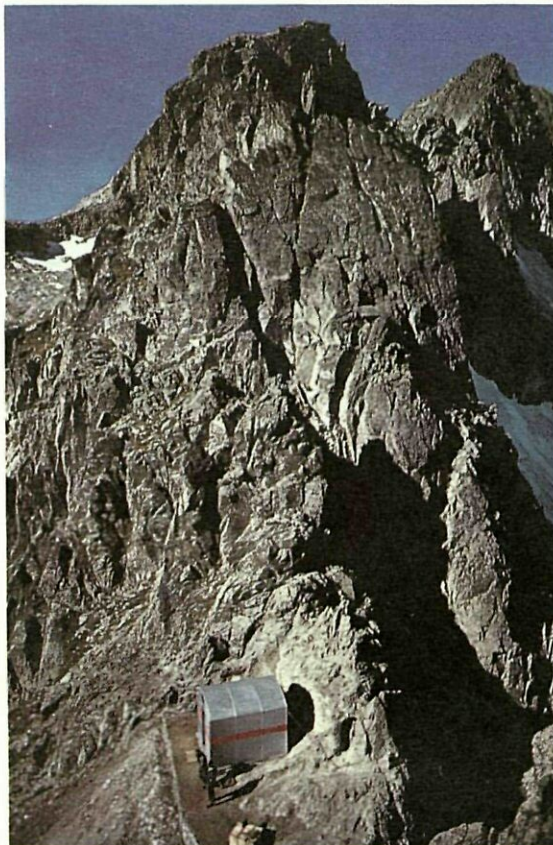
Sobresurten, en aquestes organitzacions, el C. M. Barcelonès, amb el seu infatigable i expertíssim muntanyenc Josep Manuel Anglada, que ha recorregut els Andes, Groenlàndia, Hindu-Kush, amb la primera ascensió absoluta al cim del Istoronal, i finalment l'Himalaia, on ell amb els seus companys Jordi Pons i Emili Civis, del Centre, assoliren la punta encara verge de l'Annapurna. Est a 8.010 m.

El C. E. de la Comarca de Bages organitza anualment, capitanejades per en J. M. Monfort, expedicions a llunyanes terres, i, així, el gallaret de Manresa ha estat portat a l'Iran, als Andes de Bolívia, a Groenlàndia, a l'Àfrica, i a l'Hindu-Kush, amb l'ascensió al Tirisch Mir i, últimament, al Nosaq.

També el C. E. de Gràcia, en una victoriosa expedició coronà el Nevado Alpamayo, i d'altres de menys importància als Andes peruans.

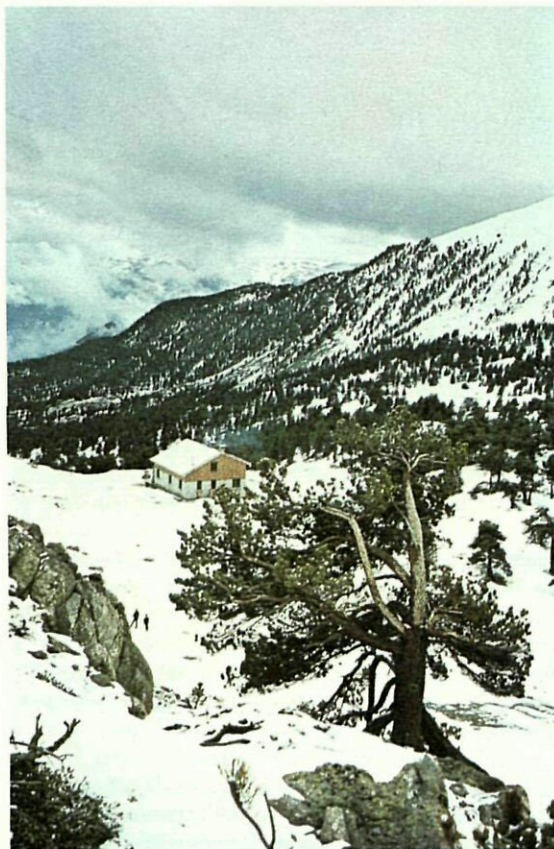
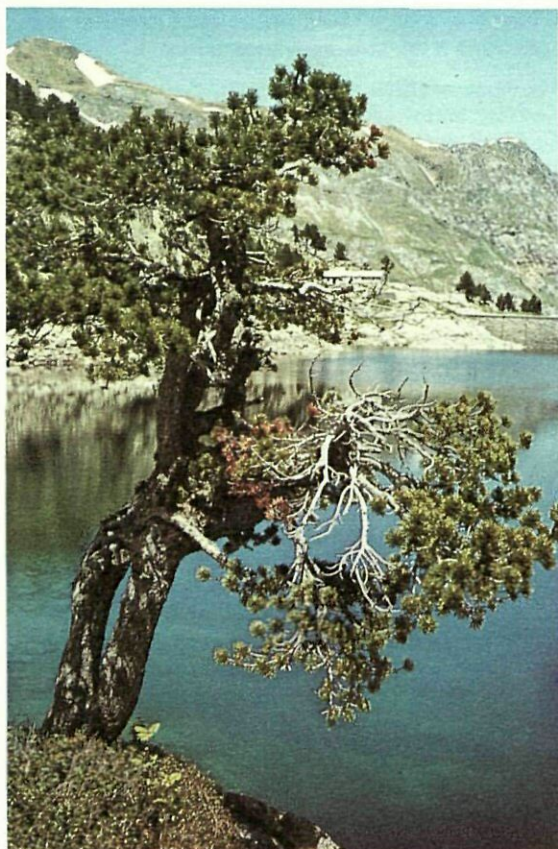
El C. E. de C., per la seva banda, organitzà una expedició, el 1970, als Andes de la Patagònia. Una meta molt difícil, el Cerro Torre, i el mal temps continu va impedir l'èxit desitjat.

Altres entitats, unint esforços, com la UEC i l'AEC (Agrupació Excursionista de Catalunya), també han portat a cap les seves sortides a massissos extraeuropeus. Les muntanyes de l'Atlas i els massissos del Desert del Sàhara, les de Turquia, de l'Iran, i de l'Afganistà, etcètera, han estat el vast camp d'acció d'aquests intrèpids muntanyencs, que juntament amb les altres sortides efectuades pels nostres germans en l'afició muntanyenca, dels altres punts d'Espanya, han demostrat i demostren dia a dia que l'afició a la muntanya creix a casa nostra. Que d'aquella llavor plantada a l'humil Turó de Montgat, aquell 26 de novembre de 1876, nasqué aquest arbre esponerós que acull sota les seves branques totes les activitats, tant científiques com esportives, que tenen com a marc la immensitat de la muntanya.

El refugi del Besiverri, el de la Restanca i el dels estanys de la Pera, que pertanyen a la Federació Catalana de Muntanyisme. (Fotos cedides per la Federació)

A més dels reproduïts, la Federació Catalana de Muntanyisme en té d'altres: Vall Ferrera; Lluís Estasen, al Pedraforca; Salòria; Costabona; Coma de Vaca; Sant Jordi (Font del Faig), al coll del Pendis; Vicenç Barbé, a la regió d'Aguilles de Montserrat; Serra d'Ensiya; Colobor, al Montsec d'Ares; Comanegra; Saboredo; Colomers; La Colomina, a l'Estany Gentó, i Molières.

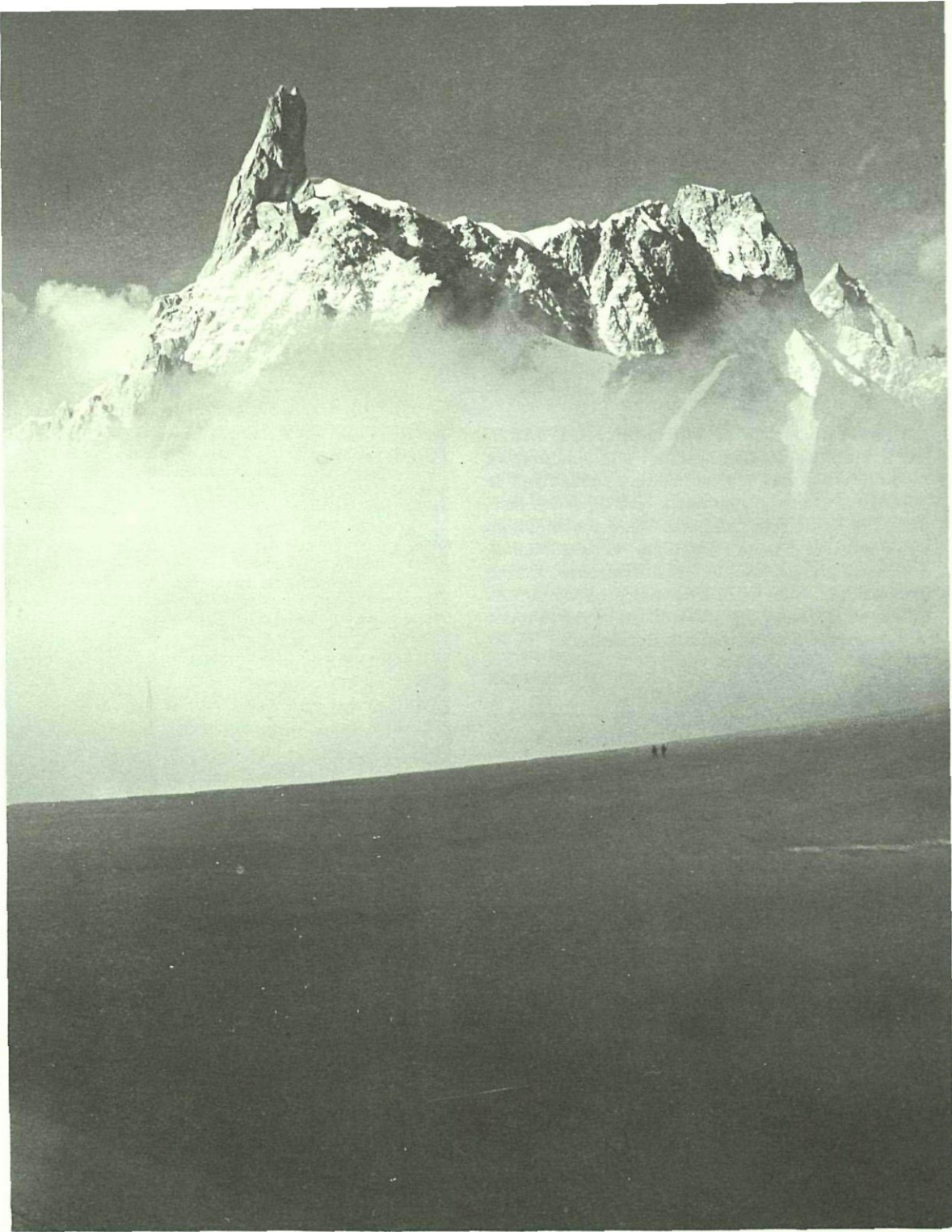
"Aqui ja no impera la petitesa, sinó la grandiositat més potent i més viva. Aquestes contrades són immensament grans. El seu superb muntanyam projecta sobre la nostre ànima una sensació desconeguda. No hi estem acostumats al caos geològic, a les proporcions gegantines d'aquesta geografia de cataclisme. És tan vasta, intrincada, primigènica i verge aquesta immensa rosa pètria coronada de neus, dels nostres més antics combats dels Pirineus!"

Josep Pla

"En aquest món, tots tenim les nostres fal·leres –el nostre violí d'ingres– que ens empenyen cap allà on desitgem anar. Els excursionistes en tenim una de comuna: la muntanya, el món tal com Déu l'ha creat; caminem cap allà on les modificacions humanes són mínimes, per a cercar un encís, un benestar, una pau que nosaltres hi sabem trobar."

J. Massó i Vidal

*L'Agulla del Gegant, als Alps.
El joc de la boira i la figura de dos muntanyencs que s'albiren al peu de la paret rocosa donen a aquesta panoràmica un aire misteriós i magnífic
(Foto Llaudo)*

ANTOLOGIA LITERÀRIA

ANTOLOGIA LITERÀRIA

Albert Jané

Carles Bosch de la Trinxeria (1831/1887), nat a Prats de Molló i hisendat a la Jonquera va recórrer les contrades pirinenques, practicant la cacera i la pesca i, algun cop, forçat per les peripècies de la darrera carlinada. Així esdevingué un autèntic excursionista i precursor de l'excursionisme català en les rutes de l'alta muntanya. I, amb aquesta autoritat, es pot permetre de donar uns utilíssims consells als seus consocis barcelonins de l'Associació d'Excursions Catalana.

Visions del Pirineu

Abans d'acabar la meua narració, crec que serà bo donar alguns consells als excursionistes.

L'equipament de l'excursionista, en les seves expedicions a les altes muntanyes per alguns dies, segons el que l'experiència m'ha demostrat, deu ser, a més de l'indicat en aquesta relació, un trajo de llana de mig temps, dues armilles de franel·la, tres parells de mitjons de cotó, un o dos parells d'espardenyes, un mirallet, sabó, fil i agulla, dos tovallons, quatre mocadors de fil; un termòmetre, un baròmetre aneroide de butxaca; uns binocles o ulleres de marina dins de llur estoig, amb corretja; un sòlid bastó que tingui la punta de ferro; una capa de burat amb mànigues i caputxa.

A dos mil metres d'altitud hom comença a patir de set. L'aigua i el vi són massa freds per a fer-la passar. Aconsello de fer cada dia cafè ben sucrat, i omplir-ne cadascú la seva botella de vidre ficada dins un estoig de cuir, i penjada amb un cordó al costat de la botella de vi. El cafè glaçat és deliciós, i amb dos glops que se'n beguin passa la set; s'entén fora dels àpats, en els quals s'ha de beure vi sense aigua. Aconsello de no beure mai aigua.

El calçat, per a l'excursionista és cosa molt essencial, puix que del calçat depèn el bon o el mal èxit de l'expedició. Per això l'excursionista ha de portar sabates i espardenyes; les sabates s'han d'haver portat algunes vegades, perquè no facin mal; s'han d'untar cada dia amb sèu, i han de ser ferrades amb claus, per no relliscar.

L'excursionista ha de portar damunt seu el més indispensable, sense anar carregat, i tot l'altre es llira al bagatger.

Aconsello a l'excursionista que eviti de dormir a les barraques de jaces. Ha de proveir-se d'una tenda de campanya, que es para allà on es vol. No falten bàlecs i rama de pi per a fer jaç; embolicat amb coberta de llana, hom dorm molt bé i amb netedat.

Els excursionistes, per joves i intrèpids que siguin, han de fer-se seguir d'un o dos matxos, per portar llur bagatge i, en cas de fer-se mal, poder anar a cavall. El matxo és la cavalcadura a propòsit per a anar a les males terres; passa pertot. Heus ací la prova: Abans d'arribar a la coma dels Gorgs de Carançà, férem una pujada que en diuen Estirapits. Anava jo a cavall, i en passar un pas estret, sobre un precipici, volguí baixar del cavall.

—No baixi— em digué el guia. —Però home, el matxo es despenyarà—. —No tingui por: és pas tan bèstia per despenyar-se; estima tant la vida com vostè...—. Això sol donarà una idea

del segurs que van els matxos en país de muntanyes, i de la confiança que inspiren a la gent de la terra.

No hi ha res tan bo per a la salut com viure cinc o sis dies a dos mil cinc-cents metres d'altitud, enmig d'un aire pur i saturat de les emanacions reinoses dels boscos de pins. L'exercici, la gana, l'aire fortifiquen la naturalesa, de tal manera que el doctor Bernis ens deia que sis dies a la muntanya equivalia a arregar una provisió de salut almenys per a sis anys. Aconsello a mos consocis excursionistes de Barcelona que vagin a recórrer els nostres Pirineus catalans; és excursió que els agradarà.

Jacint Verdager (1845-1902) és el nostre primer poeta geogràfic, que captà com ningú la grandesa còsmica de la muntanya. Amb aquest fi la recorregué incansablement, i hi protagonitzà unes proeses memorables. La plana de Vic, alhora que una notable mostra de la seva lírica, és un exemple perfecte de descripció poètica d'una comarca:

Vermellegen per eixos restobles les roselles?

La clavellina enrama finestres i balcons?

¿La barretina encara floreix al costat d'elles,
com flor de Catalunya que esclata sobre els fronts?

¿Lo rossinyol que canta, la tórtora que plora,
a fer-li ses albaides són gaire matiners?

Tornaren-li orenetes al porxo que s'enyora?
ja van engarlandant-se de roses los rosers?

Ja deu brodar lo Gurri son riberal alegre
perquè a jugar-hi estones davallen los infants,
i les bardisses cloure la boca del Gorg Negre
perquè el bram de l'abisme no esglaié els caminants.

Les serres, que es coronen de núvols i d'estrelles,
de neu sa vesta a esqueixos ja donaran al Ter,
restant-n'hi claps encara, com escamot d'ovelles
que delma cada dia la mà del carnisser.

Com deu alçar Casserres sa bizantina torre
per veure Saladeures i el vell cloquer de Vic!
¿Lo Ter que envers Girona marradejant s'escorre
se'n porta gaires pedres del seu mural antic?

Castells de Sabassona, d'Orís i de Centelles,
gegants d'altres centúries, encara alçau lo front?
¿Podré tornar a veure-us, masies i capelles
d'on raja amb l'amor patri la fe com d'una font?

Que amargues són, que amargues d'aquesta mar les ones
per qui nasqué en la terra i en un bressol florit!
dolç aire de la pàtria que a tots la vida donés,
per què a mi sols tes ales m'allunyen del seu pit?

Niuada de calàndries, poetes de ma terra,
jo enyoro vostres càntics d'amor, dintre la mar;
avui que el maig aboca ses flors pel pla i la serra
cantau, cantau vosaltres, deixau-me a mi plorar!

A. Campañà fou el primer català que assolí des d'aquest refugi de Couvercle, el cim més Alt d'Europa, el Montblanch (4.807 m), l'any 1910. Després, han estat moltes les cordades procedents de la nostra terra, que han inscrit llurs noms als registres de les principals cimes alpinas.

Jaume Massó i Torrents (1863-1943) fou, entre altres coses, un autèntic escriptor i un autèntic excursionista. Així, els seus **Croquis pirinencs** són una obra excepcional, que excel·leix dintre la literatura específicament excursionista. La seva descripció de la vista des del cim del Puigsacalm correspon a l'home que coneix allò de què parla i que sap el seu ofici d'escriure:

En Roc contemplava el naixement del dia tot encantat. S'aixecava en jorn serè, benigne.

El disc lluminós sortia d'entre les aigües com una aparició desitjada, allí a l'horitzó, lluny, i avassallava planes i comes, valls i turons, escampant la vida amb la claror. Tot s'anima al contacte de la llum; la Natura s'hi rabejava amb delícia, mentrestant la nit fugia de pressa envers ponent. En Roc es mirava un insecte revinclar-se en una tija, un moixó saltironar nerviosament, reposant de cada vol amb mil postureries.

Llançava la vista al panorama. Que extens! Que esplèndid! La conca d'Olot, frondosa i conreada, amb l'alegre vila blanquejant de caseriu, enclavada enmig dels extingits volcans Montollivet i Montsacopa, un temps amarada d'aigua, amb el Mallol per illa; la pedregosa extensió del Bo-detosca, com una gran ciutat en ruïnes; l'alterós vescomtat de Bas, ple de records d'història pàtria; i el gai Fluvià, travessant-ho tot, amb tous d'arbres que marquen el seu curs capritxós. Allà al fons, la mar lluenta i el massís de Sant Salvador amb el Cap de Creus, que s'hi endinsa; la Mare de Déu del Mont i el Bassegoda, amb els seus pics enasprats; tota la regió volcànica de la Cot, Santa Pau i Vall d'Hostoles, amb els cràters del Crostat, Santa Margarida i Fontpobra. Més ençà, la seralada del Corb, com una onada revolta. Envers ponent, Collsacabra, Rocacorba.

L'espectacle captivava. Tots dos s'estaven prou quiets, sense moure's del cim.

Victor Català —psedònim literari de Caterina Albert— (1869-1966), aconseguí, amb **Solitud** una concreció literària perfecta del món de la muntanya mitjana, poblada per uns personatges arrencats de la realitat. La sensació del sentiment que dóna títol a la seva novel·la, la solitud, se'ns hi apareix amb una força primitiva, no com la que experimenta amb complaença el ciutadà que fuig del traüt urbà, sinó com la que aclapara un ésser forçat a viure-hi.

La Pujada

Era un corriol estret i llis com l'esmoladura d'una roda colossal que hagués passat per aquell lloc durant segles. Anava cap a garbí, i així que s'havien donat uns quants passos per aquell corriol, s'adreçava la bomba immensa del Roquís Gros, emplenant l'espai, dominant-ho tot i senyorejant com únic sobirà, embolcant en son esplèndid mantell d'ombres blau-morades que arrossegaven majestuosament damunt fondals i baumes, donant a aquells llocs un aspecte imposador que corprengué la Mila.

D'aquell Roquís, encara lluny, se'n despenia una alenada freda, una estranya alenada d'hivern que sorprenia ingratement les carns plenes de sol de primavera, ferint-les amb un sobtat impuls de tornar enrera. En la Mila fou tan viu aquell impuls que s'aturà en sec. Aleshores percebé una remor sorda, que venia no sabia d'on, com un rumflet de bèstia gegantina que s'hagués adormit fadigada.

—Què és aquesta fressa, Matias?— preguntà inquieta.

—L'udol del torrent de Mala-sang, que escup l'aigua del Bram.

Aquelles paraules recordaren a la Mila el que el seu marit li havia contat de les aigües miraculoses que feien venir gana als desmenjats i curaven persones i bèsties de totes les xacres de la incondícia i el neuliment: l'escròfula, els brians, les llagues sucoses, les corripies velles, les granances malignes...

I mentre ella pensava en mals i miracles, el corriol, pujant, pujant i revirant-se, donava la volta al Roquís, penetrant a poc a poc en la regió de les ombres fredes.

Tot de cop la Mila va aturar-se, i després es girà en rodó. Una gran impressió la sospengué. —Reina del cel, el camí que havien fet!

Sota seu no es veien més que onades de muntanyes, de muntanyes immenses i silencioses que s'ajeien, s'aplanaven, se submergien en la quietesa ombrívola del capvespre que, com una boira negra, se les hi estenia al damunt, amortallant-les.

La Mila hi cercà en aquell desert blau la taca alegre d'una fumerola, d'una caseta, d'una figura humana... però no hi descobrí res, ni el més petit senyal que denunciés la presència i la companyia dels homes.

—Quina solitud!— murmurà aterrada i sentint que el cor li devenia, d'improvís, tant o més obac que aquelles pregonesses.

A **Artur Osona (1840-1901)** devem les nostres primeres guies itineràries. Li devem també algunes saboroses narracions de les seves excursions que, home del seu temps, feia amb la imprescindible companyia d'un guia, com el cèlebre Jaume de Can Valent o com aquest altre no tan conegut, però no menys digne de recordança, en "Patata":

Des de molts anys enrera hi havia a Vic una casa de matxos de lloguer anomenada Cal Noi Met o Mitjacamisa, de la qual és successora l'actual tan acreditada del Reiet i en ella ha servit sempre en "Patata" des de molt abans d'acabar-se la darrera guerra dels carlins.

Era en "Patata" un home alt, molt alt, i prim, camallarg, de pèl castany i de cara guapa, llarga, fina i ben afeitada sempre. Net fins a l'exageració, mai no s'asseia a taula sense rentar-se les mans i descobrir-se. Sabia cuinar i servia a taula amb molta diligència i sol·licitud.

Sabia llegir, escriure i comptes. Llegia tots els diaris que podia, seguint amb molt d'interès les actuals guerres d'Espanya amb un criteri molt discret, sense deixar-se portar d'exageracions. Sostenia amb molta amenitat i respecte les converses que començaven les persones a qui acompanyava; era transigent amb les idees que defensaven, i fins s'avenia amb els gustos o aficions que demostraven els que acompanyava, des de la persona més distingida a la més humil. Però si alguna vegada topava amb alguna persona mal educada, mal parlada o massa de la màniga ampla, feia el mut i seguia el camí sense obrir la boca, perquè amb el seu caràcter, distingit per naturalesa, no s'avenia amb aitals grosseries.

Sa constitució física i una gran resistència natural l'afavorien extremadament per a complir satisfactoriament el seu ofici de mossos a peu, ja que corria com una daina i en casos necessaris doblava el camí, això és, el feia en la meitat del temps que s'acostumés a estar-hi. Recordo que en el mes de desembre de 1885, fent jo una excursió amb un bon amic, ens convenia arribar a l'església i rectoria de Pruit abans de les dotze del migdia. Llavors el primer tren de Barcelona arribava a Vic a les 8 del matí. En "Patata" ens esperava a l'estació, allí mateix pujàrem a cavall de dos briosos matxos de sella, els millors que tenia el Reiet i amb un trot llarg els matxos s'encaminaren a Pruit. En "Patata" es posà davant dels matxos, i a salt de ca, i sense que mai l'encalciguéssim, a tres quarts de dotze arribàvem a Pruit, havent fet el camí en 3 hores i 35 minuts, ja que ens aturàrem 10 minuts a Toni-gròs per a fer una mica de beguda. De Vic a Pruit s'hi compten 7 hores de caminar.

De **Josep Pou i Pagès (1873-1953)** tenim les descripcions més exactes de la muntanya d'Empordà, de l'extrem oriental del Pirineu, quan s'abaixa fins a enfonsar-se al mar. A **La gropada**, un dels millors contes que s'han escrit en català, inspirat en el terrible desastre de la fil·loxera,

podem llegir aquesta descripció impressionant de com es congria una maltempada.

Passava d'un mes que no havia plogut; de la terra pujava una bravada ardent, asfixiant; no corria un alè d'aire; i arreu hi havia un neguit sord, anguniós.

Tot el matí el sol havia picat fortament: així que apuntà per damunt de Sant Pere de Roda, ja semblava de foc. Mosques i tàbecs fiblaven rabiosos, tossuts, agressius. Llargues corrues de formigues anaven i venien adelerades, febroses. Els insectes que atreia la flaire dels raïms brunzien amb folla activitat. Tots els senyals marcaven un canvi de temps.

De bon matí les muntanyes havien aparegut tapades per una boirina que les feia semblar més llunyanes. Però en lloc d'esvaïr-se en pujar el dia, s'havia anat atapeint i estenent, sense que vingués de mar a engruixir-la ni núvol ni boira. Quan en Tomàs sortí de casa després de dinar, era una faixa llisa, grisenca, arrapada a les muntanyes, més alta que la seva carena, que s'anava confonent, per petites gradacions, amb el cel encara serè de part damunt. Però d'ençà d'aleshores havia augmentat considerablement i a cada instant anava atapeint-se i estenent-se.

Era molt estrany de la manera que creixia. Semblava com si l'aire, carregat, s'anés espessegint per ell mateix. I la claror del sol a'anava entristint, com si s'hi anessin sobreposant successives gruixes de glassa. Aviat aquell núvol llis, unit, sense una arruga el tapà del tot i a mesura que avançava cap a mar, s'anava enfosquint més i més de la banda de muntanya. Segur que part d'allà del Puig de Bassegoda s'hi havia congriat un grop. En Tomàs no ho podia veure, perquè el rost

Les formes de vida es manifesten també en la manera de construir. Així, veiem una coberta de teula a Ansovell (Cerdanya), pròpia de les terres baixes, i una altra de pisarra a Arestui (Pallars) obligada per l'extrema rigorositat del clima, i la neu, que durant llarg temps cobreix aquelles contrades (Fotos Tous)

le'n privava. Però ho endevinava per l'ennegriment del núvol d'aquell costat i fins de lluny a lluny, li semblava sentir la sorda extremitud d'un tro llunyà, que no arribava clarament a distingir-se.

Feia una estranya xafogor, plena d'angúnia. Sense que corrés l'aire, passaven de tant en tant unes bafarades calentes, que semblaven pujar del sòl arroentat per la solellada. Els ceps deixaven anar les sarments, en una mena d'esllanguit desmai. Mosques i tàbecs i tots els insectes, follets de la vinya, que volvorejaven per entre els penjolls, havien desaparegut misteriosament. I una vaga inquietud, una angoixa expectant semblava pesar damunt de la terra.

Joan Santamaria (1886-1956), narrador eficaç, va recórrer Catalunya pam a pam, i en va deixar testimoni en les seves famoses **Visions de Catalunya**, la mostra més reeixida del seu art. Les seves visions són vives i acolorides, riques de detalls, amarades d'amor i entusiasme encomanadís, però no exemptes de notes del realisme més abrupte. Així, en parlar-nos del Montseny, ho fa assaltat per uns lúcids i negres pressentiments que ara es veuen dissortadament confirmats.

Hem deixat el tren a Aiguafreda i, després de travessar la carretera, hem enfilat aquest tirany, el qual, bo i serpentejant per sota els pins i vorejant la riera d'Avencó ens menarà al capdamunt de la prima i erètil somada de Tagamanent.

Anirem a pleret, no ens cal pas apressar. Tindrem temps per a tot; podrem tardar d'ací d'allà i badar a lloure pel camí, podrem dinar amb tota la calma i tombar-nos una estona a fer la sesta sota una espona eixamenera, podrem donar la volta pel Coll Formic i Sant Marçal i encara ens sobrarà dia, ara que aquest s'allarga, per a entrar amb claror de llostre a la verda conquilla de Santa Fe, tot davallant plàcidament del turó de les Agudes. Heus ací el que t'è de bo aquesta muntanya excel·lentíssima del Montseny. No fa pas una hora que he sortit de la Garriga —i qui diu de la Garriga podria dir així mateix de Barcelona— i ja sóc a mig aire de la dreta costera de Tagamanent; encara la meua roba no ha perdut del tot la sentor de la cambra reclosa on he passat la nit que ja em trobo com transportat en somni enmig la bravesa dels pins, voltat de sol, de flaires silvestres, de refilets d'ocells, de soledat i de blavor de cel·listia.

És clar que tot això no és res si ho anéssim a comparar amb la rapidesa amb què un home el més desnerit i malaltís, pot desplaçar-se des del "hall" calentó del seu hotel al pic més enlairat i inhòspit de les muntanyes de Suïssa. Però, pel camí anem. Jo tinc fe que no m'haig de morir sense veure transformada aqueixa benavirada muntanya del Montseny en un parc d'atraccions ultramodern, en una mena de Tibidabo monumental amb tot de funiculars i aeroplans, i carrilets, i ulleres de llarga vista, i grans miralls desenfocats, i catximans de begudes, i hotels elegants i unes espectaculars nevades al bo de l'estiu. Per ara ja sabem que està traçat no sé pas quin fantàstic projecte d'urbanització i d'embelliment d'aquestes afraus i turons. Aviat sentirem dir que la gran pensada ja està en vies d'ésser un fet i no passaran gaires anys que aquell qui vingui al Montseny trobarà aquests camins i senderons convertits en carrers i avingudes, amb solars per vendre i xalets per llogar i tanques de filferro i fonts de majòlica i estàtues de ciment i guàrdies de la porra i línies d'autobusos i un espetec de cants de gramola i de tocatets de piano elèctric. I aquí, aquí mateix, per exemple, sota el tibet repetjò de la cúspide de Tagamanent, on galeja exuberant aquesta gaia boscúrica, ¿qui ens assegura que el dia menys pensat hom no comenci a tallar els arbres, per tal de bastir-hi una plaça immensa i plantar-hi, al bell mig, quatre acàcies escanyolides?

La mateixa dissort que constantment, tant per acció com per omissió, amenaça els nostres vells monuments arquitectònics, estan sofrint d'un temps ençà les bel·leses naturals de Catalunya. Sembla talment que una fúria de destrucció i una rauxa de poca-solta s'ho hagi d'emportar tot al diable. Si mai aneu pel món amb l'ànima enfervorida i us trobeu, per ventura, amb un topant idíl·lic amb un lloc ple de gràcia, amb una galant contrada amarada de beutat, poseu-vos a tremolar. Tingueu per segur que un dia o altre no mancarà un home d'empenta o una empresa urbanitzadora que hi posin la grapa i ho malmetin impunement sense por de quedar-se al siti. ¿On aniran aleshores els nostres excursionistes?

Rafael Gay de Montellà (1882-1969) sojornà llargament a les comarques pirinenques i arribà a conèixer-les profundament. Les seves narracions són farcides de dades de tota mena, bigarrades

i heterogènies, i mai no hi manca la presència afegida dels forasters, turistes i estiuejants. Però va saber captar plenament el misteri profund i boirós de les altes valls, de la solitud dels rasos i dels pasturatges, com en aquesta evocació de la vall d'Ordino:

Per primera vegada sentia la força del sol damunt del cap i de la sang damunt del cor. Qui li havia de dir que aquell adéu a la muntanya l'hagués d'entendrir tan fonamental! Tot aquell bé de Déu de serres retallades en la immensitat de l'horitzó, les duia dins del cor d'ençà que, de vailet, pujava als cortals. Darrera de la gegantina Coma Pedrosa hi havia totes les planúries i les valls del Pallars amb els campanarets afusats i desafiadors, i aquell ermitatge de Sant Joan de l'Erm penjat de la cinglera. Més al nord, el Puig de la Comella i el pic alterós de la Roca Extravasada confinant amb les terres de l'alt Ariège, amb les terres de sobirania del Comtat de Foix, i més a Llevant, la silueta rabassuda del Cardós presidint l'amfiteatre dels Pessons per un costat i per l'altre dominant els estoigs de terres verdes i humides de la Cerdanya i de la Batllia.

Tot es gronxava entorn amb el vent fred i amb l'aire fi i transparent prenyat d'harmonies de cels confoses amb la respiració profunda dels avetars. Era hora de baixar. Encerclà els caps que li havien pertocat i volgué veure dins de les nines fondes dels animals la meravella d'un escenari que ja mai més no veurien. Aquells rosats primicers de les albadès, aquelles roentors dels pedreguers agombolats dins de les tarteres produïdes pels desglaços, aquells reflexos vius dels penyalars erectes per les convulsions a les hores xardoroses del migjorn, aquelles tonalitats blavoses de les valls profundes entre remoreig d'aigües escumoses baixades dels estanyes,

i aquells cels de nit tan envellutats que els bous no es cansaven d'esguardar amb extàtica devoció sense entendre mai d'on sortia la magnificència de l'estelada. Tot això portaven les vaques muntanya avall, sota les parpelles, camí de les foscors de l'estable.

Per a Pau Vila (n. 1880) paisatge i geografia esdevenen una mateixa cosa, o dit d'una altra manera, excursionisme i investigació científica. Antic president del Centre Excursionista de Catalunya, és avui, molt enllà dels noranta anys, una figura verament excepcional del nostre excursionisme, mestre i patriarca dels nostres estudiosos. En les seves modèliques **Visions geogràfiques de Catalunya**, la informació científica rigorosa no sap desproveir-se de la nota de lirisme que prové de l'estimació d'allò que s'estudia.

D'obradors d'aquest ofici, hom en compta a Miravet una vintena; però no hi ha sinó cinc forns: els qui no en tenen, el lloguen. Llurs especialitats són dues: les grans gerres i els catúfols; l'una i l'altra nasqueren de les necessitats d'aquella regió extremera. Comarques olivaires on els oliverars bosquegen, i terres sencaneres on cal recórrer a la sínia. Per això la tasca terrissera segueix els capricis del temps: en un any de secada, sobretot a l'estiu, els torns no paren d'afaiçonar catúfols, i els forns, de coure'n; en canvi, quan les pluges porten una bona anyada d'olives, aleshores falta gent per a bastir gerres, que és feina més feixuga i encara la feixuguesa augmenta perquè s'escau al temps de les

El Jocs Florals a Sant Martí del Canigó.

El dia onze de novembre de 1902, una gran comitiva de catalans d'ambdues bandes del Pirineu emprenia la pujada del Canigó des del petit poble de Castell. El camí, zigzaguejant, s'enfilava, descabdellant-se lentament, cap al monestir en ruïnes. Davant de tots, Francesc Matheu, president del Consistori dels Jocs Florals, enarborà, gairebé tot el camí, l'estendard del comte Guifré. A la comitiva hi ha, també, el bisbe de Perpinyà, monsenyor Carsalade, que —inspirat per mossèn Cinto

Verdaguer abans de morir— havia signat, el 16 d'octubre, una crida pro restauració del monestir, que acabava així: "A vosaltres també, Germans caríssims del Principat de Catalunya, dirigim aquesta carta. L'obra que tenim empresa pertoca massa íntimament a la vida religiosa i artística de la història de Catalunya perquè no girem nostres ulls envers vosaltres... la iglesia del Canigó que tenim que restaurar, no és tan sols dels Rossellonesos sinó que és de tots els bons fills de Catalunya, que poden reivindicar-la com a herència dels avis. Fou promesa a Déu, a la Verge Maria i al gloriós sant Martí pel comte Guifré i fou edificada i batejada per l'immortal abat-bisbe de Vic, el gran Oliba... Oïu, doncs, germans caríssims, oïu la veu del bisbe del Canigó que us demana al·moïna en nom de sant Martí, en nom de Maria Santíssima, en nom de Jesucrist Senyor nostre. Catalunya és bona terra, feu caritat al qui demana per amor de la terra. Ajudeu-li a restaurar la casa pairal del Canigó, la basílica de Sant Martí."

fredorades. Les gerres grans es fan en tres sessions, tantes com pisos tenen; en grandària només els fan competència els negres cossis bugaders de Quart. Aquests, però, són fets amb major artifici, sobreposats. Aquí, no: la terrissa a penes si es vesteix; es mostra senzilla amb els tons crus, com la carn nua.

La primera matèria, la tenen a mà: el llot del riu barrejat amb una argila vinosa intercalada entre les estratificacions terciàries dels voltants. Hom calcula que uns anys amb altres es fan unes 120 fornades d'un valor de 800 pessetes cada una, ço que permet d'avaluar la producció en unes 100.000 pessetes l'any. L'especialització miravetenca dona unes certes facilitats a l'ofici; solament es fa costeruda quan, per haver-hi una bona collita d'oli, cal obrar gerres al fort de l'hivern. Aleshores cal rodejar el treball de precaucions: hom treballa amb aigua calenta i de nit, per tal, segons diuen, de poder-ho fer a porta tancada, amb la qual cosa eviten que se'ls glaci la pasta i se'ls clivellin les mans. En aquestes circumstàncies fan el treball en dues sessions, des d'hora foscant a les nou o les deu del vespre, i de les dues de la matinada fins que clareja.

Per la nostra part, més aviat ens decantaríem a creure que aquesta precaució tradicional prové del fet que les susdites hores, en general, són de temperatura més apaivagada que les del matí; sens dubte pel fet que durant la nit no hi ha les oscil·lacions tèrmiques que sovint presenten els dies d'hivern, i més en llocs acongotats.

Joaquim Santasusagna (n. 1899), teòric i definidor de l'excursionisme, autor de guies itineràries, va reixir amb **Les Serres encantades** a fer de la descripció d'una excursió una peça literària perfecta. Sense els tòpics i els llocs comuns que tan sovint banalitzen aquests escrits, Santasusagna no deixa mai d'ésser un excursionista integral, plenament identificat amb un anhel comú i compartit.

D'Esterri d'Àneu a Montgarri

Les aigües del riu pallarès són d'un verd transparent i pàl·lid, amb crestalls d'escuma. Ara, ensems, són abundoses; tant s'ha eixamplat el corrent, que algun arbre que creïxia a la seva vora, en aquest moment s'alça de dins de l'aigua. Les ribes del riu són una praderia emmarcada per uns vessants rocallosos i una clara i dolça serenitat domina pertot.

Passat Esterri d'Àneu, aquesta suavitat s'esvaeix i el paisatge es torna mig sorrut. El riu s'engorja i els prats, d'un verd més fosc, ajuden a formar aquesta nota compungida. Els sembrats ara rossegen i homes i dones s'ocupen a dallar les tiges resseques, a lligar-les i a amuntegar-les en garberes. L'aigua del riu, ensotada, no es veu ni es sent i el sol —sobirà en un cel sense núvols— acusa tots els relleus. L'ambient és d'eixutesa i de maturitat.

Van succeint-se els darrers agrupaments humans de l'alt Noguera Pallaresa. Una carretera, ara en construcció, els unirà amb Esterri d'Àneu, la capital de la contrada. Primer, es troba

Isavarre, de fesomia recelosa i poc neta. Després Borén, mig escondit entre la vegetació i com esporuguit. En acabat, es mostra Isil, tot escampant les seves cases per l'ample de la vall i relligant-les per dos ponts, pretensions, important, mig rialler; a poca distància del poble, s'alça l'església del que fou monestir de Sant Joan, la coberta de pissarra del qual contrasta amb la noble pedra esculpida de la seva porta bellíssima; ara aquest edifici fa costat al cementiri, garbuix de creus i de rosers, lliris i lilàs. Finalment, es veu Alès enfilat al vessant, de cases ennegrides i com esquerp. El riu, des de Borén, ha deixat l'engorjat on s'amagava i es mostra amb delit d'impetuositat, verdosc i amb molt de cabal.

El to del paisatge, després de poblat, va ésser reservat i humil. Els pins vesteixen els vessants i la verdor de l'herbei i de les mates exorna el terreny. En un indret comencen de veure's cables abandonats, uns submergits a l'aigua i els altres romasos a terra; després, a mig aire d'un dels vessants, hi ha unes torres metàl·liques caigudes i alguna encara de dreçada; més tard, vindran uns edificis sense sostre i tot degradats. És el que resta d'una important explotació forestal que, fa temps, anava desguarnint aquesta part de la ribera i, per sobre la carena fronterera, passava la fusta a França. L'esclat de la conflagració mundial del 1914 deturà la desastrosa feina, que una colònia d'obrers italians realitzava.

Sense aquesta devastació industrial, el bosc de Bonabé —on les destrals corejaren un cant trist i llarg de massa dies— de segur que fóra més extens i més espès. Amb tot, quan s'hi entra, sembla que es penetri a un món irreal i màgic. L'arbreda és magníficament esponerosa; el riu passa pregona, però pels vessants es despengen, bulliciosos, els torrents que omplen l'espai amb llur brogit; el sòl és encatífat d'una herba curta i suau; l'aire vibra d'encís. Aquest camí de beutat no és breu ni regateja les seves gràcies. Desemboca, però, després de llarga estona, a un eixamplament tènueament maragdf, vellutat del fons fins a les altes carenes rocoses. Es diria que el bosc transporta a un paratge idíl·lic.

Josep M. Guilera (1899-1970), peoner, amb Lluís Estasen i altres socis del Centre Excursionista, de l'esquí i de la muntanya difícil entre nosaltres, ha estat, potser, el més destacat dels nostres escriptors alpinístics. Les seves narracions d'escalades, ascensions i travessies amb esquís, aplegades en diversos reculls, són els nostres clàssics del gènere.

El Pedraforca

Aquell dia es formaren dues colles: la més nombrosa seguiria fins al pic superior pel camí clàssic, els quatre restants anirien a l'altre costat de l'enforcadura i provariem de pujar al Pollegó Inferior.

Cruada una ampla extensió de neu ens enfilarem no gaire més tard pels primers repeus rocosos, cada vegada més redreçats, fins a guanyar un petit collet que ens permeté de passar a la banda que mira a Gósol. Una recta canal que veiérem a la nostra esquerra semblava practicable, i un dels

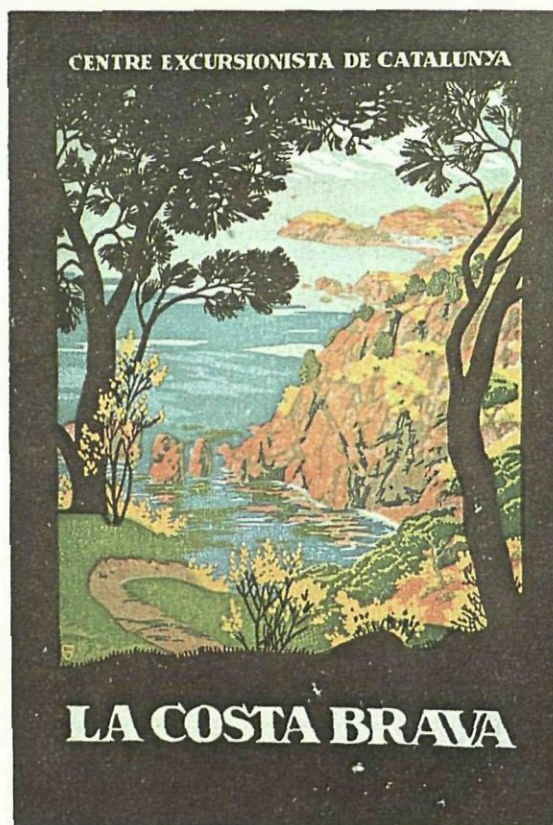
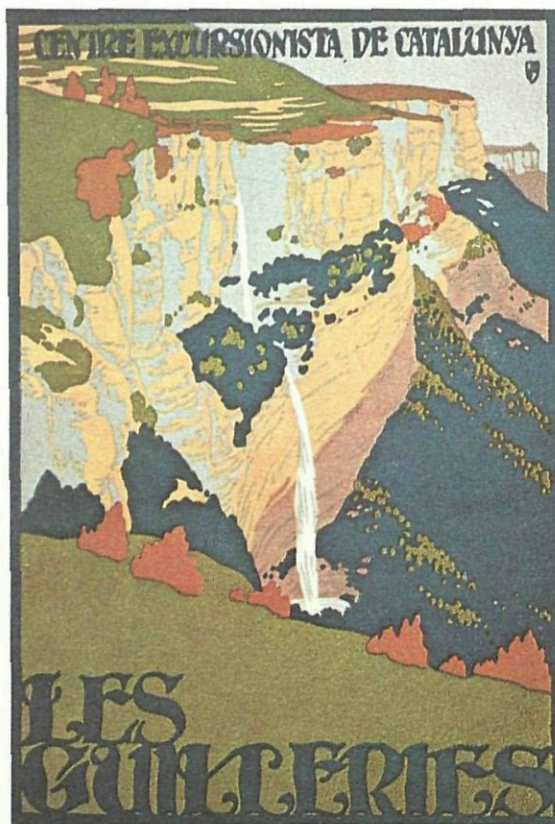
companys, proveït de la corda, eixí a explorar-la. Mentrestant els altres, quiets i encastats a la roca, no gosaven fer cap moviment ni tirar-se enfora i cercar un lloc més còmode, puix les pedres queien seguides i tan arran que algunes fins ens tocaven. Unes estones semblants, que tots els grimpaïres coneixen prou bé, tenen una emoció i un interès ben particulars. Privats de veure res del que més enlaire s'esdevé, jutgeu les dificultats que es presenten i els progressos que s'aconsegueixen pel frec que el cos i el vestit del grimpaïre fa en arrossegar-se canal enlaire o pel soroll que us arriba dels claus de les sabates quan grinyolen repetidament abans de mossegar en les preses fermes; i de tant en tant, per les exclamacions, tanmateix involuntàries, que fa el capdavanter. Si tot va bé, vindrà un moment que us farà saber que ja és dalt i que la corda davalla. Sentireu com el serpent de cànem s'esmuny avall bo i arrossegant una pluja de rocs. Després l'ascensió pels altres ja no presenta cap dificultat. Una doblada de corda feta sòlida en una pedra cantelluda us encomanarà a una plena confiança tot al llarg de la canal. Encara que el vostre amor propi us vedi d'hissarvos quan les preses no semblin massa suficients, és tota una altra cosa pujar i lluitar animat per la confiança que encomana el veure ben a l'abast de la mà una corda prou ferma per a retenir tota caiguda eventual.

La canal que aleshores férem deu tenir uns vint metres i va a sortir a una plataforma, de la qual, per una cresta fàcil, però que voreja el cingle, sortírem del Pollegó o Pic Inferior del Pedraforca, l'ascensió del qual per altres costats és ben fàcil i planera.

Josep-Sebastià Pons (1886-1962), el més alt poeta de les terres catalanes d'administració francesa, ens ha deixat, amb el **Llibre de les set sívells** una visió, poemàtica i sentida, de les comarques que presideix la clara silueta del Canigó. Visió lluminosa i riallera, quan és de la plana del Rosselló, boirosa i austera, si és de les altes carenes del Conflent.

De Núria a Carançà

El primer matí plovinjava. L'aigua de les lloses plorava en els pilars del pati. Ens estàvem gairebé sols sota la galeria, amb una noia bruna que es deixava requerir a estones, mentre no arribava el seu galant. Aprofitant una esclarida, vàrem córrer fins a una casa isolada on servien cafè, i allà tinguérem la sort d'enraonar amb un vell caçaire d'isards, alt i prim, realment impressionant a despit dels anys que portava. Voldria detallar sa figura, admirable amb la pàtina del seu front i la vivacitat del seu parlar. S'expressava amb unes paraules tallants, improvisant una evocació del riu Segre, de ses primeres fonts, de les valls on corre, del devessall d'aigües que després d'una gran corba ofereix a la majestat de l'Ebre. Ho tenia tot present en la mirada, i, mentre anava contant, jo retrobava en sa manera d'explicar l'encís del llibre que havia llegit anys enrera. Desgraciadament, va tallar curt a la conversa quan la noia bruna, que era neboda seva o del cafeter, va entrar dins la sala amb un aire distret perquè venia

acompanyada del seu galant, que havia pujat de Ribes. L'endemà, a les quatre del matí, encara que fos el dia de la festa, preniem comiat del paborde, que ens volgué aviar fins al peu de la collada, enllà de les praderies. "Tireu sempre a mà dreta", ens va dir, "mes no gaire". I, efectivament, a mà esquerra ens aturava l'invisible correntim de l'aigua. Aviat Núria desapareixia dins l'oblit de la boira. Ja al descobert,

Són moltes les publicacions que les entitats han donat a la llum. Es pot dir, sense por d'errada que constitueixen una de les primeres manifestacions dels pioners del nostre excursionisme. Podem destacar els Àlbums Pintoresc i Monumental de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, els Butlletins i les Memòries (més de cinquanta butlletins editaven en català les entitats excursionistes abans de l'any 1936) i moltes altres edicions, com les dels gravats. Mereixen ser destacats, també, els cançoners de la UEC i les edicions de l'Arxiu Bibliogràfic Excursionista iniciades per la mateixa Entitat l'any 1967. I també les Guies del Centre de Lectura de Reus, els mapes de l'Editorial Alpina, etc., etc.

per damunt dels abismes nocturns, un vent furiós ens flagel·lava pel camí cimeri que seguïem devers el vessant de Carançà. De tant en tant hi sorgia l'ombra d'un avet. El pas no podia ésser més temorós. I en tal conjuntura no ens havíem de separar l'un de l'altre. Mes, com passàvem davant la boca d'una canal de timbera, el meu company hi va saltar dintre, declarant mort i fort que era aquest el veritable camí. Ara crec que la por l'afollava. Per més que l'advertís, s'entossudia i s'endinsava en el desordre d'aquells rocs. Jo sabia prou, per haver estat als gorgs i haver observat des de baix l'itinerari possible, que aquella esquerra dominava la gelera. També sabia que la ximenella, així anomenada per la boira que s'hi precipita, s'havia de trobar més avall, encara que es fes esperar. El company no em volia oír i ja no em podia oír sota l'embat del vent. Era cepat i de més anys que jo, mes una mica faltat de seny. Temia per ell una relliscada.

El vaig, doncs, esperar en la mullena i en la penombra, pensant que per força hauria de tornar, i abrigat al recés d'una penya vaig meditar una estona. No sabia explicar la voluntat decidida que m'inspirà l'estranya soledat ni el que em digué una medalleta que seria l'humil present del romiatge, mentre la memòria em tornava l'aire somnolent dels goigs i l'esquellajar de la vacada.

Entretant, el cel s'esbandia, amb la blavor més transparent que hagi mai contemplat. La broma lligada a les piques fugia en fumerols esporadits i de tot color. Les crestes abruptes tallaven un paisatge inèdit, ple de llum fetillera.

Després de poc caminar, vàrem trobar la corba o l'esvoranc de Carançà i eixugar un ruixat de matababra. Dura o flonja o convertida en pluja, aquesta calamarsa ens seguí en tot el pendís, on no hi havia traça de senderol. Més avall travessàrem la gelera mig partida. Dos isards hi venien de deixar les petjades i unes fresques bolilles de femta. Escalivats, havien tirat dret fins a la boca del cingle que jo assenyalava del dit. El company alçà el cap sense dir paraula i l'acatà amb un posat avergonyit. Ens vàrem reposar més avall encara, al peu de l'estany. El silenci s'hi emmirallava per escoltar les altes cascades.

El paisatge és un element important en la vasta obra en prosa de **Josep Pla (n. 1897)**. Les seves descripcions són detallades i precises, minucioses, cerquen l'exactitud amb una àmplia gamma d'adjectius, sovint sorprenents, i capten agudament l'observació que passa desapercebuda al caminant apressat. A **Un senyor de Barcelona** ens dóna aquesta perfecta descripció de Collsacabra, una comarca verament excepcional.

Quan arriba la tardor, entra Collsacabra en una agonia vegetal de visualitat meravellosa. Tothom sap que la matèria, que la vida, tendeix a la fatiga. Les espècies vegetals es cansen d'estar sempre al mateix lloc. Degeneren. Moren. Fa cinquanta anys, el nombre de pins que vivien en aquest país era literalment irrisori. Ara són innumbrables i creixen per tot arreu. Però encara hi ha alguna alzina, de fulla perenne, incomparables roures de fulla fugissera i molts de faigs en els vessants acarats a llevant, als quals el sol de tarda no arriba.

Els faigs són arbres finíssims. A l'estiu les seves fulles tenen un verd dens i una profunditat prodigiosa —un verd que sembla que es pot tallar com la llonganissa. Els teixits de la planta són blancs i tendres: la soca, la branca, està recoberta d'una pell fina, tan fina al tacte com la pell d'una cama esvelta. A la tardor aquests arbres viuen al sol, quatre o cinc hores del matí. L'altra part del dia, la passen tocats per una ombra humida, submergits en el baf de l'humus de la terra. Les seves fulles s'acolorixen de tots els matisos de la flama viva, des del color de pa morè als sienes més espessos fins als vinagres més àcids i de més calfred. Les seves fulles cauen al sòl i els vessants es cobreixen de caliu. Els colors de boca de forn dels faigs tenen una densitat lliquesca. A terra, les fulles fan una viscositat relliscadissa. Les gotes d'humitat les perlegen. Els bolets rovellats, tocats de blancs cadavèrics, de carmí, de bronzes mullats, de verds de verí, viuen en els seus forats i els seus misteris. La molsa de color verd botella, el fistonat de les falgueres, posa, en les anfractuositats, una tendresa líquida. Dintre d'aquest esplendor, els arbres que no muden semblen un anacronisme: els pins, els avets, les alzines. Els pins són negres i la seva copa té un engravenament hirsut, treu unes agulles rígides. Els avets, de branques planes, esperen sempre que caigui alguna cosa del cel. L'obscuritat verdosa de les alzines nobles es torna sorda i grisa. En canvi, els roures tenen una agonia meravellosa, més clara i exsangüe que la dels faigs, més irisada de roses i vermells. Els oms treuen grocs de ploma de canari frenètics, per a acabar morint en esvaïments vellutats, tènues. En les torrentades profundes, aquests colors, que el sol tebi brillanta, es fonen amb els tocs bronzejats dels boixos, dels avellaners silvestres, de les mates i arbustos del ras de terra. Es produeix com una combustió lenta de colors torrats, rogencs, argilosos, morens, que oscil·len entre el vinagre espès i rubor de la gaita, entre la taca sanguinolenta i el desmai dels ocre. Sobre aquest trànsit lent floten les mandroses fumeroles de tardor, que de vegades s'arrosseguen lentament i altres filen molt prim i s'esfilagarsen en la calligrafia arbòria en tenuïtats levíssimes.

El Montseny és verament una muntanya màgica i **Marià Manent (n. 1898)**, líric excepcional, en sap sorprendre i captar, amb la seva fina sensibilitat, la seva bellesa canviant al llarg de l'any, com ens mostren aquests fragments espigolats del seu llibre **El vel de Maïa**, relat d'un sojorn a Viladrau durant la guerra.

25 de gener. Quin vent, ahir i aquesta nit! Els avets del parc s'agitaven com una herba. Se sentia xiular i gemegar el vent, amb un realisme només comparable al de les bones pel·lícules, i, del llit estant, el brogit dels arbres recordava el pas d'un avió. Cap al tard, una llarga barrera de núvols s'estenia paral·lelament a les muntanyes de Sau: uns núvols espessos i flonjos, d'un color gris fosc, però amb els contorns d'un rosa daurat incomparable. El sol aclaria els alzinars, i els roures marcits destacaven llurs contorsions al grat del vent, barrejats amb les alzines fosques.

2 de febrer. Dia clar, assolellat, tebi, després d'una setmana de vent i pluja. Hem anat al Noguera. Als llocs obacs hi ha gebre: blancor grisa i gusporejant sobre el color càlid, torrat de les fulles mortes. Al lluny ja xiula un merlot. Dues grives reposen, confiades, en un castanyer nu, contra un fons de muntanyes blaves i blanques. Senyal del temps: enormes roures tallats per terra. Dins el Noguera, retrats solemnes, olor d'humitat. Uns caçadors de vint-i-cinc anys enrera al peu d'un saltant d'aigua glaçat, fantàstic, com una pintura surrealista.

Vora l'estany salta una merla. Al quintè llauen els bous. Una mallerenga diu, en grups de tres notes, la seva monòtona melodia.

18 de març. Al bosc dels ginebrons, al matí. Fa un sol molt calent i l'aire té una inconfusible olor de primavera. Minúscules flors morades entre el blat, grogues entre les farigoles. L'Albert juga amb avions de paper. A l'horitzó fins hi ha una mica de calitja i la neu és esblaimada, no pas neta com a l'hivern, i el blau de la muntanya és menys pur.

Camí del poble veig una deliciosa parella: una noia molt bonica, d'uns quinze anys, i un minyó d'uns disset. Tenien un aire encisat, extàtic, enduts en la melodia del "temps clar", en la música incomparable de la juvenesa. Al cel hi havia uns núvols d'un gris alegre, amb els contorns daurats. Arc florit, pruneres blanques, presseguers rosa. Abans, asseguts sobre l'herba, no sentíem sinó el vent suau, un feauteig espaiat de tòtil, un refilar d'ocell.

22 d'abril. Dia pur, suau, dia d'abril, a la fi. He treballat, al matí al bosc, on ja hi ha algun tany de ginesta florida. A mitja tarda he anat als Sis Avets, feia bastants dies que no hi anava. En arribar-hi, quina sorpresa! A la banda del poble tots els pollancrecs són ben fullats. Formen grups, s'arranglen entre els conreus, a les fondalades. És un verd flonjo, tendre, gairebé irreal; no diríeu una substància sòlida, sinó un vapor, una llum, una noble, immòbil flama verda. Els camps de terra roja són vorejats del serrell glauc dels marges. Tot d'una el sol fa brillar els recs, que enlluernen -bocí de mirall pur. Cantava el cucut i a primer terme, hi havia una simfonia de grills, segura, inacabable.

21 de setembre. Al matí fa un ruixat, però aviat s'asserena i queda el cel tot guarnit de núvols blancs, esparsos. Vaig al Pujolar amb l'Albert. Les fulles dels esbarzers i de les falgueres brillen al sol, molles de pluja. Les aloses canten pels camps. Hi ha una alegria transparent en tot, en els núvols, els arbres, les herbes. Havent dinat, s'ennuvola cap al nord i fa una pedregada breu i forta. Fred, després. Queden sobre el Montseny uns grans núvols majestuosos color d'or i de rosa. A la banda del Pirineu hi ha un cel de plom, creuat de llámpecs; a ponent, uns cúmuls grisos o magenta, amb fistó de llum viva.

Com que fa un ruixat, en Jaume i jo ens aixopluguem a can Talaia. L'home, jove, escardalenc, de cara somrient i franca, es queixa d'aquesta guerra tan llarga. "Jo -diu- prou m'he afanyat per treure alguna cosa d'aquest sequer, però no m'escaparé pas d'anar-hi". La seva muller, caravermella, daurada de posta, tenia una noieta al braç: era com una madona barroca sota aquell sostre guarnit d'espigues de moresc, color de magrana i de palla, contra el fons ennegrit.

Dins del camp de l'educació per la Natura, cal destacar l'extraordinària vitalitat dels moviments escoltes. Es pot ben dir que la seva tasca educativa ha deixat un senyal profund a la nostra Societat. Ànima del moviment escolta ho fou, durant molts anys -anys durs i difícils- Mossèn Antoni Batlle. El seu record no pot mancar en un recull del nostre excursionisme.

Les visions del paisatge d'Antoni Rovira i Virgili (1882-1949), home civil per excel·lència, són les d'una Catalunya ideal, entesa com una fita per la qual cal lluitar. El paisatge es confon amb el país, formen un tot indissoluble, i cada element pot ser motiu de cant joïós i de plany alhora.

Els marges vells

Hem seguit, amb pas molt lent, un camí sinuós, limitat a les seves dues vores per marges no gaire alts...

Els marges vells! Són l'arqueologia del camp. Són els testimonis de la vellúria dels conreus. Molts marges d'aquests haurien d'ésser declarats monuments nacionals per tal que tinguessin una protecció eficaç contra les mans impies dels bàrbars destructors. Qui no estima els marges vells no estima la terra, ni sent la poesia rural, ni comprèn l'esperit del paisatge. El dia que a la terra nostra no hi hagués, per separar les propietats, i per contenir les feixes, i per delimitar els camins i caminets, aquests murs rústics de pedres velles, s'esvairia un dels millors encisos que el camp té per als nostres ulls.

La terra ampla i seguida es fa monòtona. La corba dels vessants de la muntanya sembla un gep monstuós. Però si dividim els trossos de la terra llisa i escaloneu els pendents amb la ratlla dels marges de pedra seca, pla i muntanya es tornen més graciosos, més amics, més humans. I aquelles pedres arreglades i apilades amb una certa llibertat rítmica s'adiuen tant amb la terra i amb les plantes, que tot plegat forma un conjunt harmònic.

Les pedres velles, trencades irregularment en llur origen, daurades pel sol, rosegades per la humitat, són un producte de la terra, com les herbes i com els arbres. Les pedres trencades de poc, pel ferro o per l'explosiu, són com bocins de carn esqueixada, nafra viva per tots els costats; llum i vent, sol i serena, pluja i rosada, guareixen, al cap de molts anys, la ferida horrible. El roc que era un fragment adquireix una personalitat pròpia i distinta, i esdevé una unitat individual en el món de les pedres, com el carreu ben tallat i polit.

Per a fer cases, tant a ciutat com a vila, tant a vila com a pagès, no hi ha res millor que els daus de pedra formant parets nues, ben nues, sense la ronya crestissera de l'arrebossat amb vil morter. Però per a fer murs al camp no hi ha res com les velles pedres amb pàtina i amb molsa. Una pedra d'aquestes hauria de valer més que una rajola o un maó. No hi ha cap ceramista que amb el fang i el foc pugui fabricar un material per a la construcció de marges comparable a les pedres dels nostres amors.

UNA EFEMÈRIDES MÉS

L'OBRA DE JOSEP M. RENDE (1874-1925)

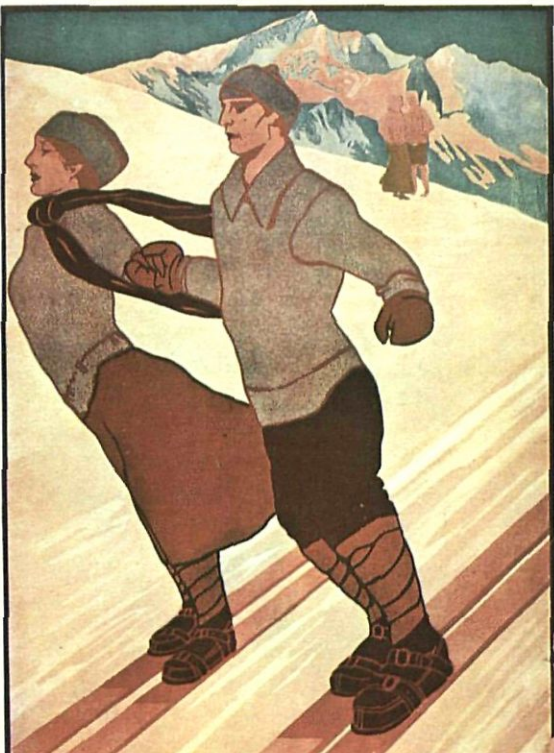
Josep M. Poble

L'ASSOLADORA plaga de la fil·loxera havia destruït, a les darreries del segle passat, gairebé totes les vinyes de la terra catalana. La Conca de Barberà, indret on havia nascut Josep M. Rendé concretament a l'Espluga de Francolí el 30 de juliol de 1874, fou, d'entre totes, la més delmada, de tal manera que la dita de no haver-hi un pa a la post, esdevingué a la més cruent de les realitats. Afegiu a tanta dissort l'individualisme innat de la nostra pagesia. Rendé va comprendre que, per sortir de la catàstrofe, calia transformar, ideològicament, el caràcter de l'home del camp.

Sabia que darrera les paraules hi ha d'haver, però, les realitats que són les que fecunden i les que fan que arrelin les obres. I era així com el 1905, fundava la Caixa Agrícola Rural d'Estalvis i Prèstecs, on la pagesia del seu poble trobava, tant com l'ajut, el consell desinteressat i uns braços oberts. Quatre anys més tard funda el Sindicat Agrícola, i el 1913 el Celler Cooperatiu també de l'Espluga de Francolí, vast edifici projectat per Domènech i Montaner. El 1918, en crear-se la revista **Agricultura**, n'és nomenat un dels seus col·laboradors, unes pàgines on la seva paraula convincent tothora es fa sentir. A Montblanc té un amic fidel que col·labora en la seva obra, l'advocat i escriptor Joan Poble i Teixidó, mor precisament aquell any, però, mentrestant, l'un i l'altre ja han escampat la més fructífera de les llavors i, així, l'aplegament dels pagesos de la Conca de Barberà en Sindicats Agrícoles i en Cellers Cooperatius és un fet. U a la Conca de Barberà segueix tot el país.

El nom de Rendé i la seva trajectòria, recta, immaculada, cada dia té més adeptes, una conducta exemplar i efectiva que l'any 1919 fa que se'l cridi des de la Mancomunitat de Catalunya per a posar-se davant l'Acció Social Agrària. És quan es trasllada a Barcelona, quan publica **La psicologia dels nostres pagesos, Organització i guiatge dels cellers cooperatius, Pla d'acció social agrària a Catalunya. Planejades cicles de conferències i des de l'Escola Superior d'Agricultura de la Mancomunitat, duu a terme un ensenyament agrícola per correspondència, així com fires de mostres, mentre organitza granges, els serveis d'arbres fruiters, de Viticultura i d'Enologia, i prenen vida la Caixa de Crèdit Comunal, el Servei Forestal de Ramaderia, el Crèdit Agrari... Escampa models per a reglaments de Sindicats Agrícoles que s'estenen un dia i un altre, i prepara el mapa social agrari de Catalunya. Es fa càrrec de la pàgina agrícola del diari **La Publicitat**.**

Amb motiu de la Dictadura de Primo de Rivera la Mancomunitat és dissolta i Rendé torna a l'Espluga, més encoratjat que mai, per bé que amb la fortalesa física més afeblida, i així, gairebé sobtadament, va morir el 6 de juny de 1925 a Cabra del Camp, a la casa pairal dels seus avantpassats.

CENTRE EXCURSIONISTA D'
CATALUNYA SECCIÓ SPORTS
DE MONTANYA.
GRAN SETMANA
D'SPORTS D'HIVERN
A RIBAS.
1911 29 JANER - 5 FEBRER.

JAVME
LION
GVERAS